

Čeněk Kramoliš

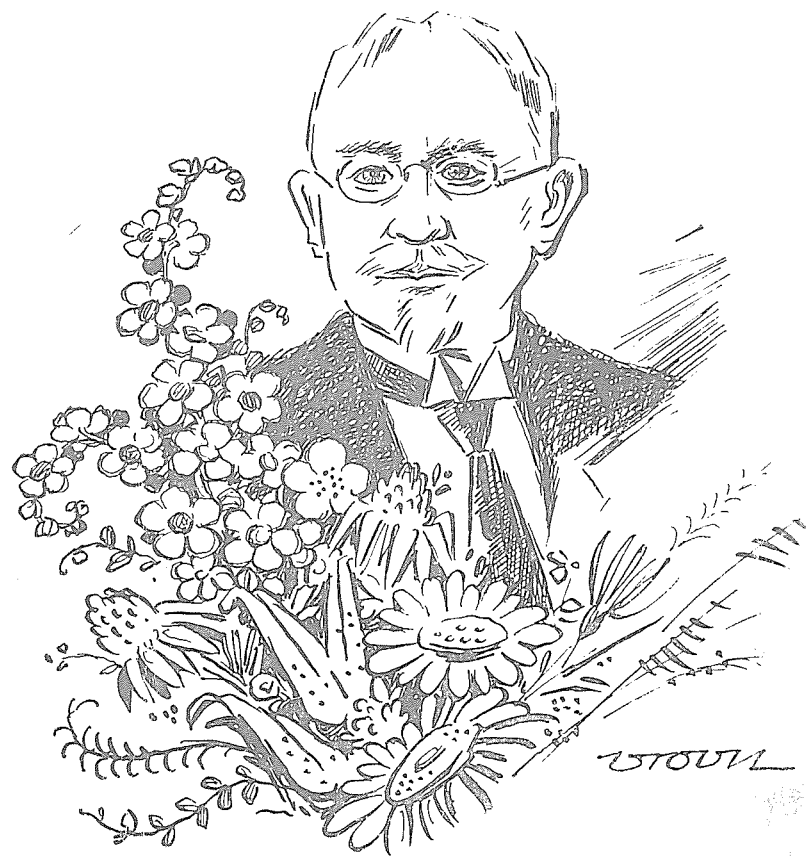
V Z P O M Í N K Y

Vzpomínky nejstaršího současného spisovatele, žijícího na Moravě, Čenka Kramoliše, mají dokumentární hodnotu svými pamětními záznamy z doby více než tří čtvrtí století. Při jejich četbě ožívají v důvěrné blízkosti těžké sociální i národnostní poměry, které pomáhal zlepšovat v zapadlých horských krajích český učitel, nikdy nezapomínaje — ani ve své literární práci, — že je především vychovatelem a uvědomovatelem nejširších lidových vrstev. A jedině s tohoto stanoviska nutno oceňovati knihu, která má dnes již cenu historickou a přece je psána s beletristickou citovostí a osobním zdůrazněním rodinných i stavovských poměrů. Vzpomínky byly původně určeny jenom rodině, odtud jejich místy příliš individuální ráz, teprve později se spisovatel rozhodl k jejich zveřejnění, aby se čtenářům jeho díla v mnohém osvětlilo i rozhodnutí, proč důsledně zůstal lidovým spisovatelem. Čtenáři se často zdá, že v knize je zaznamenáno až příliš mnoho ryze osobních dokladů, ale právě ony charakterisují velmi příhodně o-
vzduší, v němž Čeněk Kramoliš žil,

úřadoval i tvořil. Teprve po seznání všech těchto průvodních znaků venkovského i maloměstského světa, vystane mladší generaci téměř plastic-
ky svízelná situace českého učitele a vlastence, lidového spisovatele a osvětového pracovníka. Před námi se objeví bohatý život, vyplněný neustálou činností, ať již vzdělavatelskou nebo organizační, přednáškovou nebo literární, která sledovala vždy jenom prospěch národní věci. Málokdy se dozví čtenář tolik podrobností ze spisovatelova soukromí, a někdy je až překvapen, že autor uvádí všechny počty, kterých se mu dostalo. Ale spisovatelovo vysvětlení, že tato vyznamenání jsou vlastně svědectvím kulturní úrovně kraje, třeba přijmout jako dobový i osobní doklad, a tak mnoho z těchto vzpomínek přejde do paměti kraje, ať již na Vyškovsku, Hranicku, nebo v rodném Rožnově, a v nynějším autorově brněnském působišti. V knize »Moravská babička« uložil Č. Kramoliš své vzpomínky na dětství, v této monografii vyličuje dobu studií, učitelské a spisovatelské činnosti do svého kmetského věku. Vše je podáno svěží a zajímavou formou vyprávění.

Stran 192. Brož. Kčs 50.—.

ČENĚK KRAMOLIŠ

V Z P O M Í N K Y

NAKLADATEL R. PROMBERGER, OLOMOUČ

kn. Hromice

VZPOMÍNKY

Městské veřejné knihovno-
v Hromicích

věnuje

Čtenář Hromic

Prus 7. 11. 1948

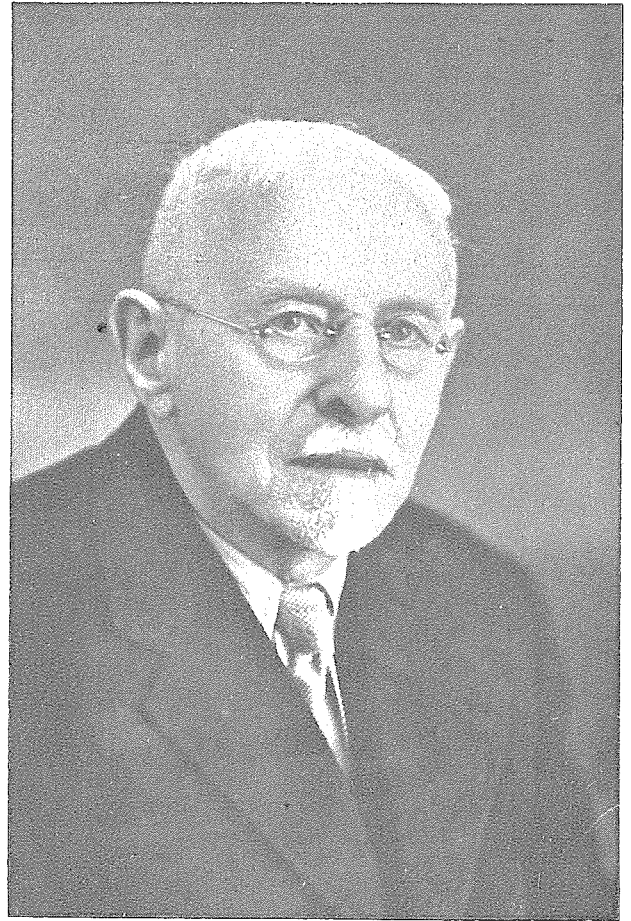
Ceněk Kramolís

Vzpomínky

Z UČITELSKÉHO A SPISOVATELSKÉHO
ŽIVOTA

R. PROMBERGER

OLMOUC

Milé dceři

MILADĚ SŮSSROVĚ

a jejímu manželu

FRANTIŠKU SŮSSROVI

akadem. malíři a profesoru v Brně

i všem váženým

ČTENÁŘŮM

připisují na památku

ČENĚK KRAMOLIŠ

Brno 1948

Ú V O D

Dr Bedřich Slavík vylíčil v monografii, kterou vydal nakladatel R. Promberger v Olomouci, velmi pečlivě můj životopis od narození až do roku 1935, kdy jsem se, opustiv Hranice, přestěhoval k dceři do Brna, abych u ní v klidu prožil poslední léta svého dosti rušného života.

V historickém valašském románu »Hraničářští hrdinové« jsem oznámil čtenářům, že pro nevyléčitelnou a bolestnou nemoc v noze nebudu již asi psát nových knih.

Ale bez práce je dlouhá chvíle a život bezcenný.

Abych nežil bez prospěchu, napsal jsem »Vzpomínky z učitelského a spisovatelského života«. Byly určeny jen pro rodinu a pro Valašské museum v Rožnově pod Radhoštěm. Dal jsem je přečísti milému příteli dru Bedřichu Slavíkovi, literárnímu historikovi a profesorovi, a ten rozhodl, že by i veřejnost zajímaly.

Po vynechání některých míst, ve válečné době nepřijatelných, odevzdal jsem rukopis nakladateli

R. Prombergrovi, který s vydáním souhlasil. Ale po válce šťastně pro nás skončené vyžádal jsem si rukopis a doplnil »Vzpomínky« dalšími zprávami od vypuknutí druhé světové války až do jejího skončení.

A tak doufám, že se octnou v době trvalého míru v rukách milých čtenářů.

ČENĚK KRAMOLIŠ

V Brně roku 1948

I. M A T U R I T A

19. 7. 1882

Dostavily se obávané maturitní zkoušky r. 1882, které se přiblížily kilometrovými skoky, jak se zdálo nejednomu studentu, nebyl-li ještě s opakováním probraného učiva hotov. Ale i ti nejpilnější, ač doufali v dobrý výsledek, byli rozechvěni při zprávě, že předsedou zkušební komise bude nový zemský školní inspektor Vincenc Prausek.

Před ním býval přítomen zkouškám zemský školní inspektor Dr Alois Novák (vlastně Nowak, jak se podpisoval), mírný Němec a snad tajný Čech, ale vlídného jednání. Rád se bavil, rád se zasmál i při zkoušce. Nejednou se stalo, že se při zkoušce slabého kandidáta jal nezaměstnaný profesor šepat něco příjemného panu zemskému inspektorovi, aby odvrátil jeho pozornost od zkoušky. Pan předseda komise naslouchal, usmíval se a zatím kandidát, na jehož projití zkoušejícímu profesoru záleželo, byl s odpověďmi hotov a prošel.

A nyní pro nás čekatele došla zpráva, že místo Dra Nováka přijede Vincenc Prausek. Rozechvění se zmocnilo i těch nejlepších.

Což divu, že jsme se na něho dotazovali pánů profesorů, ale ti byli skoupí. Některý pokrčil jen

rameny a profesor Stoklas nám sdělil, že nový předseda je dobrý Čech, ale více o něm neříkal.

To nám nestačilo. »Dobrý Čech může být přísným inspektorem,« myslili jsme si a jali jsme se pátrati, co o něm ví místní Čechové: lékárník Pokorný, měšťan Peřina, lékař Remeš a jiní. Za několik dní jsme o něm měli tento obrázek:

Vincenc Prausek byl až do r. 1865 na Moravě, ale pro neskrývané vlastenectví byl přeložen do Vidně. Tam zůstal též dobrým Čechem. Ale když se r. 1880 při sčítání lidu přihlásil veřejně k obcovacímu jazyku českému, pobouřil tím nejen školní a politické úřady, ale i Vídeňáky, kteří ho nechtěli mezi sebou trpěti. Byl tedy opět po 17 letech přesazen na Moravu.

Jaké byl povahy, nevěděl z dotazovaných nikdo, ale sdělená zpráva o něm nám stačila. Viděli jsme v něm smělého vlastence, jenž pro své národní cítění trpěl a trpí, a proto jsme ho očekávali s bázní i s úctou. Ale ředitel a profesori věděli o něm něco více, též i to, že si rád potrpí na poctu. A podle toho se zachovali.

Když den před zkouškou měl Prausek přijeti před večerem vlakem, všichni čekatelé s celým sborem profesorským jsme ho očekávali na nádraží za městem a hlavy všech, když se čas příjezdu blížil, obracely se na stranu, odkud se měl vlak objeviti. Konečně v dálce zapískal. Rázem umkl šumot a nastalo ticho. Vlak funěl víc a více a konečně vjížděl do stanice. Vtom zahoukla silná rána a hned druhá z nedalekého místa za nádražím. To profesor tělocviku Svoboda vypálil dvě rány z mozdíře na oslavu příjezdu zemského inspektora. O této přípravě nikdo ze studentů nevěděl.

Z vlaku vystoupil vážně očekávaný pán vysoké, přímé postavy. Byl uvítán ředitelem, usmál se a podal mu a všem přítomným profesorům ruku. Průvod se seřadil a doprovodili jsme pana zemského inspektora na náměstí před hotel »Kladivo«. Zakýval nám na poděkování hlavou, zašel s profesory do hotelu a my kandidáti se rozešli domů ve slavnostní náladě.

Druhého dne nastala zkouška. Byli jsme voláni podle abecedy denně po šesti. Na mne přišla řada 19. července. Oblékl jsem si staročeskou čamaru s hustými knoflíky (byla to přešitá čamara z kabátu po nebožtíku otci) a s tlukoucím srdcem jsem vešel do hudební síně, kde se zkoušky skládaly.

Dlouhý stůl byl potažen zeleným suknem, za ním řada židlí pro předsedu a zkoušející profesory a před stolem jen tři židle pro kandidáty. Posadil jsem se mezi ostatní, kteří s bledými tvářemi seděli na židlích postavených v řadě kus od stolu.

Rázem osmé hodiny přišla komise. Povstali jsme s poklonou. Když se zemský školní inspektor posadil na nejpěknější židli, posadili se ostatní po pravé a levé jeho straně. Třídní, rozevřev katalog, v němž byly zapsány známky, vyzval prvé tři, abychom si přisedli ke stolu, a položil rozevřenou knihu před předsedu.

Začalo se s počty. Jeden po druhém byl volán k tabuli. Někdo musil vypočítati dva příklady, někdo jen jeden, podle toho, jak byl příklad těžký a jakou měl kandidát v prvním běhu známku a jak zkoušející profesor a předseda byli spokojeni. Dohodli se na známce, kterou si zapsali. Pak následovala zkouška z ostatních předmětů. I předseda dával některým otázky, ale tak lehké, že bylo patrné, že chce tonoucímu pomoci a zachrániti ho.

Tak když profesor němčiny Witasek dal kandidátu, jenž měl z němčiny »dostatečnou«, přečísti obtížný článek »Tamerlan« a žádal, aby kandidát řekl jeho obsah, přejal zkoušku pan předseda a pravil: »Skloňujte der Mensch.« A když to dobře uměl, říkal: »Časujte v přítomném, minulém a budoucím čase sloveso „zeichnen“. — Dobře. Postačí na dostatečnou.« prohlásil profesor, známka byla zapsána a kandidát si šťastně oddychl.

A taková chvála o jeho řízení zkoušky se rozšiřovala mezi kandidáty každého dne, dokud zkoušky trvaly. Z naší šestky nepropadl nikdo.

Když jsme opouštěli zkušební síň, domluvili jsme se, že se večer na rozloučenou sejdem v hostinci »U Lulajů«, nazvaném tak po jeho majiteli. Syn jeho, Josef Lulay, byl naším spolužákem a skládal zároveň s námi zkoušku. S návštěvou hostince souhlasil jsem i já, ačkoliv jsem dosud v hostinci nebyl. Byl jsem chudobným studentem, neměl jsem dosti peněz na jídlo a proto jsem si nemohl dopřátí navštívit hostinec, jenž nám byl povolen.

Sotva jsem přišel domů, hned jsem psal radostný dopis matce, že jsem maturu šťastně složil a prosil jsem ji, aby na třetí den přijela pro kufr a peřiny. Třeba jsem patřil mezi první žáky a čekal jsem dobrý výsledek, přece jsem byl po zkoušce rozradostněn.

Večer jsem si ukrojil větší kus chleba a tentokrát jsem si jej pomazal i máslem, které jsem si za dva krejcarey koupil, a po jídle šel s ostychem za druhy do hostince. Již všichni seděli za stolem, když jsem do místnosti vešel. Přisedl jsem si a poručil si půl litru piva.

»Již jsme tě nečekali. Máme radost, že jsi mezi nás přišel,« promluvil spolužák Alois Gregor, jenž

zde býval častějším hostem, poněvadž se mu líbila Lulayova sestra, kterou si později vzal za manželku.

»A tak na šťastné skončení studií připijme si!« vybídl Lulay, povstal, zdvihl sklenici a po přituknutí jsme se všichni napili.

Ale já jsem se ušklíbl. Pocítil jsem v ústech hořkou chuť a sotva jsem pivo spolkl. Divil jsem se, jak může takový hořký nápoj lidem chutnati. Takový jsem byl Jelimánek. Abych se nestal terčem smíchu, koupil jsem si rohlík, a na vysvětlenou, že jsem nevečeřel, po každém hltu jsem snědl kousek rohlíku. Poseděl jsem s veselými druhy déle jak hodinu, ale pivo jsem nedopil. Nemohl jsem.

Na prvou návštěvu hostince a na prvou sklenici piva jsem si nejednou v životě vzpomněl, když jsem častěji jako činovník různých spolků navštěvoval schůze v hostincích a při pivě rokoval a bavil se.

VZPOMÍNKA NA DOBU STUDIJNÍ

Když jsem se vrátil z hostince domů, nemohl jsem usnouti. Rušivé dojmy radostné i vzpomínky na uplynulá studijní léta mně zaháněly spánek. Z dlouhé chvíle jsem si vzpomínal na celou dobu svých studií. Viděl jsem v duchu, jak mne starostlivý otec dovedl do gymnasia ve Valašském Meziříčí k zápisu a po přijetí najal byt v Krásně, v městě odděleném od Meziříčí pouze mostem. Zamluvil jej u pekaře Pagáče za 12 zlatých měsíčně s celou stravou.

Byl jsem u Pagáčů dvě léta a měl jsem se dobře. Ale když v třetím roce otec postonával plicním

neduhem a nemohl jako řezník choditi do vesnic nakupovat dobytek, nastěhoval jsem se do Meziříčí ke starým slečnám Místeckým, které se živily praním a měly na bytě čtyři studenty i se mnou. Platil jsem za byt, snídani a oběd osm zlatých. Více otec platiti nemohl. Na večeri posílali mně chléb nebo pečivo. Vuřty se tenkrát nedělaly. Však tehdy málokdo v Rožnově ve všední den jedl maso.

Nastaly mně zlé časy. Dostali jsme za třídního profesora latiny Bláhu, jenž bydlel proti našemu bytu a byl velmi obávaný. Měl veliký a tlustý notes jako modlitební knihu a do něho znamenal většinou samé pětky. Málo vysvětloval, jen zkoušel a přitom nadával: »Ty bláho! Vy shnilí Valaši! Krávy jděte pást a ne studovat!« Křičel, hryzl si špičku vousů pod dolním rtem rostoucí a hrozil čakanem. Byl chromý, měl jednu nohu kratší a proto se i při zkoušení podpíral o hůl.

»Přijsi dnes ke mně, dones známku a papír, napíšeš otci list, že jsi lenoch a nevděčný syn,« kázal často žáku, který se zmýlil v překladu nebo v pádech.

Nepomohla prosba, musil přinést žádané věci, napsati, co mu profesor diktoval, a dopis donesl sám profesor na poštu.

To bylo hrozné mučení. Profesor myslil, že neobvyklou přísností, nadávkami a hrozbou žáky přinutí k větší pilnosti a zatím je zastrašoval a důvěru v nich dusil. Jen na ty, jichž rodiče mu něco donášeli, byl trochu mírnější a místo dopisu žádal, aby k němu přišli, že si o synkovi něco promluví a na něho požaluje. Měl u sebe otce a sestru, potřeboval ledacos do kuchyně.

Bláha byl postrachem všech žáků. Já jsem se

třásl, jen když jsem viděl vytahovati notes ze široké kapsy a strachem jsem zapomněl, čemu jsem se naučil. Sedával jsem do jedenácti hodin, ale v latině to nešlo. Byl jsem v primě v prvním běhu pátý, ve druhém sedmý, a v sekundě rovněž pátý a sedmý, a nyní jsem z latiny div nepropadl, ač z jiných předmětů jsem měl dobré a většinou velmi dobré známky. I z latiny jsem míval dobrou známku.

Bláha každého dne chodil na ranní mši sv. a díval se, kdo je z jeho žáků v kostele. Chodíval jsem též a nepomáhalo mi to. »Chodíš do kostela a doma lenošíš, ty pokrytče!« osopoval se na toho, kdo při vyučování packal, a těch byla většina.

Když mně zemřel otec, vedla matka řeznictví ještě několik měsíců, ale že ji tovaryš při nakupování dobytka šidil, zanechala řemesla. Měli jsme dřevěnou chalupu, tři měřičky pole, malou kravku a prasátko a z toho jsme žili. Matka soukala bavlnu na cívky, vydělala deset krejcarů denně, a později posluhovala. Moji bratři chodili do školy, pásli střídavě krávu a později dvě kozy, a pak šli do učení. Do dolního konce chalupy zvenčí omítnutého přijímala matka nájemníky. V pozdějších letech byli to zpravidla páni učitelé, kteří u nás bydleli. Platili pět zlatých měsíčně. To byl celý matčin příjem. Z toho mne nemohla vydržovati na nižším gymnasiu v Meziříčí a pak poslati na vyšší do Olomouce. V Meziříčí bylo jen nižší gymnasium.

Po skončení školního roku chtěla mne matka dáti učiti do obchodu, ale poručník, bratr otcův a též řezník, poradil jí, aby mne dala na učitelský ústav, kde mohu dostati stipendium. Uposlechla ráda, vždyť sama byla dcerou správce školy ve Viganticích, Stužky.

Přes prázdniny jsem se pilně připravoval z předmětů čtvrté třídy gymnasijské a při zkoušce na učitelském ústavu obstál jsem velmi dobře. Stal jsem se tedy kandidátem učitelství a profesor Bláha, který byl dosud jen suplentem a zkoušky profesorské složitosti nemohl, za krátký čas se přihlásil do jednoho kláštera ve Vídni, vystudoval bohosloví a byl českým kazatelem. Tím se stal vídeňským Čechům užitečným a přestal trápit studenty.

Velmi často jsem si v životě svém na profesora Bláhu vzpomínal jako na vzor, jakým učitel a profesor nemá býti. Ne hrozbou, ale láskou a povzbuzováním lze žáky přimět k pilnějšímu učení a dodati jim více směřlosti a chuti k práci.

A vzpomínky mé jako poletující mušky se nezastavovaly při odchodu z gymnasia, ale přelétly na další můj studentský život do Příboře, kam jsem se dostal po prázdninách roku 1878.

V Příboře najala mně starostlivá maminka byt s celou stravou u starých, bezdětných manželů Barvíkových nedaleko učitelského ústavu, jichž domek sousedil se hřbitovem u kostela svatého Valentina. Byli to hodní, pobožní staroušci. Byli jsme u nich tři studenti: Chalupa, jenž byl již ve čtvrtém ročníku, Šnejdrla a já. My dva jsme byli spolužáky na gymnasiu a octli jsme se zase na jednom bytě.

Měli jsme zvláštní pokoj a stravu dobrou. Platil jsem zase dvanáct zlatých měsíčně. Drahá moje matka posílala mi 5 zl, které dostávala od nájemníka, 2 zl, které vydělala soukáním, a 5 si vypůjčovala na studium v naději, že dostanu stipendium. Na štěstí jsem dostal od druhého pololetí zemské stipendium 5 zl měsíčně a tím studium bylo za-

jištěno. Ale po roce nechtěli nás staří páni vzíti na byt, že z nás nemají užítka a jen starost se stravováním.

Se spolubydlícím Šnejdrlou jsme si najali byt s poloviční stravou za 8 zl měsíčně u vdovy, která měla na náměstí dům na jedno poschodí.

»Zde se budeme míti dobře. Je to zámožná paní a nežije z nájemného od studentů,« šeptali jsme si se spolužákem a oči naše byly nabity radostí. Já jsem se těšil, že ušetřím drahé matce dva zlaté, které mi posílávala ze svého výdělků. Vystačil jsem s 10 zlatými, ale s nasazením zdraví a snad i života.

Domácí paní byla bezohledná. Snídaní i obědy byly pro nás, rostoucí mladíky, skromné, a když v zimě se nám málo topilo, cítili jsme hlad dvojnásob. Když jsem z 10 zlatých příjmu zaplatil domácí paní 8 zlatých, zůstaly mi na svačiny, večeře a na školní potřeby pouze dva zlaté měsíčně. Milovanou matku nechtěl jsem žádati, aby mně posílala ještě dva zlaté, které vydělala soukáním, poněvadž je potřebovala pro sebe a na výživu dvou bratrů. Byl jsem rád, že mi mohla posílati dvakrát za měsíc pecen chleba.

Abych vyšel, nesvačival jsem a na večeri jsem si ukrajoval malý krajíček chleba. Na podzim jsem si koupil za krejcar karlátek, dvě nebo tři jsem snědl se suchým chlebem a ostatní jsem si uschoval pro příští večeře. Hůře bylo v zimě ve studené světnici, v níž se málo topilo.

Čím se zahřát, abych se mohl učit? Vyzrál jsem na to. Když služka k večeru zatopila, přiložila dvě lopatky uhlí a ostatní odnesla, dal jsem na plotnu železných kamínek hrnek s vodou, osolil jsem ji, vhodil jsem do ní půl kousku másla, které jsem

si koupil na podloubí za dva krejcary, nadrobil jsem si do umělé polévky tvrdého chleba a s chutí pojídal. Nabíral jsem ji dřevěnou lžicí, kterou jsem si sám udělal a uschovávám dosud na památku.

Můj spolužák Šnejdrla se měl trochu lépe. Občas mu kromě chleba posílali i klobásku. Rozdělil si ji na několik večeří, a když kousek z ní uvařil, dal mi též trochu uzeninové polévky. To byla lahůdka, třeba uzeninou jen voněla. Ještě dnes vzpomínám, jak mi chutnala. A vzpomínám s vděčností i na něho.

Vydrželi jsme tam rok a divím se, že jsem přitom nedostal souchotě, zvláště když jsem byl vysoký a hubený.

Ke konci roku nabídl nám spolužák Myslivý, abychom se přestěhovali k jeho domácím, že to jsou chudobní lidé, ale mají veliká kachlová kamna a je u nich teplo. Bydleli v Růžové, úzké a nečisté ulici v dřevěném domku, do něhož se vystupovalo po schodech. Majitel Honč byl dělníkem v továrně. Byl již starý a žena rovněž. Provdaná jejich dcera s dětmi bydlela v druhém konci stavení.

Zamluvili jsme si u nich byt a přistěhovali se k nim zase na půl stravy. Byli to prostí lidé. Hospodyně vařovala, jak uměla, ale chutnalo nám, třeba kroupová polévka byla bílá z neopranych krup a třeba na ní plavaly listky u plotu natrhaného kundrátku, který zastupoval petrželovou nať nebo mrkev. Byli jsme spokojeni, i když jsme nesačovali a večeřeli všichni tři jen suchý chléb. Však nejednou nám večer dala na misku trochu polévky od oběda nebo od večeře. Bylo nám u nich příjemně a v zimě teplo. Soucit, který nám Hončovi projevovali, utvrdil ve mně lásku k chudým lidem.

Když jsem byl ve čtvrtém ročníku, nastal mi příjemnější život. Kaplan příborský, známý lidumilný P. Antonín Stojan, jenž později dosáhl hodnosti knížete arcibiskupa a přitom zůstal vždy pro sebe skromným a k chudým laskavým, jal se sbírat peněžité dary na opravu a přístavbu kostela na Hostýně a rozesílal prosebné listy po celé Moravě i dále. Že jsem bydlel nedaleko fary a on asi o mně věděl, že jsem chudobný, požádal mne na setkání, abych k němu přišel. To mne zarazilo, ale nepoděsilo.

»Vy jste u mne ještě nebyl, ač mnozí studenti chodívají ke mně s prosbou o podporu. Chtěl byste si vydělati pět zlatých měsíčně?« tázal se mne a zahleděl se na mne laskavým pohledem, který rozechříval a budil důvěru.

»Důstojný pane, velice rád bych ulehčil milované matce, která mi posílá pět zlatých na živobytí,« odpověděl jsem mu s rozradostněnou tváří a horko se mi rozlévalo nenadálým štěstím po lících a šíji.

»Budete psáti adresy na obálky dopisů, které rozesíláme dobrodincům.«

»Budu a jak rád budu!« zvolal jsem nadšeně a cítil, jak se mi hluboko v nitru a v celém těle chvějí nervy radostí.

Od té doby jsem psával adresy, vkládal do obálek prosebné listy a později jsem pomáhal v nájaté místnosti při litografování sestavených prosebných dopisů. Sdělil jsem to s radostí matce a žádal ji, aby mně více peněz neposílala, že si pět zlatých vydělávám sám. Ale drahá matička poslechla jen z části: místo pěti zlatých posílávala mi dva zlaté na přilepšenou. Tak jsem si za ty peníze předplatil učitelský časopis »Komenský«, v němž

bývala uveřejňována vypsaná učitelská místa, a nejednou jsem si též večeri přilepšil, že jsem k chlebu snědl celé jablko nebo o dvě i tři karlátky více. Měl jsem se již dobře a byl jsem šťasten.

A se spokojenou myslí jsem dále ležel v lůžku, vzpomínaje na studijní léta a představoval jsem si, jak blaze budu nyní žítí, až se stanu podučitelem a místo dvanácti dostanu dvacet pět zlatých měsíčně. Představoval jsem si v duchu, jak budu chodit slušně a v zimě teple oblečen, jak budu moci odebírat více časopisů, kupovati knihy a podporovati matku i bratry. A se šťastnými fantastickými myšlenkami jsem po půlnoci usnul. Neměl jsem dosud v ruce tolik peněz, neměl zkušenosti a činil jsem si v duchu s dvacíti pěti zlatými veliké plány do budoucnosti.

PO MATURE

1882

Když jsem obdržel vysvědčení dospělosti pro školy obecné, první můj pohled platil známám. Napočítal jsem i s mravným chováním deset velmi dobrých. Tolik jsem čekal a proto jsem byl spokojen.

Druhý pohled patřil podpisům. Předseda se podepsal: V. Prausek, c. k. zemský dozorce škol. Ve druhém sloupci byli podepsáni ostatní členové komise: Ludvík Vašica, ředitel, s poznámkou, že zkoušel z pedagogiky, pak následovali c. k. hlavní učitelé: Josef Witasěk, Jan Janoušek, Eduard Stoklas, Adolf Fux, Vincenc Borský, a každý připsal, z kterého předmětu zkoušel. Po nich se podepsali

cviční učitelé: Ignác Drmola, Leop. Červenka; pak vedlejší učitelé Jan Voitš, Jan Svoboda. Rovněž udali, z čeho zkoušeli. Viděl jsem podpisy téměř celého sboru, až na dva cvičné učitele, kteří při zkoušce nebyli zaměstnáni. Byli to Tutovič a Lhotský.

Teprve po této prohlídce jsem si všiml prvé strany, na níž bylo napsáno: »Pan Kramoliš Čeněk z Rožnova atd.« Slovo pan bylo vytištěno.

Usmál jsem se sebevědomě, že mám černé na bílém poznačeno a úředně potvrzeno, že mi náleží titul »pan«. Ale hned sebevědomí zmizelo při nové myšlence: »Jakýpak pán? Kapsy máš prázdné a chleba jen malý kousek z pecnu.«

Myšlenku tu jsem ihned zahnal další: »Nemám nic, ale budu mít plat, až se stanu podučitelem.« A již jsem si představoval jak se zařídím a co si koupím, až dostanu na prvního 25 zlatých. Neznal jsem větších výdajů životních a v mé chudobě byla to částka více než dvojnásobná. Těšil jsem se na učitelství.

Třetího dne přijela pro mne drahá maminka. Seděla na malém vozíku, do něhož byl zapřažen koník. Vyběhl jsem před dům a objal matku radostí, že jsem dostudoval. Chuderka slzela radostí a štěstím. Ani se mne na známky netázala. Věděla z předešlých vysvědčení, jak se učím. — Naložili jsme na vůz kufr s knihami, šatstvem a prádlem; však toho nebylo mnoho. Vedle něho dali uzel peřin a rozloučili se s domácností, u nichž jsem bydlel posledních dva roky. Chudobní dělníci, hodní lidé, u nichž jsem byl spokojen, slzeli a přáli mně ze srdce štěstí v dalším životě.

Posadil jsem se s maminkou do vozu, opustili jsme Příbor, v němž jsem prožil čtyři léta, ale kus

za městem, v hostinci Mexiko jsme se zastavili, aby si koník odpočinul a vozka se najedl. Domáci nám sice chtěli dátí jídlo, ale poděkovali jsme. Nechtěli jsme chudobné lidi vyjídati. Věděla má matka, co je chudoba a jak každý krajíc chleba je doma potřebný.

Již jsme seděli opět ve vozíku, když se mne maminka chvějícím hlasem otázala, kam se míním hlásiti za učitele.

»Na Hanou,« odpověděl jsem vesele.

»Na — Hanou?« smutně opakovala po mně. »A proč ne na Valašsko?«

Nevšiml jsem si jejího nemilého překvapení a smutného tónu, když po mně zdlouhavě opakovala »Na - Ha-nou?«, a proto jsem bez rozpaků odpověděl: »Maminko, Valašsko znám a mám je rád, ale jsou v něm nejvíce jednotřídní školy. Nebyl jsem dosud ve světě a rád bych poznal alespoň další kousek Moravy, jak vypadá požehnaná Haná, kde každý sedlák má zděný grunt a školy jsou pěkné, jednopatrové, a jak se mi spolužáci z Hané chlubili, kde na poli roste cukrová řepa jako dětská hlava veliká a pšenice prý má klasy na píd dlouhé a palec tlusté. Je prý tam všeho dost. A na Valašsku jsou školní budovy většinou malé, dřevěné a ponejvíce jednotřídky. Rád bych na Hané pobyl rok nebo dva a pak, až složím zkoušku způsobilosti, vrátím se na Valašsko,« sděloval jsem matce dávno rozmyšlený plán.

Maminka mlčky poslouchala a pak zašeptala: »Přála jsem si tě mítí nablízku, ale udělej si, jak chceš, nebudu tě přemlouvati a překážet ti.«

Odmělčela se chvíli a pak obrátila řeč na jiný předmět. Ve své fantasii o poznání dalších krajín a zaslepen chválou spolužáků Hanáků, neuvažoval

jsem, že matka zůstane osiřelou a že by mne měla ráda nablízku. Bratr můj Oto se učil v Přerově pekařem a mladšímu Bohumírovi docházel 14. rok a tedy též byl na odchodu do učení. Až později jsem si uvědomil veliké matčino sebezapření, že mne nepřemlouvala, abych daleko od ní nechodil. Láska její ke mně byla větší než láska moje k ní. Toho jsem často a často litoval a snažil jsem se jí to později nahraditi tím, že jsem na svátky k ní jezdil a celé prázdniny u ní trávil. Inu, láska matčina je nevyčerpatelná a obětavost její bez mezí.

V prázdniny jsem si dvakráte opsal vysvědčení a dal si je u soudu ověřiti, abych se mohl hlásiti na dvě místa. Originál jsem nechtěl vydati z ruky, aby se neztratil.

Nyní jsem uvažoval, kam se na Hanou hlásiti. Vodítkem byl mně časopis Komenský, který jsem odebíral. Zrak můj padl na okres vyškovský, kde bylo vypsáno osm podučitelských míst. Věděl jsem, že Vyškov je na Hané, ale z vypsanych míst jsem neznal ani jednu obec. Do které se tedy hlásiti?

Vzal jsem školní atlas, otevřel v něm mapu Moravy, ale ze všech osmi osad našel jsem v ní pouze Nové Hvězdlice, že byly městečkem. Větší mapu jsem neměl a v Rožnově bych ani větší nedostal koupiti. A vypraviti se na dalekou cestu na Vyškovsko, na to jsem neměl peněz. Rozhodl jsem se ponechati vše osudu. Podle jména se mi líbily nejvíce Nové Hvězdlice a Krásensko. Podal jsem tedy žádosti o udělení podučitelského místa v obou těchto obcích a čekal na vyřízení.

Prázdniny, které tenkrát trvaly jenom šest neděl, od 15. července do 31. srpna, již se blížily ke konci a dekret nedocházel. Byl jsem netrpělivý. Ponejprv jsem litoval, že jsem se hlásil tak da-

leko a že jsem se nemohl osobně na hejtmanství pozeptati, dostanu-li určitě místo.

Konečně 27. srpna došel dekret ze dne 22. srpna 1882, jímž jsem byl ustanoven podučitelem na dvoutrídni škole v Krásensku s platem druhé třídy, to jest 25 zlatých měsíčně, s vyzváním, abych ihned místo nastoupil a u c. k. okresní školní rady ve Vyškově ke složení přísahy se dostavil.

Radost zazářila mně v očích. Rychle jsem napsal dopis správci školy v Krásensku, že 29. srpna odpoledne přijedu vlakem do Vyškova a žádal jsem, aby někdo pro mne přijel. Matka mně přichystala prádlo a šaty a uložila ke knihám do kufru.

Určeného dne zrána jsem se rozloučil s rodnou chalupou a s bratrem Bohumírem. Při loučení mně matka pohnutě pravila: »Chtěla jsem tě mítí na blízku. Bude mně smutno. Jdi, kam tě touha táhne, snad to bude dobré. Odevzdávám tě Pánu Bohu. Budeš-li někdy ve zlém pokušení, vzpomeň si na mne a na nebožtíka tatíka a nezapomeň, že jsi z Valašska. Bůh tě opatruj! Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.« A při posledních slovech mně udělala na čele tři křížky.

Rozplakal jsem se hlasitě.

»Maminko, budu hodný,« sliboval jsem se slzami v očích. Políbil jsem matce ruku a několikrát objal a políbil na tvář. Pak jsem s ní šel na poštu, kam již bratr odvezl kufr s peřinami. Po novém rozloučení před poštovní budovou jsem sedl do poštovního vozu, který mne odvážel na železniční nádraží do Polomi. Matka s bratrem stáli v slzách a hleděli za povozem, dokud nevjel do ulice a nezmlzel jejich zrak.

Polom byla německá obec ležící v úrodné krajině Kravařska a má jednopatrovou nádražní budovu. V její restauraci jsem čekal delší dobu na vlak. Konečně zřízenec zazvonil zvonek visícím venku na zdi na znamení, že vlak ze sousední stanice vyjíždí. Zanedlouho zazvonil po druhé, že vlak se blíží. Obecenstvo se hrnulo z budovy k nástupišti. Po třetí zazněl zvonek, když vlak dojel. Čekající sedali do vozů a zřízenci nakládali zavazadla. Průvodčí zapískal a vlak se hnul.

Byl jsem rád, že jsem dostal místo u okna. Hleděl jsem ven, ale po obou stranách údolí se tyčily hory porostlé lesy jako na Valašsku. Teprve za Hranicemi a Lipníkem ustupovaly stranou a údolí řeky Bečvy se značně šířilo. Ale to jsme již vjížděli na Hanou.

Za Přerovem se otvírala široká, Hanáky opěvovaná rovina. Vzpomněl jsem si, že podle slov spolužáků roste pšenice s klasy na píd' dlouhými a na palec tlustými. Již jsem rozevíral prsty na píd', abych zdálky přeměřil, jsou-li klasy tak dlouhé, když pohled oknem mne upamatoval, že pšenice a všechny druhy obilí jsou již dávno s polí sklizeny. Viděl jsem, že strniště jsou již zorána a místy i oseta. Zato jsem si všiml cukrovky, jak hustě rozkládala své bujné listy. Nemohl jsem ovšem viděti, je-li pod listy řepa jako hlava veliká. Obdivoval jsem tedy půdu. Byla černá jako ssedlina po černé kávě a bez kamení. Jakživ jsem takovou půdu neviděl. Na Valašsku je více kamení než hlíny, a hlíny žluté. Jaký to rozdíl!

Když jsme dojížděli do vyškovského kraje, obdiv můj chládl. Viděl jsem na obzoru zase hory.

Byly vzdáleny, ale byly jako pohyblivé hradby a blížily se víc a více. Pociťoval jsem po jejich objevení jakýsi strach. Zdálo se mně, že jsem se ocitl v síti jak ryba, nebo jak pavouk v pavučině. Bylo mně nevolno.

Konečně vjížděl vlak na nádraží s nápisem »Wischau«. Zasyčel, zapískal a stanul.

Vylezl jsem z vozu a hledal povoz. Neviděl jsem jej nablízku. Úzkost mne pojala při myšlence, co s kufrem a peřinami. Obecenstvo se již rozcházelo a já se stále rozhlížel. Tu přistoupí ke mně vesničan, jehož jsem viděl státí u východu z nádraží.

»Nečekáte, pane, povoz z Krásenska?« otázal se nejistým hlasem, neboť ve mně neviděl stěhujícího se člověka.

»Ano,« přisvědčil jsem krátce a radostně.

»Tak vás vítám, pane podučiteli. Já jsem Chlup, radní a člen místní školní rady, a přijíždím pro vás,« představoval se a podával mi přátelsky ruku.

»To jsem rád, že mne zde čekáte. Kde máte povoz?« zvědál jsem nedočkavě.

»Na druhé straně nádraží. Pojdme,« vybízel mne k odchodu. Odevzdal jsem list od zavazadel zřízenci a požádal, aby pomohl panu Chlupovi podat kufr a peřiny na vůz.

Za nádražní budovou stál veliký vůz, do něhož byla zapražena pára silných, pěkných koní, a na voze trochu slámy, aby se náradí nepoškodilo. Zadržoval jsem se, když jsme nakládali jen kufr a uzel peřin. Omlouval jsem se, že pro velikou vzdálenost jsem s sebou nemohl vzítí více.

»To je dobře. Beztak jsem měl obavu, že by se náradí dlouhou cestou mohlo poškodit,« uklidňoval mne upřímně.

»Krásensko je daleko odtud?« táži se nejistým hlasem.

»Pěšky tři hodiny, ale za dvě dojedeme,« odvětil mi na uklidnění.

»A v kterou stranu pojedeme?« zvědál jsem dále.

»Tady do hor,« ukazoval mi rukou na řadu lesnatých kopců.

Zbledl jsem při těch slovech. Z valašských hor jsem utekl a zlý Osud mne dovezl zase do hor, do cizích hor, třeba jsem tak toužil poznati život na úrodné Hané.

»To je trest, že jsem zarmoutil dobrou a starostlivou maticku a nezůstal jí nablízku,« pomyslíl jsem si a obraz smutné její tváře při loučení se mi objevil před očima. Nyní již pozdě jsem litoval svého rozhodnutí státí se učitelem na Hané.

»Pane radní, já musím ještě na hejtmanství složití přísahu. Prosím vás, počkejte na mne s povozem,« požádal jsem vyslaného rolníka.

»Dobře. Zajedeme do hospody a tam vás počkám,« souhlasil ochotně. »Ale nebuďte tam dlouho. Máme horami dalekou cestu před sebou a před večerem abychom byli doma,« upozorňoval mne na daleký cíl naší jízdy.

Zajeli jsme do hostince pod radnicí a odtud jsem se vydal na hejtmanství, které úřadovalo ve starém arcibiskupském zámku, jenž byl obehnan zdi, která obklopovala i zahradu k zámku přilehlou. Bokem zámku byl arcibiskupský pivovar a proti němu řada nízkých domků. Prostranství mezi zámkem, pivovarem a domky tvořilo tiché zámecké náměstíčko.

Vešel jsem brankou do dvora, odtud do zámku a stoupal jsem po širokých schodech do prvního patra, kde hejtmanství mělo své kanceláře. Ně-

mecký nápis nade dveřmi mne poučil, kde je kancelář. Zaklepal jsem.

»Herein!« ozval se zevnitř hrubý hlas.

Vešel jsem do velké místnosti, v níž stálo několik stolů a za nimi pracující personál. Zamířil jsem k nejbližšímu stolu, za nímž seděl muž se stužkou pod krkem v barvě černožluté, rakouské.

»Was wünschen Sie?« otázal se mne, když jsem se přibližoval.

»Jsem ustanovený učitel v Krásensku a přicházím složit přísahu,« odpovídám mu česky.

Zamračil se.

»Pan c. k. okresní hejtman přijímá návštěvy jen dopoledne,« odvětil mně chladným tónem.

»Prosím, řekněte mu, že přijíždím zdaleka, až z Rožnova na Valašsku. Nemohl jsem dopoledne sem dojet,« vysvětloval jsem mu.

»Půjdu vás ohlásit,« ozval se od druhého stolu hlas. Byl to tajemník, jak jsem později poznal, a muž s černožlutou vázankou obyčejný písař.

Ve chvíli se tajemník vrátil z vedlejší světnice se sdělením, že mohu vejít a nechal mi dveře otevřeny. Nemusel jsem klepat.

»Má poklona, pane okresní hejtmane. Jsem Kramoliš...«

»Už vím, už vím, proč přicházíte,« přerušil další moje představování. »Vy prý jste z Rožnova?«

»Ano, pane okresní hejtmane.«

»Z města nebo z Pasek?«

»Z města.«

Podal mi ruku a vybědl mne, abych se posadil.

»Byl jsem před dvěma roky v Rožnově na léčení, hlavně na změnu vzduchu. Rožnov se mi líbil, rád si na něj vzpomínám. Pěkné náměstí, veliký Léčebný dům, krásný park,« chválil moje rodiště.

Přiznám se, že jsem k němu vcházel s tlukoucím srdcem, ale nyní jsem nabyl smělosti, neboť se mi zdálo, že mluvím s Rožnovjanem. Hleděl jsem s důvěrou na něho.

»Znáte hotel Elzer?« tázal se mne.

»Velmi dobře,« odvětil jsem.

»Tam jsem bydlel. Žije ještě starý pán?«

»Žije, pane okresní hejtmane a šetří, aby měl pro syna na útratu.«

Hejtman se hlasitě rozesmál.

»Tak mladý je stále stejný? Měl jsem ho rád. Chodíval jsem s ním na hon. Byl veselý a žertovný. Až pojedete na svátky nebo na prázdniny do Rožnova, pozdravujte ho i starého pána ode mne.«

»Rád tak učiním,« sliboval jsem s úklonem.

»A nyní složíte přísahu. Podejte mi dekret.«

Vstali jsme a já jsem mu odevzdal žádanou listinu. Přečetl dekret a pak pravil: »Nemám při ruce české přísahy. Budete přísahati německy.«

Trhlo to se mnou, ale musel jsem mlčet. Hejtman vzal jakousi knihu a četl z ní po větách slova přísahy, která jsem se zdviženými třemi prsty pravice po něm před křížem těžce opakoval.

»No, máte jazyk pro němčinu nevycvičený. Na Krásensku snad němčiny potřebovati nebudete, ale pocvičte se v ní. Budete řeči té v životě často potřebovat,« radil mi přátelsky, když sfukoval rozžaté svíce stojící po stranách kříže.

Hejtman sedl za stůl a napsal německy na dekret, že jsem 29. srpna 1882 složil předepsanou přísahu, 1. září 1882 že jsem nastoupil místo a pod datum se podepsal: c. k. okresní hejtman Krammer, též německy.

»Když budete něčeho potřebovati, přijďte ke

mně,« pravil mi na rozloučenou a podal mi ruku.

»Děkuji srdečně, pane okresní hejtmane,« klaněl jsem se s veselou tváří ještě ve dveřích. Rychle jsem prošel kanceláří a spěchal do hostince za panem radním.

PŘÍJEZD DO KRÁSENSKA

29. 8. 1882

Vyjeli jsme z Vyškova ke čtvrté hodině. Nesedl jsem si na připravené místo v zadní části vozu, ale přisedl do předu k panu radnímu, třeba mne odkazoval na pohodlnější posezení na horní vystlané místo v zadním »sicu«. Tím, že jsem přisedl k němu, velmi jsem se mu zalíbil. Zalichotilo mu to a měl mne vždy rád.

Jeli jsme do Dědic, Opatovic a pak přišly hory a lesy. Napřed jsem byl zamračen, že jsem se s Hanou zklamal, ale pak jsem vítal lesy radostně, jako by to byly lesy na Valašsku. A když jsem si v duchu představoval velikou rovinu bez stromů kolem Kojetína, kde tehdy ani podél okresních silnic nebylo místy stromů, neželel jsem, že jsem se nedostal do roviny.

Slunce se již sklánělo k západu, když jsme vjížděli do Krásenska, rozloženého na svahu kopečku podél malého potoka. Chudobná obec, jejíž obyvatelé se živili většinou tkalcovstvím. Tkali sukna pro brněnské továrny, odváželi zboží místním faktorům, ti je odváželi do Brna a přiváželi nové osnovy. To jsem se dověděl cestou od pana radního.

Dojeli jsme na horní konec, v jehož čele stál ve-

liký bývalý zemanský dvůr s jednopatrovou budovou. Nyní byl proměněn v hostinec a náležel bratrům Gottwaldům. Před hostincem byla náves porostlá travou. Po pravé straně se zdvíhal kostel, proti němu se krčila malá, přízemní farka a kousek nad ní byla nízká, zděná školní budova.

Sotva jsme se před školou zastavili, vyšel z budovy pan nadučitel František Žáček, jeho manželka, obě jejich děti Mařenka a Miloš, ba i děvečka se objevila. Všichni dávali najevo radost z mého příjezdu, jako by mne dávno znali. Byl jsem jejich přjetím tak mile překvapen, že jsem pana nadučitele jako svého otce objal a políbil.

Na Valašsku je zvykem milé nebo sprátenelé osoby ve vážných nebo důležitých chvílích objímat a tento zvyk dosud u mne trvá. Ale paní nadučitelovou jsem se přece neodvážil obejmout, i snad proto, že byla ještě mladá a hezká. Podal jsem jí jen ruku, ale její děti, tříletého Miloše a desítiletou Mařenku jsem též políbil. Rázem jsem se cítil mezi nimi jako v rodině.

»Pan podučitel měl obavu, jak bude přijat. Těšil jsem ho, že dobře, že přijde mezi hodné lidi,« prozrazoval radní.

»Pane radní, říkejte mu „pane učiteli“,« opravoval ho a obrátiv se ke mně, pravil: »Pane kolego, vítám vás srdečně k nám. Doufám, že se budeme míti rádi,« přivítal mne hřejivými slovy.

»Pane učiteli, budete napřed bydleti u nás, než obec pro vás připraví byt,« sdělovala mi paní nadučitelová příjemným hlasem a již mne zvala do budovy.

Chtěl jsem platiti dovoz, ale pan radní nechtěl vzíti peněz, že prý to zaplatí obec. Poděkoval jsem mu a potřásl srdečně rukou. I děvečka, která s pa-

nem radním odnášela do školy kufr a peřiny, jsem podal ruku.

Již zvenčí jsem pozoroval, že v této malé budově nemohou býti dvě třídy. Skutečně byla v ní jen druhá třída a skrovný byt pro rodinu nadučitelovu. Měl vpředu světnici asi 5 krát 5, vedle ní malinkou asi 3 metry širokou a z ní se přicházelo do ještě menší kuchyně, v níž spávala děvečka. Na druhé straně chodby byla učirna a za ní špižka. Dvorek byl malinký, sousedící se hřbitovem. To jsem seznal hned po příchodu.

»Budova malá, stará, ale lidé hodní,« usuzoval jsem. »Vždyť mne přijali jako svého syna,« dokládal jsem v duchu.

Paní nadučitelová sháněla jídlo, když mne přišel pan starosta uvítat.

»To je náš pan starosta a předseda místní školní rady Hubert Kupčík. Jeho otec byl zde přede mnou učitelem,« představoval příchozího pan nadučitel. »A to je náš pan učitel,« dodával a vybízel pana starostu, aby se posadil.

Sedli jsme si ke stolu.

»Jak se vám jelo, pane učiteli? Je to daleko k nám. Pravda?« tázal se, hledě mi přímo do tváře.

»Děkuji, dobře. Jsem z hor a tak zde lehce v horách přivyknou, zvláště když jsem přišel mezi hodné lidi. Chtěl sem zítra jíti k vám se představit a vy jste mne předešel.«

»Jenom přijďte, čekám vás.«

A nyní při řeči jsem se dověděl, že mi obec u rolníka Jana Zukala připravuje byt, který dostanu zdarma, že mi dá též dříví darem, a pan nadučitel mi sdělil, jestli si přeji, že mne vezme do stravy za 12 zl. měsíčně, a zatím, než se byt připraví, že budu u něho v malé světnici spávat.

Poděkoval jsem oběma ze srdce. Postarali se o mne jako o syna. A večer, když jsem ležel na lůžku, děkoval jsem Bohu, že mě tam zavedl.

Druhého dne jsem si prohlídl místnost druhé třídy, v níž vyučoval můj nadučitel. Byla dosti prostorná s dlouhými, starými lavicemi a na oknech plno květin. Pak jsem vešel před dům do pěkně upravené zahrady. Pan nadučitel mne doprovázel, sděloval mi názvy květin, z nichž mnohé byly již po odkvetu. Za vkusně upravenými záhonky květinovými byla pole pro zeleninu a za nimi teprve zákrskovité stromy ovocné. Zahrada prozrazovala dokonalého odborníka a podávala důkaz, že i v horách lze pěstovati určitý druh zelenin a květin.

Po desáté hodině zavedl mne můj představený k panu starostovi. Měl pěkný zděný domek na levé straně osady a v něm obchod smíšeným zbožím. Představil mi svoji manželku a děti, které budou ke mně choditi do první třídy. Když uslyšel, že mne můj nadučitel povede ukázati třídu, v níž budu učit, pravil: »Nelekejte se místnosti. Je ubohá, prozatímní, než se nám podaří vystavět novou školu. Učil v ní pan poštovní Voráč, a vy jste u nás prvním zkoušeným učitelem,« vysvětloval mi, aby mne nepřekvapila učirna, až ji spatřím.

A nyní jsem se dověděl celou historii o zmíněném pánovi, jenž se přičinil, že zdejší jednotřídní škola byla rozšířena na dvojtřídní.

Pan Voráč, syn gruntovníka, studoval gymnasium, a když mu otec zemřel, zanechal studií a ujal se hospodářství. Byl bystrý, podnikavý a brzy se stal vedoucím v obci. Přičinil se, že byl na Krázensku zřízen poštovní úřad, jehož vedení převzal. Poněvadž pro jednu třídu bylo mnoho dětí, prosadil v obci, že podali žádost na rozšíření školy na

dvojtrždní, a poněvadž v budově školní pro druhou třídu nebylo místa, proměnil zadní druhý svůj chlév v učírnu. Prodloužil její zdi z vepřovic vystavěné, dal udělati větší okna, prkennou podlahu, stupeň, vnitřek vylíčil a učírna byla hotova.

Když povolení k rozšíření školy došlo, zajel do Vyškova ke školnímu inspektoru Freyovi, jenž byl ředitelem na německé měšťanské škole a o české školy se málo staral. Voráč si u něho vymohl, že se místo druhého učitele nevypisovalo — však byl toho času veliký nedostatek českého učitelstva — a on byl ustanoven zatímním výpomocným učitelem na této rozšířené škole, když slíbil, že se přičiní, aby složil zkoušku učitelské dospělosti.

Byl tedy Voráč majitelem gruntu, poštímistrem, učitelem a zanedlouho, když se na dolním konci osady zřídil dělnický konsum, byl též jeho vedoucí duší. Nevím již kolik let výpomocně učil, ale že neměl čas připravovati se ke zkoušce a že vyučování často přerušoval jinými povinnostmi, požádala obec o vypsání místa podučitelského a já jsem se jediný o ně hlásil a ovšem jsem je dostal.

Po tomto vysvětlení jsem šel se svým představeným podívat se na třídu, v níž budu učiti. Vešli jsme vraty do nádvoří gruntu. Hromada urovnaného hnoje stála před prvním chlévem, z něhož zabučela kráva, jako by nás vítala. Hejno drůbeže pobíhalo po dvoře. Zašli jsme podél hnojiště ke druhým dveřím. Byly jednoduché a nepřiléhaly. Můj průvodce je otevřel. Z nevyvětrané místnosti vyrazil plesnivý vzduch. Pohled můj byl žalostný. Tak bídné učírny snad na celém Valašsku nebylo.

»Utíkal jsem z Valaška, abych učil v pěknějších místnostech a zdravějších, a zklamal jsem se,« zašeptal jsem bolestným hlasem.

»Přivyknete tomu. Pan Voráč zde učil několik let a byl by učil dále, kdyby místo nebylo vypsáno. Obec vám to vynahradí. Dá vám byt, otop, a já se přičiním, abychom vás měli všichni rádi,« sliboval mi snad z obavy, abych neutekl. Vycítil jsem to.

»Když jsem zde, již neodejdu,« procedil jsem mezi zuby, ale hned jsem vyjasnil tvář, když jsem spatřil smutný obličej svého představeného. Nechtěl jsem ho zarmoutiti.

Po prohlídce třídy jsme se zastavili v kanceláři pana poštmistra Voráče. Viděl nás oknem, že jdeme do třídy a čekal nás. Byl přívětivý ke mně a s nadučitelem si tykal. Bylo patrné, že ho nemrzí, že již nebude učiti. Uznával, že nemůže vše řádně zastati. Když jsem odcházel, daroval mi knížku »Dějiny pedagogiky« se slovy: »Kniha je jako nová. Neměl jsem čas připravovat se z ní ke zkoušce. Vy ji můžete s prospěchem upotřebiti.«

Přijal jsem ji jako důkaz, že se na mne nebude hněvati, že jsem se dostal za učitele na jeho místo.

PŘEDSTAVOVÁNÍ

Předposlední srpnový den byl velmi pěkný. Slunce posílalo teplé polibky zemi, rozehřátý vzduch se klidně vznášel nad přírodou. Zdálo se, že dřímá jako člověk po větším nasycení. Ani vlákna pavučiny nad poli rozprostřená se nechvěla.

Odpoledne toho dne jsem seděl venku na lavici v chládku s panem nadučitelem. Zasvěcoval mne do školních poměrů. To byla naše konference.

»Budete učiti prvou třídu ve dvoře pana Voráče. Nebudu se vám do učení plést. Věřím Vám. Po

svačině zajděte se představit panu faráři. On vás jistě požádá, abyste za něho vyučoval náboženství,« hádal s jistotou můj představený.

»On náboženství neučí?« podívoval jsem se nemálo.

»Hodný člověk, ale je starý a nemocný. Chodí jen s namáháním do kostela. Za celý rok se ve škole neobjeví. Učili jsme za něho náboženství zdarma,« sděloval mi představený.

»A kdo je zkouší při děkanské visitaci v kostele?« tázal jsem se zvědavě.

Nadučitel se usmál.

»Kolik roků nebyla zde již visitace. Děkan je jeho spolužák, též starý, nechce se mu k nám do hor. Věří faráři a farář věří zase nám, že za něho dobře učíme.«

»To je divné,« zašeptal jsem.

»Zdá se býti divné. Ale co řeknete tomu, že jsme zde již několik let neměli ani školní inspekci? Panu inspektorovi se též nechce k nám do hor. Stál by ho povoz více, než má měsíčně cestovného. On je Němec, na českých školách mu nezáleží a my máme od něho pokoj. Až pojedete na svátky, můžete se u něho staviti. Je ředitelem německé měšťanské školy ve Vyškově,« sděloval mi, co jsem již věděl.

Když inspektor Frey neměl o české školy zájem, což divu, že se měsíční konference na školách nekonaly, protokoly se nepsaly a nepředkládaly, jak později bylo nařízeno, a nadučitelé nechodívali do tříd k podřízeným učitelům dívat se, jak učí a jak žáci prospívají. Každý učitel měl volnou ruku a učil podle svého svědomí.

Po svačině na vybídnutí nadučitelovo jsem se šel představit panu faráři. Malý přízemní domek kou-

sek od kostela prozrazoval skromný příbytek farářův.

Po zaklepaní na zamčené dveře přišla mi otevřítí ve vesnických šatech oblečená ženština. Nevěděl jsem, je-li to služka či hospodyně. Byla hospodyní, jak jsem brzy seznal.

»Pan farář jsou na dvoře. Musím vás tam za nimi zavést,« hlásila mi.

Šel jsem za ní. Na dvoře na židli seděl farář, vyhříval se na slunečku a díval se na pobíhající slepice.

Představil jsem se mu.

»Že jste se sem hlásil do takové chudobné dědiny? Jsem farářem a podívejte se, jaký mám ošumělý kabát a roztrhaný slaměný klobouk,« vítal mne po mém představení.

»Když jsem se sem hlásil, nevěděl jsem, jak Krásensko vypadá. Jsem z daleka, až z Rožnova, a jen pěkné jméno osady mne sem přilákalo,« vysvětloval jsem příchod.

»Vy jste z Rožnova? — To pojedte se mnou do světnice. Povykládáme si,« zvolal rozradostněným hlasem a v očích mu zašlehl plamínek. »Jmenuji se Libor Vacul a jsem rodákem z Týna u Lipníka,« dokládal.

Vstal, podepřel se o čagan a belhal se mnou dovnitř. Hospodyně nesla za ním židli.

Světnice byla velmi jednoduše zařízena. Nejpotřebnější nářadí z měkkého dřeva. Okno hledělo na náves ke kostelu a bylo zamřížováno. Jeho místnost byla ložnicí i kanceláří. Měl sice pro úřední práce světnici na druhé straně chodby, která byla určena pro kaplana, až ho někdy bude potřeba, ale úřadoval v ložnici, aby nemusel přecházeti.

Farář kázal přinést víno a posadili jsme se ke stolu.

»Tak vy jste z Rožnova na Valašsku,« začal rozhovor. »Znám vaše rodiště velmi dobře. Byl jsem delší dobu kaplanem na Hutisku za Rožnovem a do města jsem často chodíval na pivo a porozprávěti si s měšťany. Rád si na ně vzpomínám.«

Slova jeho působila na mne jako rosa na vadnoucí trávu. Rázem jsem v něm viděl krajana a cítil jsem, že nejsem v tomto kraji osiřelý. A radost má se ještě stupňovala, když jsem seznal z řeči, že cestou do Rožnova nebo z Rožnova se stavoval ve škole ve Viganticích, kde byl správcem školy Vincenc Stužka, otec mé matky, že znal moji matku jako malé děvčátko a slyšel ji, jak se učila hráti na piano, a že ji nejednou i v náručí choval. Zaslzel jsem radostí a zvolal jsem: »Pane faráři, budu na vás hleděti jako na svého dědečka, na nějž se již velmi málo pamatuji. Byl jsem malý chlapec, když zemřel.«

Podali jsme si přátelsky ruce a z dalšího hovoru zase byl potěšen pan farář, když uslyšel, že jsem studoval na gymnasiu.

»To jsem rád, to jsem rád, že jsme se sešli,« zvolal vesele. »Budu vaší pomoci potřebovati. — Hleďte, třesou se mi ruce, jen s obtíží zapisuji do knih křty, svatby a pohřby. Přijďte ke mně každou středu po škole, zapíšete do matriky, co nového, a pak si spolu pohovoříme. Svolujete?«

Souhlasil jsem s radostí a chodíval jsem tedy k němu jednou týdně. Ukázal mi, jak se matriky vedou, co se do nich zapisuje a jak.

V té době za arcibiskupa Fürstenberka měli faráři nařízeno překládati záznamy narozených, mrtvých a svateb do latiny a odesílati je do Olomouce k uschování, aby nebylo zmatku, kdyby knihy na faře shořely. Překládal jsem tedy matriční záznamy a

přepisoval. Nebyla to těžká práce, ani těžký překlad.

Práce nebylo mnoho. Za hodinu jsem býval hotov. Pak přinesla hospodyně dobrou večeři, farář poslal pro pivo, bylo-li dobré, nebo kázal přinést ze sklepa víno a nastal hovor. Já jsem s chutí jedl, ale můj hostitel zřídka kdy večeřel. Rád pil víno nebo pivo, málo jedl a snad proto se mu ruce třáslly a nohy nechtěly sloužit. Měl malý plat, bylo to před úpravou kněžské kongruy, vedlejšího příjmu bylo poskrovnu, třeba ke Krásensku byly přifařeny obce Pojdom a Ruprechtov, ale v obou bylo nejvíce tkalců. Ze skrovného příjmu si popřál pouze nápoje, ale jen v malé míře. Litř piva nebo dvě čtvrtky vína jsme měli oba na celý večer. Na více mu ani kapsa nestačila, a já jsem o nápoj nestál. Teprve jsem pivu a vínu přivykal.

Hovory s hostitelem bývaly zajímavé. Byl sečetlý, měl mnoho zkušeností a byl dobrým vlastencem. Rád mi později vypravoval příběhy ze svého života. Vzbudil ve mně zájem o hvězdářský zeměpis a pozorování hvězd za jasné oblohy, jmenoval mi některé jejich skupiny a ze zeměpisu jsme často přecházeli do dějepisu. Denně četl Riegrův Slovník po sešitech, a když je přečetl, začal čísti znovu od čísla prvního. Tím získal mnoho vědomostí. Poněvadž měl málo příjmů, nekupoval knih, a odebíral jen politický Hlas a zábavný Obzor, časopisy vycházející v Brně, a četl je důkladně.

»Škoda ho pro zastrčenou faru,« myslel jsem si nejednou. Rád jsem k němu chodíval a nehněval jsem se na Osud, že mne tam zavedl.

Druhého dne, poslední den prázdnin, zavedl mne můj představený ještě ke dvěma význačným lidem, Bayerovi a Habrnkovi, a k myslivci Kavalírovi a tím se moje představování skončilo.

Nastalo vyučování. Posadil jsem nováčky z prvního oddělení do dvou předních lavic, starší žáky 2. a 3. školního roku, kteří tvořili druhé oddělení, za nimi, a učirna byla plná. Po proslovu, jak se mají chovat a pilně chodit do školy a tak dále, učil jsem přímo první půl hodiny nejmladší a další půl hodiny starší žáky ve druhém oddělení, kteří byli před tím zaměstnání úkolem.

Nováčky jsem učil držeti v ruce kamínek a dělati jím na tabulkách tečky a čárky. Chtěl jsem kráčet v učení podle návodu cvičného učitele Lhotského, jenž nás učil, že máme věnovati měsíc nebo šest týdnů předpravným cvikům a názornému vyučování, než počneme děti učit číst, psát a počítat.

Malé děti dělaly tedy na tabulkách tečky, čárky, kolečka, čtverečky, já jsem pro názorné vyučování nosil do školy různé druhy nožů, pilky, sekyry, jež jsem si ve škole nebo od řezníka vypůjčoval, a žáci se učili jmenovat jejich části a hovořili jsme o každém předmětu.

Po čtrnácti dnech ptal se mne můj představený: »Kolik písmen umí již noví žáci čísti a psátí?«

Začervenal jsem se.

»Ještě jsme nezačali,« odpověděl jsem rozpačitě.

»Nevím, nevím, budete-li se Slabikářem do konce roku hotov. Též jsem jako vy, když jsem vyšel z ústavu, začal učit, jak jsem to viděl na cvičné škole, kde mají jedno oddělení ve třídě, málo žáků a vybraných, ale opustil jsem zdoluhavý jejich postup a začal jsem malé hned učit číst a psát. — To je má zkušenost, ale vy si udělejte, jak

chcete.« A více o vyučování nemluvil a ani později se nevyptával.

Poslechl jsem jeho rady a uznal jsem, že co je dobré pro cvičnou školu ve městě, nemusí býti dobré pro přeplněnou školu venkovskou a řídil jsem se vždy svým rozumem a snahou vyučovati prakticky, a dobře jsem vždy pochodil.

Koncem září jsem se stěhoval do svého bytu, který mi obec propůjčila zdarma a opatřila otopem. Najala od rolníka Jana Zukala vyměnkářskou světnici, místo podlahy hliněné dala dřevěnou a místnost vyličila. Pěkná světnice s oknem na náves a s druhým menším do dvora. Ve svém bytě jsem býval jen na noc, jelikož ve dne po vyučování jsem dlel v rodině svého nadučitele, kde jsem se stravoval na dluh.

Po celý měsíc září jsem čekal, že dostanu plat, ale poukaz nepřicházel, třeba místní školní rada hned druhého dne po mém příchodu oznámila okresní školní radě, že jsem službu nastoupil. — Na prvního října dostal můj představený plat a já zase nic. Nemohl jsem zaplatiti za stravu a omlouval jsem se, ale můj dobrý představený mne konejšil, že co nepřišlo, přijde najednou.

Čekal jsem trpělivě celý říjen, ale když na 1. listopadu poukaz platu opět nedošel, vydal jsem se pěšky na cestu do Vyškova k okresnímu hejtmánovi, k svému příznivci. Poznal mne a přivítal přívětivě.

»Pane okresní hejtmáne, na Krásensku je sice zdravý vzduch, ale pouze ze vzduchu nemohu býti živ. Dosud jsem neobdržel plat a jsem dva měsíce dlužen za stravu,« sděloval jsem mu přímo více rozcitlivělm než smutným hlasem.

Hejtmán se zarazil. Jeho oči prozrazovaly překvapení.

»Vy jste ještě nedostal plat? — Hned nařídím bernímu úřadu, aby vám peníze poslal. — Zatím vám dám ze svého 25 zlatých, abyste nebyl bez peněz. — Tu máte. A napište tady na papír, že jste ode mne přijal 25 zlatých jako zálohu na plat a podepište se.«

Učinil jsem, jak mi kázal, přijal jsem peníze, poděkoval mu a vracel se vesele domů. Do týdne jsem obdržel poukaz platu s přípisem, abych poslal kvitanci na 75 zlatých, to jest na plat za měsíc září, říjen a listopad, ale že dostanu jen 50 zlatých, jelikož jsem již obdržel zálohou 25 zlatých.

»Víte, co si myslím?« pravil mi nadučitel. »Že pan hejtman nechal naše oznámení, že jste místo nastoupil, ležet v šuplíku. Zapomněl na vás a teprve vaším příchodem byl na svou povinnost upozorněn.«

»Snad, snad,« přisvědčoval jsem, ale nechtěl jsem tomu v duchu věřit. Vždyť mi přece sliboval pomoc. Ale zanedlouho dal jsem nadučiteli za pravdu.

Na jaře v březnu r. 1883 měl jsem jíti nejprve k odvodu. Abych nemusil jet před vojenskou komisí až do Rožnova, 115 km vzdáleného, což by mne stálo nejméně polovci měsíčního služného, ne-li více, podal jsem žádost prostřednictvím hejtmanství ve Vyškově, abych se směl dostavit k odvodu v tomto městě. Aby vyřízení bylo jistější a rychlejší, osobně jsem žádost doručil okresnímu hejtmanovi, jenž se mne tázal, byl-li jsem o svátcích v Rožnově a co je tam nového. Slíbil mi, že žádost bude zcela jistě příznivě vyřízena, jelikož to vojenský zákon a vojenské instrukce připouštějí.

Čekal jsem měsíc, druhý — vyřízení nepřicházelo. Odvod v Rožnově se skončil i bez mé přítomnosti a já byl přinucen čekat na odvod ve Vyš-

kově. Odváděli v té době ve třech třídách po tři dny. Hned první den, když se odváděli nejmladší, či první třída, šel jsem do Vyškova před vojenskou komisí a hlásil jsem se s oznámením, že vyřízení žádosti sice v ruce nemám, ale že myslím, že ji má komise přímo od politického úřadu.

»Nemáme. Přijďte až třetí den. Třeba do té doby vyřízení dojde,« pravil mi předseda komise. V komisi místo okresního hejtmana byl komisař a ten mne neznal.

S jakousi bázní a se zlým tušením jsem se vracel do hor. Ani jarní vůně lesů mne nezajímala. Šel jsem bez vnímání krásy a vůně. — Za dva dny jsem přišel před komisi znovu.

»Žádost vaše sem dosud nedošla. Vraťte se domů a čekejte, až vás zavolají. Však na vás nezapomenou, nebojte se,« sděloval mi s ironickým úsměvem předseda komise. Bodavý jeho úsměv se mi nelíbil. »Jděte se podívat na hejtmanství, co se s vaší žádostí stalo,« radil mi dále. »Kdyby byla žádost vaše odeslána na hejtmanství do Valašského Meziříčí, kam patříte, jistě by povolení bylo došlo,« dokládal vážnějším hlasem.

V rozčilení jsem pouštěl komisi a krácel na hejtmanství.

»Pane okresní hejtmane, podal jsem v lednu žádost, abych se místo do Rožnova směl dostavit k odvodu do Vyškova, a že žádost dosud nebyla vyřízena, nechtěli mne přijmout. Prosím, poradte co mám dělat?« tázal jsem se okresního hejtmana, který za mé řeči jevil veliké rozpaky.

»To je divné, to je divné. Nyní se již nedá nic dělat. Vraťte se domů a čekejte, až budete k odvodu předvolán,« pravil mi vážným hlasem a propustil mne tentokráte bez přivětivého slova.

Na druhý den mi sděloval pan starosta, jenž vedl místní rekruty k odvodu a seděl při vojenské komisi, že slyšel, jak vojenský lékař pravil: »To jistě jeho žádost nebyla odeslána a leží dosud ve Vyškově. — Pane komisaři, je tomu tak?« obrátil se na komisaře, jenž místo hejtmána zde zastupoval okres.

»Nevím o tom,« odpověděl oslovený krátce, ale hejtmána nehájil.

V té době hejtmani Němci zpravidla úřad jen reprezentovali a práci se vyhýbali. Pro práci měli české komisaře a tajemníky, a hejtmán Krammer též se nejen práci vyhýbal, ale zapomínal ji často i podřízenému úředníku přidělit a nechal ji zapomenutou ve stolku. A tak se stalo i s mou žádostí. Ležela tam v tichosti a ani se neozvala, že by ráda navštívila okresního hejtmána ve Valašském Meziříčí a vyřídila mu pozdrav.

V květnu jsem dostal předvolání, abych se dostavil k odvodu na radnici do Brna. Byl jsem tomu rád. Těšil jsem se, že poznám Brno, hlavní město Moravy, v němž se již hodně probouzel český živel a soustředil se v Besedním domě. »To budu mít za odměnu, že jsem marně vykonal dvě cesty k odvodu do Vyškova,« myslil jsem si a radoval se již napřed, že půjdu do Brna.

V ustanovený den a hodinu jsem došel na radnici, kde již bylo shromážděno asi dvacet mladíků všelijakého druhu, jak podle obleků a výrazu tváře bylo patrné. Na dvoře stáli dva strážníci, kteří asi bděli, abychom se nerozprchli.

Po chvíli vyšel policejní komisař. Pokynul strážníkům, ti nás seřadili po dvou, ozbrojený strážník se postavil před nás, druhý za nás a komisař šel vedle. Vedli nás jako zločince do kasáren, kde měl býti odvod. Poněvadž nás komise považovala za

neposluchy, kteří se k odvodu do svého místa nedostavili a musili býti hledáni, bez velikého prohlížení jednoho po druhém za trest odváděli. I na mne jenom mžikli a prohlásili »Tauglich!«

Zbledl jsem a podal komisaři učitelské vysvědčení a dekret.

»Proč jste to neřekl, že jste učitelem?« podivil se komisař a pohleděl tázavě na lékaře.

»Už je pozdě,« odpověděl lékař, pokrčiv rameny.

Když jsem se oblékal, pošeptal mi komisař, jenž prohlížel moje vysvědčení: »Člověče, proč jste mi neřekl, že jste učitelem a že jste z Rožnova? Nemusil jste býti odveden. Já jsem Šťastný, syn bývalého ředitele statku rožnovského. — No, budete zavolán na cvičení jen o prázdninách na dva měsíce a nebude to tak zlé.« Podal mi ruku a vrátil se ke komisi.

Nevím, co jsem mu odpověděl, vím jen, že mi hučelo v uších a že jsem jako pomatený vyšel z kasárny. Již mne Brno nezajímalo a chvatně jsem se vracel domů. Cestou jsem si představoval ředitele rožnovského velkostatku, pana Šťastného, na něhož jsem se dobře pamatoval a jenž byl spřízněn s mým kmotrem poslancem Jurajdou. I na jeho syna, když byl ještě studentem, jsem se upamatoval. A zase jsem si představoval svého příznivce c. k. okresního hejtmána Krammera, jenž mne svou nedbalostí dvakrát zklamal.

NOVÍ OKRESNÍ ŠKOLNÍ INSPEKTOŘI

1882

V Rakousku po pádu vlády Stremayerovy roku 1879. pověřen byl hrabě Taaffe sestavením no-

vého kabinetu a přijal do něho i zástupce Čechů, barona dra Pražáka z Brna, jako ministra bez portefeuille.

Eduard Fr. hrabě Taaffe pocházel ze starého irského rodu, nebyl pro Němce zaujat a prohlásil, že ministerstvo nesmí býti ministerstvem jedné strany. Tím popudil proti sobě dosud vládnoucí německoliberální stranu, která mu chtěla způsobiti pád, ale poslanci slovanští a konservativní němečtí utvořili silnější koalici, zvanou »pravici«, a za její podpory mohl vládnouti dále.

Pro náš národ nastaly lepší časy, ač se v úřadech zemských i okresních vládlo dále jako dříve, pokud v nich seděli staří němečtí úředníci. Ti chtěli úřadovat jen německy.

Měl tedy předseda vlády úlohu těžkou, ale snažil se býti spravedlivým.

Když roku 1882 vypršelo šestileté období okresních školních inspektorů, nařídil Taaffe, aby nad českými školami byl dozor český. Tak se ve Vyškově místo německého ředitele Freye stal inspektorem českých škol dobrý vlastenec dr. Škorpík, děkan v německé obci Kučerově u Vyškova.

Nyní přicházely na české školy výnosy napsané správnou českou řečí. Těšili jsme se z toho, ale radost naše netrvala dlouho.

Když děkan žádal, aby výnosy a nařízení byly psány správnou češtinou, tu okresní hejtman Krammer mu je posílal do Kučerova, aby je přeložil do češtiny a upravil, že v kanceláři nemá k tomu způsobilých lidí. Inspektor to napřed činil, ale pak žádal rozhodně, aby si hejtman opatřil úředníka, který by německé výnosy překládal, a žádal též, aby se v sezení českoněmecké okresní školní rady protokoly jednající o českých školách psaly česky.

Když hejtman nesvolil, šel si stěžovat na jeho jednání místodržiteli hraběti Schönbornovi, muži dosti spravedlivému. Hejtman Krammer na pokyn s vrchu děkana již nepronásledoval zasíláním výnosů k překladu. Ale děkan, když v sezeních okresní školní rady nemohl prosaditi oprávněné české jednání a pochopení pro české školy, vzdal se inspektorství.

Hejtman Krammer byl později přeložen, na jeho místo ustanoven trochu česky cítící hejtman Rotter a okresním školním inspektorem jmenován Ant. Vorel, profesor na českém ústavu ku vzdělání učitelů v Brně, dobrý Čech.

České učitelstvo bylo pozváno, aby se sešlo do Nového Rousinova, kde se s ním rozloučí dosavadní inspektor dr. Škorpík a představí se nový škol-dozorce Ant. Vorel. Na tuto dalekou cestu jsem se vypravil se svým nadučitelem Fr. Žáčkem a na důkaz našeho českého nadšení jsme si dali udělati čepice se sokolskými pery. S obdivem i s úsměvem nás kolegové vítali, když jsme se sokolskými pery přiletěli z hor mezi ně. Bylo to v té době něco nevídaného a smělého.

Nový inspektor se svou řečí učitelstvu nezamlouval, poněvadž nám vytýkal mnohé chyby a prohlásil, že bude žádati svědomitou práci a že se přičiní, aby každou školu navštívil. Odcházel jsme ze schůze s různými pocity a já s umíněním, že se přičiním, abych mu vyhověl. Byl jsem rád, že máme českého okresního inspektora a českého zemského inspektora Vinc. Prauska, ale někteří z jejich činnosti později radost neměli.

Zemský školní inspektor Prausek zavedl na Moravě novotu. Na jeho návrh zemská školní rada nařídila, aby každý učitel k okresní školní konferenci

vypracoval pojednání na pedagogické téma, které určí okresní školní rada. Chtěl tím učitele a hlavně ty starší, kteří měli menší studia, přiměti k tomu, aby o tématech přemýšleli, je studovali a výsledek studia písemně vyjadřovali. Chtěl tedy, aby se dále vzdělávali. To rozbouřilo mnohým krev.

Poněvadž byl zemský inspektor Prausek dobrý Čech, přidělovali mu podřadné práce, kde by vlastenectví nemohl projevovati. Předkládali mu ku prozkoumání konferenční protokoly, rozvrhy hodin, disciplinární šetření, tedy věci menšího významu a to ho mrzelo. Všechny důležitější měl v referátu administrativní referent, místodržitel-ský rada rytíř Januška, rodák z Fryštáku. Byl sice osobně milý, ale neměl přece zájem o zvelebení českého školství. Byl úředníkem.

Když Prausek nemohl prosaditi, aby měl větší vliv na rozvoj českého školství, podal žádost, aby byl dán do výslužby. Když po roce odešel na trvalý odpočinek, bylo nařízení o konferenčních pracích zrušeno. Učitelstvu se sice ulehčilo, ale české školy ztratily v zemské školní radě vřelého zastánce.

Okresní školní rada ve Vyškově ve smyslu výše jmenovaného nařízení dala učitelstvu roku 1884 tento úkol: »Jak vychovávají počty?«

Přemýšlel jsem o tom a pak jsem napsal na dva archy pojednání s úvodem: »Téma to mne napřed překvapilo. Myslil jsem si, jak mohou suché číslice a čísla působiti na výchovu dětí. Ale pak jsem si řekl: »Járku, Čeňku, utři svá zarosená sklíčka a podívej se znovu okem čistým na úkol. Jistě by nebyl dán, kdyby neměly i počty výchovnou sílu.«

A nyní jsem psal a psal. A ku podivu, při úřední konferenci pan inspektor Vorel si přinesl ze

všech prací úkol můj a zavolal mne, snad nejmladšího z učitelstva, abych jej předčítal. Četl jsem hned úvod. Když kolegové uslyšeli slova: »Járku, Čeňku, utři svá zarosená sklíčka,« nezdrželi se úsměvu, ale dále poslouchali již pozorně a někteří pokyvovali hlavou. Po přečtení mi inspektor podal ruku a poděkoval mi. Práce se mu líbila. Tím jsem si ho získal a přízeň jeho ke mně se ještě zvýšila, když byl u mne na inspekci.

II. ŽIVOT NA HORÁCH V KRÁSENSKU

1. 8. 1882—28. 2. 1886, 3½ roku

Krásensko má pěkné jméno. Osada není sice krásná, je chudobná, ale je zajímavá a rozhled z osady pěkný. Však se říká, že obyvatelé žijí na Krásensku a ne v Krásensku. Obec vyniká nad sousední obce, že je farní osadou.

Každou neděli přede mši sv. se v nadučitelově bytě shromažďovala místní honorace: faktoři Bayer a Habrnek, starosta Kupčák, revírník Kavalír, z Pojdomí faktoři Van den Bruchové, správce školy Vítek a někdy i učitelé ze vzdálenějšího Ruprechtova. Pohovořilo se, a jak zazněl zvonek zvoucí na mši svatou, všichni vstali a šli do kostela na kůr, který byl určen pro zpěváky a hosty.

Mše svatá bývala někdy zpívaná, ale obyčejně jen krátká, bez kázání, jelikož churavý farář nemohl vylézt na kazatelnu. Jen někdy ve svátek promluvil od oltáře krátce, poněvadž stání ho též unavovalo. Krátká jeho řeč bývala jadrná, cenná, často i dějepisná a obsahovala vždy nějaký příklad pro život.

Krásensko daleko široko vynikalo nad jiné obce velikou hospodou, která uzavírala horní konec osady. V přízemí byl pronajatý hostinec a v prvním poschodí dlouhý sál, v němž se tančívало. Když se v masopustě konal ples, tu jezdívала tam honorece nejen z přifařených osad, ale i z obcí sousedních: Senetářova, Studnic, ba i ze vzdáleného Otínovsa. Saní býval plný dvůr a v sále veselo. Krásensko bývalo střediskem zábav, neboť z hor do měst Vyškova a Blanska bylo daleko.

Když při jedné zábavě hosté vzpomínali, že se před lety na Krásensku hrávalo divadlo, chopil jsem se té myšlenky a povzbudil jsem nadučitele, aby se divadlo zase hrálo. Domluvili jsme se s poštmistrem Voráčem a vybrali jsme dojemný kus »Vysoko mířil« s málo osobami, v němž se myslivcevký mládenec zamiloval do baronovy dcery a zešílel, když byl ze služby propuštěn.

»Budeme hrát divadlo,« zajásal jsem a v duchu se mi vybavovaly představy divadel z mého dětského věku, kdy putující divadelní společnosti jezdívaly od města k městu, budily svými kusy vlastenecké nadšení a bavily přítom obecenstvo.

Jakási posvátná záře obklopovala jejich hlavy. Viděl jsem v nich vlastenecké apoštoly, kteří putují a rozsévají při hře zrna vlastenectví, z nichž klíčí láska k vlasti a k národu. Tak jsem na ně hleděl jako malý chlapec, školák, když jsem jim nosíval koše se šatstvem ke hře do salonku »Na sklepě«, kde se tehdy hrávalo.

A tytéž myšlenky mi zatanuly na mysli i nyní při ujednání, že budeme hrát divadlo.

Vyhledali jsme na půdě staré kulisy a oponu. Můj představený přemaloval oponu, kterou paní nadučitelová napřed podlátala, jelikož v ní byly

díry od myší, já jsem pospravoval rozlámané kulisy, postavili jsme jeviště a cvičili hru. Barona představoval poštministr, jeho zvědavého sluhu nadučitel, já nešťastného adjunkta. Mařenka Zukalová a Josefka Vintrová, zpěvačky na kůře, účinkovaly s námi.

Když jsem se naučil hře dobře nazpamět, chodil jsem do lesa a napodoboval tam beze svědků chomyslného a proto hned při prvé zkoušce jsem byl pochválen, že šilence dobře představuji.

K divadlu se sjely celé hory a z domácích došel kdekdo. I starý nemocný farář se dal dovést do sálu. »Přišel jsem, abych vás viděl hrát,« pravil, když se se mnou v sále sešel. Hra se všem líbila a po ní, jak bývá na venkově zvykem, byla taneční zábava. Což divu, že příchozí vyslovovali přání, abychom zase brzy sehráli divadlo.

Poněvadž domácí nařikali, že konec hry byl smutný, slíbil jsem stěžovatelům, že uspořádáme pro ně něco veselejšího. Domluvil jsem se s bývalým studentem Páskem a se staršími studenty Keprdou a Vágnerem, a ve svátky uspořádali jsme v dolní hospodě, kam chodívali domácí tkalci, »Večer komických výstupů«. Tím jsme se dolnímu konci dědiny zalichotili. To bylo ovšem jen pro domácí. Cizí jsme nezvali, poněvadž místnost byla jen malá.

Na jaře po vyučování jsem pracoval s panem nadučitelem v zahradě a jednou za měsíc jsme šli v prázdný den do městečka Jedovnic, kde byla sestra paní nadučitelové provdána za hostinského a starostu Pokorného. Tam jsem se měl dobře. Jídlo jsme dostali darem a sklenici piva zaplatil pan nadučitel, že jsem ho doprovázel. Pohovořili jsme s hosty a učiteli a někdy jsme navštívili pro-

fesora Ševčíka z Vídně, jenž byl tamějším rodákem a měl tam domek s pěknou zahradou.

Profesor Ševčík patřil mezi uvědomělé vídeňské Čechy a jeho zálibou bylo kupovat antikvární zábavné české knihy a podělovat jimi obecní nebo školní knihovny. Každou knížku přečetl a uznal-li, že není závadná, zaobalil ji do papíru, a když měl knížek padesát, poslal je darem některé obci. Tak se stal zakladatelem mnoha obecních knihoven, za což ho některé jmenovaly čestným občanem.

V té době bývalo zvykem, že učitelé působící na horách se často navštěvovali, aby si o škole pohovořili a se pobavili. Zřídka kdy navštěvovali učitelské schůze ve městech jednak pro velikou vzdálenost, jednak že se na nich, jako na Vyškovsku, hovořilo k vůli německému inspektoru Freyovi více německy než česky. Spolek učitelský byl utrakvistický.

Ale i když nastoupili čeští inspektoři a ustavil se český učitelský spolek a byl též učiteli z hor navštěvován, udržovala se sousedská návštěva kolegů. Žili jsme jako bratři a ke chvále starších třeba říci, že na nás podučitele nehleděli s vysoka. Rád si na ty časy vzpomínám.

Staří páni jmenovali nás »pane bratře«. Oslovování »pane kolego« nebylo tehdy zvykem. Z jejich slov vanula láska, opravdová bratrská láska, jako vane z rozkvetlého karafiátu vůně, a oslazovala nám mladým život na horách.

Návštěvy okolních měst byly kratšími výlety. Ale roku 1884 jsme podnikli z Krásenska výlet delší až na hrad Perštýn. Popsal jsme jej v Kroměřížských Novinách v číslech 60 až 70. Byla to prvá moje práce, nečítám-li článek »O košíkářské vrbě«, jíž by mohly býti lemovány břehy Bečvy,

uveřejněný ještě za mých studií roku 1882 v Moravské Orlici. Zábavné práce počal jsem psáti roku 1884

POČÁTEK LITERÁRNÍ TVORBY

13. 4. 1885

Život na Krásensku byl dosti rušný a příjemný, ale občas přicházely na mne přece tesknice po domově. Poznal jsem na sobě, že pravý Valach nemůže v cizině dlouho vydržeti od teskníc. Veliká láska k rodnému kraji nutí ho vrátiti se domů, nebo alespoň navštívit milé rodiště a podívat se na valašské hory.

Tesknotu jsem zaháněl prací ve škole a čtením. Ale v chudobné horské obci nebylo knihovny a málo se odebíralo časopisů. Pan farář odebíral Hlas a Obzor vycházející v Brně, hostinský Moravskou Orlici a Selské listy, někteří tkalci Dělníka, nadučitel Učitelské Listy a já Komenského a Moravskou bibliotéku. Ze služného 25 zlatých měsíčně jsem více nemohl.

Časté vzpomínky na milé Valašsko a jeho obyvatelstvo vnukly mně myšlenku psáti o Valašsku a tak duševně býti s ním ve spojení.

Co jsem si umínil, chtěl jsem vykonati. Vzal jsem papír a pero a zamyslel jsem se na svůj rodný kraj. Viděl jsem v duchu hory vysoké i nižší, s bujnými lesy, na nichž se lesklo listí a tiše šumělo i při malém vánku. Viděl jsem, jak na podzim se listy okrašlují zlatem a po krátké parádě padají smutně na zem.

Cítil jsem šlehání studeného větru, po němž se sypaly na zamrzlou půdu vločky bílé, sněhové.

Sněhu přibývalo, bylo ho po kolena i výše a v něm se musily brodit děti jdoucí do školy a staří lidé jdoucí do kostela.

Představil jsem si starého kněze, jak se za velké zimy brodí sněhem k umírajícímu, aby ho posílil na cestu do věčnosti.

Zastavil jsem své rozjímání. Napíše o tom obrázek, napadlo mi. Uposlechl jsem vnuknutí. A tak povstala moje první povídka »S Pánem Bohem« a pak následovala »Poslední fojťová«. Poslal jsem je roku 1884 do Hlasu, kde byly uveřejněny. To byl počátek mé literární tvorby. Později jsem psával do Selských Listů, do Obzoru, Našeho Domova, Neděle, Nivy a do jiných moravských časopisů.

Z povídek během času jsem přešel k povídkám historické, pak k historickým románům.

ZKOUŠKA ZPŮSOBILOSTI

15. 4. 1885

Při veškeré školní i mimoškolní práci jsem myslel na sebe. Připravoval jsem se pilně ke zkoušce způsobilosti pro školy obecné. Měl jsem v úmyslu jít ke zkoušce do Prahy, abych poznal sídlo bývalých našich králů a památné budovy města, k němuž každý uvědomělý Čech lne s láskou a touží alespoň jednou v životě je navštívit.

Když se blížila doba zkoušek, prohlížel jsem každý týden v časopise Komenském, který jsem odebíral, oznámení zkoušek různých zkušebních komisí, ale oznámení z Prahy jsem nenašel. Svěřil jsem se s tím nadučiteli, a ten našel v časopise v Českém učiteli, že termín pro podání žádosti

v Praze již minul. Ztrnul jsem. Co nyní? Mám jít ke zkoušce do Brna, na něž mám s odvodem smutnou vzpomínku? Půjdu do Čech, ať poznám zase kus nové pro mne země. Rozhodl jsem se a podal jsem žádost ke zkoušce do Jičína.

Když došlo předvolání, vydal jsem se na cestu. Oknem vlaku jsem pozoroval krajinu. Hltal jsem ji očima. Když jsem k večeru dojel do Jičína, do sídla Valdštýnova a našel si byt, hned jsem si šel prohlédnout město i pěkné stromořadí za ním se táhnoucí. Byl jsem nadšen, že vidím kus české země a vybavoval se mi při tom běh života bývalého majitele zámku, jenž ve vysoké hodnosti smutně skončil svůj život.

Druhého dne jsem se šel představit řediteli ústavu a předsedovi komise Ferdinandu Macháčkovi. Podíval se na mne pátravým okem a oslovil mne na přivítanou: »Jste Moravan, máte doma zkušební komisi, tak proč jdete k nám? Či myslíte, že se u nás zkouška skládá snadněji? To se velice mýlíte.«

»Pane řediteli,« přerušil jsem jeho řeč, »neutíkám sem z obavy před zkouškou na Moravě. Však mám pěkné vysvědčení dospělosti. Deset velmi dobrých.«

Ředitel se zarazil, vyhledal moji žádost a přesvědčiv se, že mluvím pravdu, tázal se: »Tak proč jedete až sem?«

»Když stojí zkouška peníze, chtěl jsem za ně vidět Prahu, ale propásl jsem termín a tak jsem podal žádost sem, abych poznal alespoň kus sesterské země české.«

Ředitel se spokojeně usmál, pochválil moji snahu a sdělil mi, že ráno v osm hodin začnou písemné práce, abych se včas dostavil.

Písenné zkoušky byly vykonány a následovaly ústní. Seděl jsem u stolu před komisí, měl jsem vytaženu otázku ze zeměpisu a přemýšlel o ní, zatím co můj soused byl již zkoušen.

Když na mne došla řada a chystal jsem se odpovídati, pravil mi ředitel: »Včera měl výstup v první třídě kandidát, který studoval v Brně. Měl z názorného vyučování s malými žáky pojednání o huse. Začal jim jmenovati napřed části těla: hlavu, krk, trup, křídla a nohy. A žáci to po něm ve sboru opakovali. To vypadalo tak, jako když beran na pastvě zahučí bé a všechny ovce za ním odpovídají bé, bé, bé! — Učili jste se v Příboře též tak?« tázal se mne.

»Ano,« přisvědčil jsem.

»Ach, vy Moravané! Jste v národním i politickém ohledu padesát let za námi a nyní, jak vidím, jste o padesát let za námi i v pedagogice.«

Vehnala se mi krev do tváře, nutilo mne to říci něco na obranu Moravy, ale myšlenka, že jsem u zkoušky, chránila mne před neopatrným slovem, které by mně mohlo uškoditi. Vyrazil jsem jen ze sebe: »Prosím, pane řediteli, já jsem si rozmyslil otázku, kterou mám zodpovídati a nyní po vaší výtce se mi všechno v hlavě plete.«

»Pravda, pravda,« přisvědčoval starý katecheta, jenž jediný měl odvahu zastati se mne. »Nechť ho pan profesor zkouší, aby nezapomněl, co si rozmyslil.«

Ředitel, jenž měl asi chuť dále mne poučovati, jak jsme my na Moravě ve všem pozadu, ustal v řeči a profesor zeměpisu dal pokyn, abych zodpovídal první a pak ještě další dvě otázky.

Zkoušky šly již bez přerušování, ale podle kladených otázek jsem pozoroval, že mně nedůvěřují

a hledí na mne jako na přeběhlíka. Zkoušeli mne poměrně déle než bývalé svoje žáky. Inu, jejich vědomosti znali z dřívějších studijních let. Když jsem obdržel vysvědčení ze dne 15. dubna 1885, bylo sice dobré, ale místo desíti velmi dobrých měl jsem jich jen sedm.

První můj zájezd do Čech nebyl nejpríjemnější, ale byl jsem rád, že jsem poznal kus české země i několik měst při dráze ležících, v nichž jsem přerušil jízdu na hodinu nebo na dvě, abych si je mohl prohlédnout. Nelitoval jsem nikdy, že jsem jel ke zkoušce do Čech a vrátil jsem se spokojeně do hor.

PRVNÍ VALČÍK

V sále horní hospody, o němž jsem se již zmínil, hrávalo se občas divadlo a jednou za rok býval v něm ples. Hned první zimy po mém příchodu do Krásenska oznamovaly plakáty, že Hasičský sbor pořádá v únoru ples, a pozvánky byly rozesílány honoraci celého okolí.

Já jsem se na ples netěšil. Býval jsem jako chudobný student nesmělý, při studentských zábavách o prázdninách v Rožnově zřídka kdy jsem se osmělil účastniti se kolového tance. Naučil jsem se v poslední prázdniny tančiti besedu, čtverylku, ale žádný kolový tanec jsem neuměl. Teprve při obyčejné první muzice o hodech na Krásensku jsem nabyl trochu cviku v polce s tanečnicí Mařenkou Zukalovou, u jejíchž rodičů jsem bydlel. Do jiných tanců jsem se nepouštěl. Odkládal jsem to na pozdější dobu a jen pozoroval, jak se tančí valčík, mazurka, třásák a jiné tance.

Beseda a čtverylka se ovšem na vesnici netančivaly.

Když byl ples zahájen, vzal jsem prvou do kola domácí Mařenku a že se nám dobře tančilo, bral jsem do polky i jiné tanečnice domácí i cizí. Z domácích poctil jsem tancem sestru místního revírníka. Byla to slečnavice jak třicetiletá vedla domácnost svému svobodnému bratrovi. Při jiných tancích jsem sedával jako Popelka v koutku nebo za stolem u piva.

Když byla o půlnoci volenka a zahráli valčík, přišla pro mne slečna revírníková. — Rozčervenal jsem se a hned zbledl úzkostí. Co dělat? Košem jsem ji přece dáti nemohl. Byla by to urážka před celou společností, které jsem nemohl veřejně vysvětliti, proč jsem tanečnici zamítl. Vykoktal jsem neprozřetelně ze sebe: »Přejete si, slečno, sousedský nebo francouzský hopkavý?«

Neuměl jsem tančiti ten ani onen, ale slyšel jsem, že jsou lehčí než obvyklý šestikrokový a troufal jsem si je zkusiti.

»Sousedský je pro staré a na hopkavý jsem těžká. Tančeme obyčejný,« zašveholila příjemným hlasem.

Znovu jsem zbledl. Bylo mně úzko jak mnohému studentu před maturitou. Objal jsem slečnu, ale nemohl jsem z místa. Otočila se mnou, ale poznala, že to nejde.

»Tak tančete, jak umíte,« řekla mi polohlasitě.

Vzpomněl jsem si, že umím polku. Zatočil jsem se se slečnou, a třeba takt valčíku a polky není stejný, šlo to. Obtančili jsme jedenkrát kolem sálu, slečna se poděkovala a já jsem si spokojeně oddechl jak po těžké práci. Vytratil jsem se ze sálu, aby pro mne snad nepřišla jiná tanečnice a vrátil jsem se, až bylo po valčíku.

SLAVNÁ INSPEKCE A MŮJ ODCHOD Z KRÁSENSKA

1885

Starosta krásenský Hubert Kupčík byl dobrým diplomatem. Jako syn bývalého správce školy a otec chlapců, kteří chodili do první třídy, přál si, aby se v obci postavila nová školní budova. Hovořil o tom s některými členy obecního zastupitelstva, ale že neviděl veliké chuti, nechtěl je přemlouvat, z obavy, že by ho budoucně nevolili za starostu. Uznával, že obec je chudobná, ale viděl nutnou potřebu stavby. Proto byl velmi rád, když za nového školního inspektora Vorla přišlo od okresní školní rady nařízení, aby se obec postarala o novou školní budovu.

Obec odpověděla vyhýbavě, ale starosta, když byl ve Vyškově, zašel si, což nikdo z obce nevěděl, k inspektorovi a vyjádřil se ve prospěch školy. Za čas došla na obec výzva, aby sdělila, dokdy miní školu postavit. Když odpověď neuspokojovala, byla nařízena komise. Přijel okresní hejtman, školní inspektor, okresní lékař, inženýr a pozváni zástupci obce a místní školní rady. Celá komise zavítala napřed ke mně do první třídy, v níž jsem vyučoval. Uklonil jsem se a podal okresnímu hejtmanovi jedinou židli, aby se na ni posadil. Ostatní členové komise musili stát. Hejtman, jenž asi nechtěl za stolem seděti, pošinul židli na stupni kousek dále od stolu a sedl si. Že byl tělnatý a těžký, nahnílý stupeň se pod ním probořil, židle se nahnítila a kdyby ho nebyl zachytil člen komise rolník Zuka, můj domácí pán, byl by pan hejtman udělal nepěkný přemet před očima mých žáků.

To byl hlavní důkaz potřeby nové školy. Hejtmán si již nesedl, ale postavili mu židli na podlahu, která byla místy též prohnílá. Když se rozruch utišil, dal mi inspektor pokyn, abych začal.

Zkoušel jsem počty napřed prvé a pak druhé oddělení; chtěl jsem ukázat, jak umějí žáci číst, ale inspektor žádal, aby něco zazpívali, že není času na delší inspekci. Po zpěvu prohlédla komise podlahu, okna, dveře a odešla zase do druhé třídy ve staré školní budově.

Výsledek komise byl přísný. Obci se nařizovalo vystavěti novou školní budovu pro dvě třídy s bytem pro nadučitele i učitele a musila podávati zprávy, co již učinila. Ale stavby školy jsem se již nedočkal. Byla vystavěna po mém odchodu z Krásenska.

Když jsem měl vysvědčení způsobilosti, zatoužil jsem státi se samostatným. Psal jsem okresnímu inspektoru Terebovi ve Valašském Meziříčí který býval na gymnasiu mým profesorem přírodopisu a měl mne rád, že bych si přál vrátiti se na Valašsko a žádal jsem ho, aby mně sdělil, bude-li tam nějaké volné místo a poslal jsem mu své vysvědčení. Vrátil mi je se sdělením, že pouze škola v Bystřicích na Santově bude po prázdninách volná.

Školu tu jsem neznal. O prázdninách jsem se dověděl, že je to škola pro učitele přesazené z trestu. Ale šel jsem se tam podívat. Na vysokém, příkrém kopci Santově stály asi tři malé, dřevěné chaloupky, zděná škola a hospoda. Ostatní chaloupečky, z nichž tam byly děti přiškoleny, seděly roztroušeny po úbočí kopce a kopců sousedních a některé pod kopcem. Utíkal jsem odtud, jako by mně vyhrskal. A že jiného samostatného místa tenkrát

nebylo a na učitelské jsem se hlásit nechtěl, vrátil jsem se po prázdninách opět do Krásenska a matka mne nezdržovala. Už jí nebylo smutno.

S mým souhlasem se již dříve provdala za řezníka a rolníka Jana Kramoliše, jemuž zemřela manželka a zanechala mu chlapce tříletého, děvče pětileté a druhého synka o něco staršího, kromě dospělejších dětí. Že znal moji matku jako dobrou hospodyní a šetrnou, nabídl jí sňatek.

Matka, která myslívala, že bude někdy, až budu samostatný, se mnou bydleti, uznala, že bude asi dlouho trvati, než budu samostatným správcem školy, když jsem v té době neměl ještě zkoušky způsobilosti. Uvědomila si též, že takové nabídnutí k sňatku, při němž jména svého nezmění, se již nevyskytne, proto se radila se mnou, co má činiti.

Souhlasil jsem s jejím úmyslem. Matka má se provdala a za rok zemřel její druhý manžel, a nyní osiřelé děti potřebovaly její ochrany. Starala se o ně jako o vlastní a děti ji měly rády jako vlastní matku. Doposud jí vzpomínají s láskou.

Na podzim v roce 1885 bylo vypsáno místo na jednotřídní škole v Marheřicích v okrese vyškovském. Neznal jsem tu osadu, nejel jsem se tam podívat, poněvadž ležela na druhém konci hejtmanství šest hodin daleko, ale podle mapy jsem usoudil, že je sotva půl hodiny vzdálena od města Bučovic a že leží v údolí říčky. Lesy jsem viděl jen na jižní straně asi hodinu od osady. To se mi zamlouvalo. Podal jsem tedy žádost za udělení toho místa.

Asi za 14 dní žádal mne zatímní správce školy v Marheřicích Kuželka, abych svoji žádost odvolal,

že je ženat, má drobné děti a že by musel školu opustit, kdybych tam byl ustanoven.

Bylo mi ho líto. Psal jsem panu inspektorovi do Brna, že žádost odvolávám a přiložil jsem dopis od pana Kuželky.

Obdržel jsem ihned odpověď. Pan inspektor mi psal, odvolám-li žádost úřední cestou, že místo dostane jiný žadatel, poněvadž pan Kuželka místo dostati nemůže, jelikož ještě nemá zkoušky způsobilosti. Postará prý se o něho, ale do Marhef že musí přijít snaživý učitel, poněvadž škola za delší nemoci učitele Synka, jenž zemřel na souchotě, mnoho utrpěla. »Je třeba vše dohnati a vy byste to dovedl,« dokládal na konci dopisu.

Po té zprávě jsem žádost úřední cestou neodvolal. Byl jsem okresní školní radou presentován. Zajel jsem se do Marhef podívat. Osada se mi líbila. Selské domy byly zděné, ale škola, ležící na dolním konci u mlýna, byla malá, stará. Po jedné její straně bylo pole, po druhé skupina domkářských chaloupek. Kousek od školní budovy byla školní zahrada s dřevěnou besídkou, v níž nemocný správce školy Synek za teplých nocí spával a ve dne lehával na prašťáku pod stromy na čerstvém vzduchu. Ale nezachránil se.

Dekretem zemské školní rady ze dne 1. února 1886 byl jsem ustanoven v Marhefích a 1. března téhož roku nastoupil jsem tam službu. Ženatý kolega Kuželka byl ustanoven zatímním správcem školy ve vzdálených Kožušicích, a když později složil zkoušku, byl tam ustanoven definitivně. Inspektor Vorel ho nenechal bez místa.

III. POBYT V MARHEFÍCH

1. 3. 1886—13. 9. 1889, 3 1/2 roku

Po třech a půl roce rozloučil jsem se s milým Krásenskem. Bylo mi, jako bych odcházel z domova. Radní Jan Zukal, u něhož jsem bydlel, se starostou Kupčikem mne 27. února odváželi na nové působiště do Marhef, kam jsem dříve psal, že asi dojedu.

Sotva se náš povoz zastavil před školou, vyšla z budovy stará školnice se sdělením, že je ve světnicích zatopeno a chvátala uvědomiti o příjezdu předsedu místní školní rady a starostu obce. Než jsme mé skrovné nářadí složili, přišli zavolaní a převzali mne úředně.

Bylo mi úzko, když mne přátelé z Krásenska opouštěli a když za chvíli odešli i marhefští hodnostáři. Rozhlížel jsem se po světnici s nejnutenějším nářadím. Lůžko a obrazy jsem si přivezl z Krásenska, stůl a hodiny pendlovky koupil jsem si již dříve od vdovy bývalého učitele Synka a novou skříň a židle dodal mi stolař z Bučovic. Stačilo to pro nevelikou světnici. Druhá, menší, boční byla prázdná.

Prohlédl jsem si třídu, jež se vytápěla železnými kamny, z nichž vedla dlouhá, plechová trouba přes celou učírnu, aby se místnost snáze oteplovala. Ve skříni jsem našel úřední knihy a staré mapy Moravy, Rakouska, Evropy a jako hlava veliký globus. Více pomůcek nebylo.

Dvůrek byl malý, vysokou zdí obklopený, s kolnou na dříví. Pumpa byla kus bokem školy.

Bylo po prohlídce budovy a nyní jsem prohlížel úřední knihy. Byl tam jen katalog a třídní kniha

s nápisem: »Jednotřídní škola v Marhéfích«. Umi-
nil jsem si opravit toto německé pojmenování
obce, které pocházelo ze slova Marienhöfy. Bý-
valy zde za dávných dob panské chlěvy, ale po
budovách nebylo již ani památky. Počal jsem vy-
trvale psát »Marefy«, což později na můj nátlak
též obec přijala do obecního razítka a tak toto
pojmenování se ustálilo a zachovalo bez svolení
úřadů.

Druhého dne jsem navštívil význačnější osoby
v obci a 1. března jsem již počal děti učit. Přišly
ze zvědavosti všechny, ale v příští dny již mnoho
scházelo. Abych návštěvu školní zlepšil, uspořádal
jsem hned 18. dubna v neděli odpoledne besídku
rodičů, přečetl jsem jim některé školské zákony a
vybídl je, aby pilně posílali děti do školy a já
jsem se vynasnažil zpříjemnit žákům vyučování.

Poněvadž pro přírodopis a dějepis nebylo ve
škole pomůcek, objednal jsem za souhlasu místní
školní rady serii obrazů a jak došly, pozval jsem
hospodáře na neděli odpoledne do školy na besíd-
ku, že jim ukáží pěkné obrazy. Sešlo se jich dosti.
Vyvěsil jsem obraz jelena s velikými parohy. Střelci
byli rozechvěni a měli sto chutí na něj mířit. Vy-
líčil jsem jim, jak jelen žije, jak se pořádají na ně
hony. To je zajímalo. Pak jsem vyvěsil obraz lva,
medvěda, tygra a jiné a jiné, a o každém obraze
jsem měl zajímavé poučení.

Druhou neděli bylo pokračování. V třetí neděli
a v další vyvěšoval jsem na tabuli obrazy děje-
pisné a vypravoval o nich celé příběhy. To pří-
tomné ještě více bavilo. Ani se jim ze třídy ne-
chtělo.

Ale pozlobil jsem si tím hostinského, k němuž
jsem chodíval na oběd. Když byli hospodáři v ne-

děli odpoledne ve škole, nebyli v hostinci a hos-
tinský utržil méně. Když mi dal výpověď, přijal
mne na oběd pan mlynář Tyray, starý, zkušený
pán. Ve všední dny mi služka oběd nosívala, v neděli
jsem chodíval k němu a dlouho jsme se po obědě
bavívali. Nechodíval nikam a těšil se na moji
návštěvu.

Na podzim r. 1886 šel jsem s některými členy
místní školní rady a se starostou podívat se na
školu do sousedních Křižanovic, kde byl nadučite-
lem Konst. Hill. Byl jsem u něho již dvakrát,
poznal jsem jeho jednopatrovou školu a zásobu
pomůcek. Čekal nás, provedl pěknými místnostmi
a ukázal sbírky pomůcek. Vše se mým společní-
kům líbilo a to mi zatím stačilo.

V novém školním roce objednal jsem některé
přístroje fysikální, zavolal zase hospodáře do školy
a předvedl jim výrobu kyslíku, vodíku s různými
pokusy. Ani starosta, který nerad dával peníze,
nelitoval, že se přístroje koupily.

Počátkem února 1887 jsem uspořádal pololetní
zkoušku a pozval jsem k ní rodiče. Třída byla pře-
plněna. Snažil jsem se vyvolat všechny žáky,
mladší z počtů a čtení, starší z dějepisu a země-
pisu. Po zkoušce jsem žáky propustil a rodiče si
prohlíželi jejich vystavené sešity a kresby. Byla
to v té době novinka, pořádati veřejné zkoušky a
výstavy prací žáků. Rodiče byli spokojeni, nad-
šení a děti ještě pilněji do školy posílali. Viděli a
slyšeli, čemu se tam učí.

V prázdných chvílích jsem zhotovoval pro školu
různé pomůcky a nakreslil jsem velikou mapu
vyškovského hejtmanství. Když jsem ještě sesta-
vil kroniku školní, která byla zároveň kronikou
obce, pozval jsem 12. prosince zase rodiče do

školy, přečetl jsem jim zajímavé zápisy z kroniky o obci, kdy se ponejprv připomíná, její osudy, kdy byla škola zřízena, kdo před tím žáky soukromě učil a některé místní pověsti.

ZÁJEZD DO BRNA DO DIVADLA

Dne 27. prosince 1888 uspořádán byl v Bučovicích zájezd divadelním vlakem do Brna po nově zřízené dráze Brno—Vlářský průsmyk. Podařilo se mi, že se z Maref přihlásilo asi deset účastníků.

Sníh po několik dní padal v chumáčcích, jako by chtěl překazit zájezd do Brna, ale v poslední dva dny přestaly se sypati sněhové hvězdy, obloha se rozjasnila, jako by projevovala radost z našeho úmyslu. Napadlý sníh se leskl stříbrem a vrabci, kteří byli ukryti ve stodolách a v kůlnách, vyhlédli vesele z úkrytů a štěbetali nám na pozdrav. Rozjasnily se nám tváře a zvýšila chuť nastoupiti cestu.

Před večerem jsme přijeli do Brna. Lístky do divadla jsme měli již napřed zakoupeny a s dychtivostí jsme vcházeli do divadelní místnosti, která svým zevnějškem nikoho nenadchla, ale obdiv vzbudilo vnitřní zařízení.

Byli jsme na prvním balkoně a oči všech těkaly s barevné opony na sedící obecenstvo v přízemí. Údiv i šepot báli se noví návštěvníci prozraditi. A což teprve když začala hra. Ani oči nespouštěli s herců nastrojených v historických oblecích. Hleděli na hru jako na skutečný děj. Divadlo je okouzlo, že byli jako v pohádce. Po divadle jsme šli všichni do Besedního domu, kde jsme se zdrželi

až do rána. Ušetřili jsme nocležné. Potom jsem je zavedl do dívčího učitelského ústavu, kde nám okresní inspektor Vorel, jenž tam byl profesorem, ukazoval bohaté sbírky. Byli překvapeni a překvapení jejich ještě vzrostlo, když jsem s nimi navštívil zemské museum. Úžas prozrazoval se na tvářích všech. To bylo obdivu a dotazování!

Už se stmívalo, když jsme opouštěli Brno a jeli domů. Nikdo nelitoval útraty a v obci výletníci ještě dlouho vykládali, co v Brně viděli. A návštěva divadla v Brně měla též dobrý výsledek. Kdykoliv v Bučovicích hráli ochotníci divadlo, vždy několik občanů šlo se mnou podívat se na hru a na zpáteční cestě jsme pak o hře hovořili. Když nebyla ve škole besídka, chodíval jsem v neděli odpoledne do nedalekých Bučovic do Besedy číst noviny. V její budově mívaly dámy sdružené ve spolku »Osvěta« v zimě každou středu přednášky. Brzy po mém příchodu do Maref mne požádaly o přednášku a pak jsem jim přednášoval každoročně po dvacet let, dokud jsem se z okresu bučovského neodstěhoval.

Že jsem byl svoboden, neměl jsem starostí o rodinu ani starostí hmotných, (měl jsem 50 zl. měsíčně) měl jsem dosti času i nutné nálady ku psaní povídek a článků. V době pobytu v Marefích jsem psával povídky nejdříve do Selských listů, které se v obci hojně odebíraly. Psal jsem pod jménem K. Čeněk. Vyšly tam povídky: Taliáni, Věrný do smrti, Vracena životu, Cikánská láska, V Dělníku: Krásná Mucka, Vzorný muž práce a jiné. V Komenském byly uveřejněny články: Několik slov o veřejných přednáškách pro rodiče, Učba přímá a tiché zaměstnání. V Národní škole: Návrh Lichtensteinův. Článek ten byl časový.

Roku 1886 jsem se stal jednatelem učitelského spolku »Komenský« pro okres bučovský a slavkovský. Předsedou jeho byl starý ředitel měšťanské školy ve Slavkově a ve skutečnosti jsem vedl činnost spolkovou já. Byl jsem jednatelem po šest let a členem výboru 15 let, až do roku 1905, kdy jsem se dostal na měšťanskou školu do Vyškova a stal se členem tamějšího učitelského spolku »Budeč«.

V roce 1883 byla vydána k říšskému zákonu školnímu novela, kterou se na nátlak klerikální strany zaváděly nešťastné úlevy v návštěvě školní a nařizovala se zkouška způsobilosti též z náboženství pro ty, kteří se chtějí státí správci školy.

A za pět let hrozila škole ještě větší pohroma. Dne 25. ledna 1888 podal kníže Lichtenstein s 30 druhů návrh nového říšského zákona pro školy obecné, kterým se zaváděl dozor církevní, docházka školní se zkracovala a z vyučování se vylučovalo kreslení, měřictví, přírodopyt, tělocvik, dívčí ruční práce a v dějepise, zeměpise a přírodopisu se dovolovalo jen čtení schválených článků bez výkladu a zaváděly se opakovací hodiny.

Nastal boj. Strana klerikální pracovala pro zákon, sháněla miliony podpisů, a učitelstvo s pokrokovými občany hájilo dosavadní říšský zákon. Boj se rozvířil po celé zemi a jevil se v každé obci, což trvalo několik měsíců. Konečně na pokyn samého císaře Lichtenstein dne 11. května 1888 upustil od projednávání tohoto návrhu a později již k němu nedošlo a nastal opět klid.

V tomto pro školství bouřlivém roce se usnesl obecní výbor v Marešicích vystavěti novou školní budovu, ale já jsem se již stavby nedočkál. V příštím roce po tří a půlročním pobytu v obci jsem

se stěhoval do sousedních Klobouček, kde jsem se stal nadučitelem při nově zřízené dvojtřídní škole.

Co jsem dne 12. září 1889 byl u přísahy ve Vyškově, byl tajně svolán obecní výbor, v němž se usnesli rozloučiti se se mnou. — Druhého dne shromáždili se ve škole žáci a členové místní školní rady i obecního výboru. Žačka, dcera chudobného tkalce Stuhlíka, jenž jí sestavil řeč, loučila se se mnou jménem žáků a podala mi kytici. Josef Hoňka, starosta, promluvil za obec a děkoval mi za zajímavé besídky. Jan Stuchlík promluvil jménem chudiny, s níž jsem cítil a stejně ji měl rád jako zámožnější sedláky.

A potom se seřadil průvod. Napřed šli žáci, za nimi obecní výbor a místní školní rada a k nim se přidávali občané, kteří stáli v síni a venku. Vedli mne v průvodu až na hranice obce, kde mne odevzdali čekajícím členům místní školní rady a obecního zastupitelstva z Klobouček, jimž dříve podali zprávu, kdy průvod vyjde. To byla pocta srdečná a veliká. Bylo mi hned líto, že opouštím hodné občany, hned zase jsem se těšil, že budu učit v nové, pěkné budově a že ve věku neplných 27 let budu již nadučitelem.

IV. ČINNOST V KLOBOUČKÁCH

13. 9. 1889—31. 8. 1905, 16 let

Nová dvojtřídní školní budova na jedno poschodí stála osamotě před osadou na vyvýšeném místě. Byla několik dní před mým příchodem vysvěcena. V předešlém školním roce chodili žáci z Klobouček

do školy v Bučovicích, do města půl hodiny vzdáleného.

Poněvadž mne předseda místní školní rady Josef Fiala, hostinský, a starosta obce Jan Handlíř, rolník, přijali z rukou občanů marefských, odpadlo mi představování. Doprovodili mne do školy, představili mi zde školnici, starou kovářku, která zastávala v obci i úřad zvoníka. Mladý kolega, jenž již vyučoval, přišel mne uvítat ze třídy. Bydlel ve škole od 1. září a do mého nastoupení vyučoval obě třídy polodenně. Přišel jsem tedy k hotovému dílu, když jsem 13. září školu převzal.

Náradí, které jsem dříve poslal, bylo již za dozoru kolegy Bedř. Nováčka rozestaveno, ale bylo ho pro velikou světnici málo. Druhá světnice zela prázdnotou. Pověsil jsem do ní později obrazy a mapy, aby byla veselejší.

»Pane nadučiteli, nemohl byste býti u nás obecním tajemníkem?« otázal se mne starosta, když se u mne posadili.

Otázka ta mne překvapila a uvedla do rozpaků. Ale vzpamatoval jsem se brzy.

»Pane starosto, vaše důvěra ke mně mne těší, ale úřad ten nemohu přijati, poněvadž bych byl obci podřízen. Ale přijďte ke mně kdykoliv, všechno vám napíši a poradím ochotně a zdarma. A vám, pane předsedo, budete-li chtít, rovněž vše zdarma vykonám,« nabízel jsem se ochotně předsedovi místní školní rady.

»Místní školní rada nemá s psaním mnoho práce, já na to postačím,« s úsměvem odpověděl předseda.

»Což, já bych si to také napsal, ale času k tomu nemám, když je v poli mnoho práce,« omlouval se představený.

»Těž jsem v Marefích panu starostovi vypomá-

hal a dělal vše rád a zdarma. Však se ho na to pozeptejte, až se s ním v Bučovicích sejdete. Chci býti volný a nezávislý a proto jsem tam úřad tajemníka též nepřijal. Slibuji vám ještě jednou, že vám všechno, oč mne požádáte, napíši a ve všem poradím a nebudu za to nic chtít. A každý občan může ke mně směle přijít, kdyby potřeboval nějaké mé rady.«

A jak jsem slíbil, konal jsem. Nebyl jsem na obci závislý a starosta a předseda, když mé pomoci potřebovali, byli zase ochotni, když jsem žádal něco pro školu.

Druhým učitelem byl Bedřich Nováček, syn cestmistra v Bučovicích. Chodíval na oběd k rodičům a mně nosívala školnice oběd v uzavřených plechových nádobách též z Bučovic. Snídaní nám vařivali a večeri jsme si obstarávali sami.

Za obnos, jenž byl v rozpočtu pro školu, jsem objednal pomůcky a nutné potřeby a pak šlo vyučování již hladkou cestou. Po vánočních svátcích jsem pozval rodiče do školy v neděli odpoledne, promluvil jsem k nim o návštěvě školy, o vychovávání dětí a pochválil jsem je, že děti chodí do školy čistě oblečeny, umyty a učešány, že vyhlížejí jak děti z města.

V témž roce jsem založil obecní knihovnu. Dal jsem do ní všechny své zábavné knihy a pan profesor Ševčík z Vídně, s nímž jsem se před lety v Jedovnicích seznámil, poslal nám na moji žádost celý balík vázaných knih se svou podobenkou.

Zase jsem svolal rodiče do školy, ukázal jim obraz dárce, vyličil krátký jeho životopis, přečetl jsem jim dvě veselé povídky a sdělil jim, že každé neděle od 2 do 3 budu půjčovati zdarma knihy.

V roce 1891 jsem zřídil nedělní hospodářskou

školu pro hospodáře. Sešlo se jich ze zvědavosti dosti. Hovořili jsme o orání, seti, vláčení, o chovu dobytka a jiných věcech. Byl to více vzájemný rozhovor než vyučování, který jsme končovali zpěvem národních a vlasteneckých písní.

Druhého roku jsem přibral i dějepis, ale třetího roku jsem již na jaře hospodářský kurs ukončil. Ne snad proto, že by byla návštěva slabá, nebo že by hostinský, jenž byl předsedou místní školní rady, to těžce nesl, že mu odvádím hosty. Snad ho to mrzelo, ale nezminil se mi o tom. Přál pokroku.

Abych nahradil hostinskému, že mu hospodářským kursem odlučuji hosty, uspořádal jsem u něho večer komických výstupů a později krátkou hru divadelní a tak jsem se mu za jeho snášenlivost odměňoval.

Ale ukončil jsem kurs, v němž jsem po tři zimy zdarma vyučoval a jej řídil — že si to přála má žena. Oženil jsem se v den jmenin drahé mé matičky Anny r. 1892. Vzal jsem si za manželku sирotku Julii Šmídovou, dceru po gruntovníku Hynku Šmídovi z Bystrovan u Olomouce, která byla vychovávána u tety v Tršicích. Viděli jsme se jen šestkrát, neznali jsme dobře své povahy a volil jsem dobře. Prožíval jsem s ní šťastné manželství 50 let. Jen nemoc nám ve stáří ztrpčovala život.

Žena brzy po svatbě naříkala, že se jí málo věnuji. A měla pravdu. Ve dne jsem byl ve škole, po škole a večer dlouho do noci jsem psával povídky a poučné články a v neděli odpoledne jsem se věnoval hospodářskému kursu. Uznal jsem to, udělal jsem si neděli volnou a chodívali jsme v neděli odpoledne se ženou do Bučovic nebo do lesa, jenž se rozkládal kousek za školou. Ale pomyslel jsem si nejednou: »Učitel, jenž se chce škole a

veřejné práci úplně věnovat, neměl by se ženit«. Ale hned jsem si zase v duchu řekl: »Jsem rád, že jsem se oženil a přičiním se, aby škola a nutná práce tím netrpěla.«

Jako v Marefích pořádal jsem každoročně na konci školního roku veřejnou zkoušku a výstavu školních prací. To býval svátek v obci a místnosti tříd nemohly pojmouti všechny návštěvníky. Stáli ve dveřích a na chodbách, kde byly vyloženy výkresy žáků. Starostu, radní a předsedu místní školní rady poctil jsem tím, že jsem jim vykázal místo na židlích postavených na stupni. Později jsem přistavoval židli více i pro ostatní členy výboru a místní školní rady.

V polovici června 1893 oznámil mi písemně inspektor Vorel exkursi chovanek IV. ročníku z Brna do Klobouček na den 24. června dopoledne se sdělením, že s nimi přijede i ředitel ústavu učitelského a člen zemské školní rady Ant. Váňa a na oběd že půjdou do Bučovic, kde současně objednává pro všechny jídlo.

Dohodli jsme se s kolegou Nováčkem, že budeme učit, co by chovanky zajímalo. Já jsem si vybral přírodopis.

V ustanovený den se sešli žáci svátečně oblečení do školy, která byla ozdobena praporem. Pan kolega Nováček hlídal obě třídy a já jsem šel s předsedou místní školní rady a se starostou hostům na nádraží naproti. Přivedli jsme je do školy a po krátkém oddechu pobyli hodinu v prvé třídě u kolegy Nováčka a pak hodinu u mne ve druhé třídě.

Když inspektor Vorel vyvolil naši školu, v níž chtěl ukázat chovankám vyučování na venkovské škole, měl k tomu jistě dobré příčiny a proto nesdělují, jak se všem vyučování u nás líbilo.

Po zkoušce jsme pustili žáky domů a žena se čtyřmi děvčaty nosily do tříd na talířích hostům pocukrované jahody, které zákyně předešlý den v lese natrhaly. To bylo radosti! Po jídle šly chovanky do Bučovic, kde po obědě navštívily některé třídy, pak chvátaly do besední zahrady a k večeru se vracely zpět do Brna.

Dne 3. července 1893 poslal mi nspektor Vorel tento list:

»Při naší hospitační exkursi na Vaší škole chovanky naše byly přímo nadšeny. Nepřeháním nic, řeknu-li Vám, že pro Vás všechny přímo horují a že by všechny chtěly býti u Vás za podučitelky ustanoveny...«

Dne 12. července 1896 jsme uspořádali první žakovský výlet na louku v lese u Svaté. Různé hry obveselovaly obecnstvo, které se smálo a příjemně bavilo, ale výlet se smutně skončil. Majitelka louky, s níž seno bylo dávno sklizeno, žádala náhradu za pošlapanou louku, na níž prý otava již neporoste. Povolila na ní výlet, ale nyní chtěla, abychom jí odevzdali louku v takovém stavu, v jakém jsme ji přijali. Majitelka louky byla ze Žďánic a po delším vyjednávání přijala náhradu, kterou obec zaplatila.

Bokem školy byla bahnitá půda, kde se pásala a válela prasata. Nebyl to pěkný pohled, když obecní pastýři tam vehnal stádo prasat. Obvykle je pásal dále u lesa.

Požádal jsem obec o povolení, abych směl půdu odmokřit a posázet ovocnými stromy. Když dala souhlas, nadělali jsme se žáky napříč několik hlubokých příkopů, voda odtékla, přes léto půda hodně vyschla a na podzim po škole vysázel jsem tam na povrch jabloňové stromky.

V únoru 1897 učinil jsem s obcí smlouvu, že koupí-li obec stromky a kůly, že vysázím se žáky karlátky podél potoka, stromky na holém kopci nad osadou, na němž se pásly kozy, když užitek se stromů se rozdělí tak, že dvě třetiny dostane obec a třetinu místní školní rada na mimořádné školní potřeby, na něž nebude v rozpočtu položky.

Smlouva byla sepsána a se žáky jsem po několik let s chutí sázel stromky. Naposledy jsme vysázeli po celé délce osady dvojí stromořadí hrušek, ale užitek z nich patřil majiteli domu, před nímž hruška stála. To měl náhradu za povolení a že mu snad strom stínil okna. Celkem vysázel jsem se žáky 570 ovocných stromů, před školou smrkový živý plot a řadu kulatých akátů, aby zdobily příchod do školy.

Ve středu navečer chodíval jsem se ženou na přednášky do dámského spolku v Bučovicích, v němž jsem často přednášoval. V neděli jsme chodívali do divadla, jež občas hrávali místní ochotníci a jeden čas byl jsem i jednatelem čtenářského spolku v Bučovicích. Kromě toho jsem psával večer a často i dlouho do noci povídky a články o školství do různých časopisů. A tak mi při práci a v lásce rodinné i v lásce s občany čas příjemně plynul.

Za pobytu v Kloboučkách vydáno bylo 11 mých knížek a napsal jsem 118 povídek a článků do různých časopisů.

Zábavné brněnské časopisy Niva a Neděle brzy zanikly; nebylo dosti odběratelů ani moravských spisovatelů, jelikož moravské časopisy neplatily honoráře. Nemohly. Toho mi bylo líto. Umínil jsem si psát jen do moravských časopisů. A to byla chyba, neboť jsem se nestal v Čechách známým, čehož jsem později litoval.

Když jsem půjčoval knihy na svých působištích v Marefích a Kloboučkách, seznal jsem, že nejvíce byly čteny knihy jednoduchého, lehkého lidového slohu od dra Slámy, Kosmáka, Roháčka, Stránecké, Němcové, Raise a jiných. Umínil jsem si psáti též lehkým, lidu přístupným slohem bez dlouhého popisování, vábivého líčení a filosofování.

Myslíl jsem si: »Napřed musíme lid navnadit lehkou četbou, aby toužil po čtení, a teprve později, až si čtení oblíbí, možno mu nabízet práci psané těžším a vzletnějším slohem.«

A to byla má druhá chyba. Po mnoho let jsem psával lidovým slohem obrazy a povídky v různých časopisech uveřejňované. Co jsem mohl za tu dobu napsati historických nebo národopisných románů. Ale utěšoval jsem se myšlenkou, že jsem snad odchoval mnoho začátečníků pro čtenářskou obec našeho národa.

Teprve knihou »Strážcové hor«, vydanou v Praze a velmi mile veřejností přijatou, jsem se odhodlal, tedy po 20 letech, věnovati se psaní historických románů a povídek a používati v nich krátce popisů, líčení, ale střídme, aby je obyčejní čtenáři nepřeskakovali a nehledali jen přímou řeč a děj, jak jsem to u mnohých půjčovatelů knih seznal.

A takový zvyk přeskakovati sebekrásnější delší popisy a líčení poznal jsem později též u některých městských čtenářů a čtenářek.

Myslíl jsem si: »Když městští čtenáři tak lehce přeskakují tyto ozdoby, jak se mohou líbiti venkovským čtenářům?« To mne utěšovalo, ale měl jsem později radost, když jsem zase pozoroval, že se čtenáři již vyškolili a rádi si přečtou pěkný a pravdivý popis nebo vzletné líčení jevů přírodních.

Za 50 a více let, co jsem se věnoval literární tvorbě, dávno se čtenáři ve městech i na venkově ve čtení vyškolili a já též se přizpůsobil nové době.

NEOČEKÁVANÝ DAR

1890

Když jsem první jaro prožíval v Kloboučkách, každý den jsem vstával časně a chodíval před snídání nejméně půl hodiny do blízkého leša, v němž již ptáci vesele šveholili.

Jednoho dne ke konci května jsem vyšel z budovy a na trávníku před školou vidím seděti asi dvouroční dítě s velikou nepoměrně hlavou a vypoulenýma očima. Přistoupím blíže, mluvím k němu, ale dítě vydávalo jen hučivé zvuky. Postavit se nemohlo, mělo slabé, tenké nožky. Ohlížím se, kde je majitel nebo majitelka tohoto stvoření, ale nespátril jsem nikoho.

Vrátil jsem se do kuchyně, ukrojil kus chleba a donesl dítěti. Dychtivě po něm sáhlo a zrovna jej hltalo. Opřel jsem se o plot a pozoroval jsem, jak dítěti chléb chutná.

»Tak opravdu vám manželé Trkanovi darovali dítě?« ozval se hlas muže, který ke mně přicházel po cestě vedoucí od Bučovic.

»Mně darovali toto dítě?« podivil jsem se a překvapeně jsem se na něho zahleděl.

»Ano. Potkal jsem je a pravili mi, že jste svobodný, že máte pěkný plat a že chlapce spíše užíváte než oni. Máte prý se s ním bavit a naučit ho mluvit,« vypravoval s úsměvem, vida, jak neočekávaný dar na mne účinkoval.

»A kam šli? — Vrátil se brzy?« vyřázel jsem ze sebe.

»Jedou do Brna a tak brzy se nevrátí,« mínil příchozí kloboucký občan, jenž je dobře znal. »Trkan pracuje v brněnských cihelnách, je opilec i jeho žena, a že ji bil, utekla mu před měsícem s dítětem do Klobouček ke své staré matce a muž nyní si přijel pro ni. Poněvadž by jim dítě v Brně zavazelo a stará, chudobná matka nechce asi dítě zdarma živit, dali je vám na vychování,« vykládal, co věděl a čeho se domýšlel.

Mezitím co vypravoval, přemýšlel jsem, co s dítětem.

»Stavte se u pana starosty, řekněte mu, co se stalo a že ho prosím, aby mne vysvobodil od žádaného úkolu, když chlapec má zde stařenku,« žádal jsem občana, jenž slíbil vzkaz můj vyřídit.

Odešel a já jsem smutně hleděl na ubohé odložené dítě, které leželo klidně a pak se pošouplo dále ke kvítku, utrhlo je a dávalo do úst.

Za čtvrt hodiny přišel pan starosta se služkou, vzali dítě, zanesli stařeně a za měsíční plat, který jí představený obce slíbil, přijala malého vnuka, a já jsem byl starosti o výchovu dítěte zbaven.

ZLODĚJ VE ŠKOLE

Za dva roky, když jsem byl již ženat, navštívil školu zloděj, aby z ní něco odnesl.

V boční menší světnici jsem měl ložnici, přední velká byla jako přijímací pokoj. Za okny jsme měli květiny a vnitřní okna byla otevřena, aby květiny i v noci měly více vzduchu.

Jednou před usnutím pravila ustrašená žena: »Slyšel jsi? V přední světnici břinklo v okně sklo.«

»To myslím netopýr zavadil o ně,« vymlouval jsem jí.

»Ne, ne. To kus skla spadlo,« tvrdila určitě žena.

Vstal jsem, rozsvítil lampu a beze zbraně jsem se šel podívat, co se stalo.

Prvním pohledem jsem spatřil venkovní okno otevřené. Přistoupím k němu blíže a vidím, že všechny květiny z okna byly postaveny venku na zemi a jedna tabule v okně byla vytlačena. Zloděj ji namazal blátem, aby, když ji vytlačí, sklo při pádu nezašramotilo. Podařilo se mu to. Protlačenou tabulí otevřel okno, květiny postavil na zem, aby mu při lezení do světnice nepřekážely, ale když jím lezl dovnitř, zavadil o rám okna, zbytek skla z vytlačené tabule spadl, břinkl a tím se zloděj prozradil. Když pak noční host slyšel z boční světnice hlas a spatřil snad klíčovou dírkou světlo, nečekal na přivítanou a poroučel se.

Zavřel jsem okno, v boční světnici jsme nechali světlo do rána hořet a dlouho jsme nemohli usnout. Čekali jsme, jestli se zloděj ještě nevrátí, aby dokončil své dílo, ale neopovážil se již.

Ráno jsem ohlásil noční návštěvu starostovi a četníkům. Nastalo vyšetřování a sepisování protokolu. Zloděj se nevypátral; byl to asi cizí, ze Ždánic. A obec nám dala na všechna okna okenice a to byl dobrý výsledek noční návštěvy školní budovy, stojící o samotě na kraji osady.

PRVNÍ LITERÁRNÍ CENA

1892

Roku 1892 vypsál knihkupec R. Promberger v Olomouci cenu 5 dukátů za nejlepší historickou

povídku. Poslal jsem povídku »Bratři Doliňáci« a práce byla cenou poctěna. Měl jsem velikou radost, když jsem v ruce držel lesklé dukáty. Měl v té době dukát cenu jen čtyř zlatých, při dostatečném množství zlata ve státě, ale měl jsem po nejprv zlaté peníze v ruce. Několikrát za dne jsem je hladil očima, než jsem je zamkl do stolku. Ale dlouho tam nebyly.

Nedaleký můj soused, řídící učitel v Křižanovicích, jenž měl sedm dětí, požádal mne za kmotra ke křtu nově narozeným a za kmotra starším dětem ku birmování. Dával jsem každému po dukátu a tak mi všechny ze stolku vyskákaly a vystěhovaly se do Křižanovic.

Za války, když byla bída, bolestně jsem vzpomínal na dukáty, za něž jsem si mohl nakoupiti stravy. Byly později zlaté peníze tak vzácné, že dávali lidé za zlatou desítikorunu osmdesát i více papírových korun. Utěšoval jsem se však myšlenkou, že snad prospěly kmotřencům.

Po této první ceně následovalo ještě dalších devět cen za knihy poslané do soutěže nebo čestné ceny od Svatoboru, od zemského moravského výboru i od České akademie v Praze, ale ty jsem již nerozdával.

*

Od roku 1892 zůstal jsem ve styku s knihkupcem a nakladatelem panem Prombergem v Olomouci. Posílal jsem mu po několik let krátké povídky do kalendáře »Ječmínka«. Později byly mé práce otiskovány v jeho časopise »Nový obzor«, jako roku 1911 román »Ve stínu bitvy u Slavkova«, a roku 1914 »Boj o gruntovní knihy«.

A známost se proměnila v přátelství, neboť mne pozval, abych ho navštívil na Bouzově, kde v létě bydlel a měl radost, že jsem ho navštívil. Ještě než odevzdal obchod svým synům, přijal můj rukopis povídky »Moravská babička«.

JE TO VAŠE PRÁCE?

1904

Po obdržení první literární ceny vycházela ode mne na Moravě jedna knížka za druhou, ale teprve devátá, »Z manželského ráje«, byla vydána v Praze. To mne povzbudilo.

Studoval jsem dějiny Valašska a Moravy z XIII. století a napsal jsem z té doby historický román »Strážcové hor«. Poslal jsem jej nakladateli Beaufortovi do Prahy. Lektor, jenž práci posuzoval, poslal mi následující dopis:

»Pane nadučiteli, je to Vaše vlastní práce, či jste si ji vypůjčil? — Nemohu věřit, že byste tento román napsal.«

Zůstal jsem po přečtení jak omráčen, a když jsem se vzpamatoval, chtěl jsem mu jízlivě napsati: »Ano, celý můj román není původní. Hned nápis »Strážcové hor« je vypůjčený. — Slovo »strážcové« je opsáno z knihy dra Pokorného: Národní přírodopis živočišstva, kde je na straně 22. napsáno: Psi jsou věrní strážcové domácnosti. Slovo »strážcové« jsem si vypůjčil.

V zeměpisné knize Gindelyho na straně 14. je věta: »Řadě hor říká se pohoří«. — Slovo hor jsem si opět vypůjčil, a tak povstal nápis »Strážcové hor«. — A nyní jsem si vypůjčoval z různých knih další slova, až povstal celý román.«

Ale když mne hněv přešel, pomyslel jsem si: »Vždyť je to vlastně vyznamenání, že nechce věřit, že by venkovský učitel mohl napsat takový román.«

Odepsal jsem mu, že je to můj vlastní výrobek, kniha vyšla a byla později moravským zemským výborem poctěna cenou.

ODCHOD Z KLOBOUČEK

28. 8. 1905

Četl jsem v kterémsi časopise, že slavný němec-
ký básník Goethe prohlásil: »Ein Dorflehrer muß
Dorflehrer bleiben.« Venkovský učitel musí zů-
stat venkovským učitelem.

Tato slova, toto odsuzování na venkov mne po-
bouřilo.

Byl jsem rodem z města, z města sice malého,
ale přece z města Rožnova, byl jsem činný v sou-
sedním městě v Bučovicích a proto se vzepřelo ve
mně uznání tento výrok a objevila se najednou
touha a síla dokázat, že i venkovský učitel není
zaklet pro venkov a může při dobré a pevné vůli
dosáhnouti vyššího cíle.

To bylo příčinou, že jsem se rozhodl připravo-
vati se ke zkoušce pro školy měšťanské. Třeba
jsem byl zaneprázdněn psaním, prací školní i mi-
moškolní a byl tři roky ženat, dal jsem se s chutí
do učení. Vyvolil jsem si první odbor: pedagogiku,
češtinu, zeměpis a dějepis. Celý rok jsem se velmi
pilně připravoval. Pamatuji se, že jsem se někdy
ani vlasů na hlavě nemohl dotknout, jak byla hlava
unavena. Hnal jsem se ke zkoušce příliš rychle,

abych ji měl za sebou a mohl se věnovati práci
jiné.

Na jaře jsem se přihlásil ke zkoušce do Příbora
a 9. května 1896 jsem dostal vysvědčení způsobi-
losti pro vyučování na školách měšťanských.

Oddychl jsem si a pak jsem hledal místo. »Když
do města, tak do Brna,« rozhodl jsem se.

Hlásil jsem se za cvičného učitele, přiložil k žá-
dosti též pochvalné dekrety, ale místo dostal Kle-
ment David, odborný učitel na Vsetíně. Nemrzelo
mne to. Kolega David požíval zvučného jména
jako učitel a spisovatel zeměpisných a dějepisných
knih.

Po čase jsem se opět hlásil za cvičného učitele
do Brna a místo obdržel kolega Kranich. Též mne
to nebolelo. Byl Kranich výborným odborníkem
přírodopisným. Však se později stal profesorem
přírodopisu. Čekal jsem dále, až se zase nějaké
místo cvičného učitele uprázdní. Věděl jsem, že se
z výborných cvičných učitelů stávají profesori, a
proto jsem se hlásil na taková místa. Zůstal jsem
zatím v Kloboučkách a prožil jsem tam delší ne-
moc.

V roce 1898 byl o prázdninách ve Valašském
Meziříčí veliký slet sokolský, jehož se zúčastnil
Dr. Podlipný, starosta Obce sokolské a starosta
hlavního města Prahy. Já jsem byl se ženou a ro-
dinou na prázdninách u matky v Rožnově a zajel
jsem též do Meziříčí podívat se na slet.

Po sokolském cvičení chystali se bratři Sokoli
jeti do Hodslavic navštívit rodiště Palackého, od-
tud do Frenštátu, na Radhošť a do Rožnova. Když
chtěli v Krásně sedati do vozů, byly pro ně připra-
veny jen dva osobní vozy, ostatní vozy byly pro
dobytek. To tak zařídil přednosta stanice Němec.

Nastal rámus nad tímto ponižením a mně se ve-
hnala krev do tváře. Vběhl jsem do kanceláře.

»Prosím o knihu stížnosti. To je urážka, že jste
pro Sokoly nachystali volské vozy. Budu si jejich
jménem stěžovat. Dejte sem knihu,« křičel jsem,
jako bych tam byl pánem já.

»Pan přednosta ji má zamčenu a není zde,« od-
povídal mi rovněž podrážděným hlasem jeden
úředník.

»Má býti zde. Tak si budu na něho stěžovat pří-
mo u ředitelství i v novinách,« hrozil jsem roz-
čileně.

»Není třeba.—Nebude-li zde brzy pořádný vlak,
já se již postarám, abyste byl, pane přednosta,
poučen o své povinnosti,« pravil dr. Podlipný před-
nostovi, jenž se do kanceláře vracel.

»Sokoli si lehli před vlak na koleje a nechtějí vlak
pustit,« s těmi slovy vběhl zřízenec do kanceláře.

Po těch slovech jsme všichni vyběhli ven.

Celá řada Sokolů ležela na kolejích před vla-
kem a přednosta stanice s nimi vyjednával. Když
slíbil, že bude telegrafovat pro osobní vozy, Sokoli
vstali, ale od lokomotivy neodcházeli, aby si zase
lehli, kdyby přednosta chtěl vlak pustit dále.

Za půl hodiny přijel dlouhý osobní vlak, Sokoli
posedali do něho a za zpěvu jeli dále. Já jsem s ni-
mi nejel, ale seděl jsem ve vlaku do Rožnova ve-
doucím a těžce jsem rozčilením dýchal. Po návratu
domů cítil jsem v žaludku nevolnost, a když jsem
se z prázdnin vrátil do Klobouček, nevolnost se
proměnila v bolest. Žaludek se mi svíral, bolel a
těžší jídla nechtěl přijmout. Po dvou měsících na
radu lékařovu jsem si vyžádal šestitýdenní dovo-
lenou a počátkem listopadu jsem jel léčit se do
Karlových Varů.

Za měsíc jsem se vrátil zpět vyhublý, ale z velké
části vyléčený. Ubylo mně devět kilo. Vypadal
jsem tak zbědovaně, že kdekdo čekal, že brzy ze-
mru. A já, místo abych dokončil šestiměsíční do-
volenou, začal jsem hned po svém návratu učit.
Bylo mi líto, že děti celý měsíc byly jen polodenně
vyučovány. Ale tato přehnaná svědomitost mi ne-
uškodila. Stravoval jsem se podle lékařské rady.
Celý rok jsem jedl jen kaši, krupici a jiná lehká
jídla a nemoc prchla. Nabyl jsem zase dřívější
síly a svěžesti.

Zase jsem se věnoval práci školní i mimoškolní.
Na jaře a na podzim jsem se žáky sázel stromky
a v zimě jsem se věnoval literární práci. Po mé
nemoci vyšly mé knížky: Obrázky z Valašska (1898),
Bučovský okres (1900), Sbírka přísloví (1900), Z po-
tulného života (1900), Z manželského ráje (1903),
Z našeho venkova (1903), Vyzráli na pána (1904),
Strážcové hor (1905).

Mezitím jsem sledoval vypsání místa. Když se
objevilo, hlásil jsem se po třetí za cvičného učitele,
které opět dostal jiný, nevynikající kolega. Zatrpkl
jsem, že nemám protekce, a stěžoval jsem si své-
mu školnímu inspektoru Vorlovi.

»Do Brna je těžko dostat se bez veliké přímlu-
vy. Pustě cvičného učitele z mysli. Hlaste se za
odborného učitele na měšťanskou školu a při vaší
pilnosti a svědomitosti a literární práci se brzy
můžete stát ředitelem takové školy třeba ve zdej-
ším okrese,« radil mi přátelsky. Uposlechl jsem
jeho rady.

Roku 1905 uprázdnilo se místo učitele prvního
odboru na měšťanské škole ve Slavkově, hlásil jsem
se a na návrh okresní školní rady jsem tam byl
dekretem zemské školní rady ze dne 28. července

1905 ustanoven. Byl jsem s rodinou na prázdninách v Rožnově, když tam přišel za mnou dekret. Mnoho jsem se neradoval a žena zaslzela, že opouští milé Kloboučky s pěkným bytem.

V té době povolila zemská školní rada a zřídila ve Vyškově českou školu měšťanskou pro chlapce i pro dívky. Dosud tam byla jen německá měšťanská škola. Zatímním ředitelem byl tam ustanoven můj spolužák Josef Lulay, odborný učitel ze Slavkova.

»Dobrá, převezmu byt po něm, nebo po kolegovi Mrázkovi, jenž se dostal do Brna a budeme mít po starosti,« konejšil jsem ženu, která měla starost o byt.

Zkrátili jsme prázdniny o několik dní, jeli jsme do Klobouček a pak do Slavkova hledat byt. Už byl zamluven, když došel z Vyškova telegram, že mne okresní školní rada (inspektor Vorel) přikazuje službou na nově zřízenou chlapeckou školu měšťanskou ve Vyškově a že mám tam místo 1. září jistě nastoupit.

Zaradoval jsem se a v duchu jsem děkoval inspektoru Vorlovi, že mne přikázal do většího města, do sídla okresního hejtmanství. Byl jsem tedy definitivním učitelem na škole ve Slavkově, ale službou zatímne přidělen do Vyškova.

Dne 28. srpna 1905 jsme se smutně loučili s milými Kloboučky, kde jsem 16 let vyučoval, a žena slzela, jako by odcházela z domova. Není divu, měli nás tam rádi a my je.

Den předtím uspořádala mně Občanská beseda v Bučovicích, jejímž členem jsem byl 20 let a v poslední době jednatelem, s dámským vzdělávacím spolkem »Osvětou« přátelský večírek na rozloučenou s přednáškou o mé literární činnosti.

Druhého dne při loučení ve škole sdělil mně pan starosta František Fiala, bratr předsedy místní školní rady, že včera večer mne zvolilo obecní zastupitelstvo jednohlasně svým prvním čestným občanem a diplom že mi později donesou do Vyškova.

Objal jsem ho i předsedu a v duchu jsem litoval, že od hodných lidí odcházím. Žáci i občané se s námi rozloučili plačíc a někteří nás doprovázeli až na nádraží do Bučovic. Než jsme usedli do vozu, ještě jednou jsme se podívali ke Kloboučkám. Neviděli jsme je pro kopeček, dívali jsme se jen směrem k nim.

V. POBYT VE VYŠKOVĚ

1. 9. 1905—31. 12. 1907 (2 r. 4 m.)

Než jsme se přestěhovali do Vyškova, zajel jsem tam pronajati si byt. Zašel jsem napřed k novému zatímnímu řediteli obou měšťanských škol Josefu Lulayovi, jenž tam byl ze Slavkova zatímne již před měsícem přeložen, abych se mu představil a požádal ho o radu, u koho bych si mohl pronajati byt.

»Vítej, Čenku!« přivítal mne vesele a natáhl trochu krk.

»Přicházím se ti představit jako odborný učitel zdejší chlapecké měšťanské školy. Jsem sem telegraficky přikázán službou,« vysvětloval jsem mu.

»Vím o tom. Není to divné? — Hleď, já jsem býval jen prostředním žákem na učitelském ústavě a jsem ředitelem. Tys býval primusem a nyní bu-

deš mým podřízeným,« s pichlavým úsměvem mi připomínal skutečnost.

»Nebyl jsem primusem, tím byl dnes již nebožtik Hasalík. Snad jsem byl druhý, ale to, jak sám na sobě poznáváš, nerozhoduje o štěstí v životě, jež se často mění. Budu konati své povinnosti svědomitě, jako bych sloužil pod cizím. A ty se zachovej ke mně, jak uznáš za potřebné,« odvětil jsem mu přímo na jeho nevhodné porovnání.

»No, no. To já tak jen vzpomínám. Jsem rád, že jsi u mne na škole. Budeme spolu jistě dobře vycházet,« usuzoval napřed, že mne znal od nastoupení na ústav učitelský. A též jsme, až na nepatrné výjimky, spolu dobře vycházeli.

Lulay mi poradil, že zdejší stavitel vystavěl tři přízemní domky na živé ulici vedoucí do Pustiměře, které jsou na prodej. Vyhledal jsem stavitele, prohlédl si domky a jeden se štítem nade dveřmi jsem si koupil. Byla při něm zahrada, kterou jsem si později přikoupením kusů sousední zahrady rozšířil. Když jsem se večer vrátil domů, sdělil jsem ženě, že jsem z jejího věna koupil nový domek, v němž ještě nikdo nebydlel a že si jej necháme připsati na společné jméno. Souhlasila a byla ráda, že budeme bydlet ve svém.

Obě české měšťanské školy byly umístěny zatím v budově německé měšťanské školy u kostela. My jsme se tísnili v poschodí této budovy a německá škola měšťanská se krčila v přízemí a v jiné budově.

Od té doby, kdy se Vyškov dostal do českých rukou, školy české se zdvíhaly a německé jen živořily a byly udržovány žactvem z nedalekých německých vesnic, jež ční jako ostrovy v českém okolí.

Život v uvědomělém Vyškově byl příjemný, poněvadž tehdy nebylo ještě ostrých politických stran. Sedávali jsme svorně v Besedě za stolem profesori, učitelé, obchodníci, úředníci. Každý dobrý Čech měl k nám přístup. Němci, a těch nebylo mnoho, scházivali se v německém Spolkovém domě u kostela.

Sídlem Čechů byl Besední dům, v jehož velikém a pěkném sále se hrávalo divadlo, byly pořádány koncerty, přednášky a taneční zábavy. V něm měl sídlo ženský vzdělávací spolek »Vlasta«, v němž jsem též přednášoval.

Žáci na škole měšťanské byli hodní, vyučování mne bavilo, třeba jsem musil podle potřeby učit i předmětům z jiného odboru. Zvykli jsme si, že v jediném, úzkém kabinetě, který neměl ani věšáku, před vyučováním a v přestávce se tísnil celý učitelský sbor obou měšťanských škol. Jen ředitel Lulay měl svoji kancelář, kterou nutně potřeboval. Žili jsme ve svornosti a v dobré shodě a to nám dodávalo chuti k učení.

A mně dodávala síly a nadšení naděje, že se mohu státi ředitelem měšťanské školy v Novém Rousínově, která byla povolena. Řídící učitel tamní školy Jan Růžička, který měl v obci hlavní slovo i v místní školní radě, byl mým přítelem. Byl předsedou slavkovsko-bučovské učitelské jednoty Komenský, jejímž jednatelem jsem byl já po šest let a členem výboru až do přestěhování se do Vyškova.

Jednou mi pravil důvěrně: »U nás se bude letos stavět měšťanská škola. Tebe, Čeňku, bych chtěl mít u nás ředitelem. Hlas se k nám. Znáš tě, že budeš dobrým pracovníkem ve škole, budeš psávat své povídky a nebudeš se mně míchat do

obecních záležitostí, kde mívám já hlavní slovo. Konkurenta bych nestrpěl,« dodával pádným hlasem.

Usmál jsem se spokojeně jeho posledním slovům. »Janku, nemáš-li jiné obavy proti mně, té se báti nemusíš. Mne těší škola a spisovatelství a do obecních záležitostí a do vedení ve městě bych se ti nikdy nemíchal, kdybych se stal u vás ředitelem. Děkuji ti za tvé vybidnutí, ale k vyplnění tvého i mého přání je ještě daleko,« odpověděl jsem mu při vzpomínce, jak jsem se třikrát zklamal při ucházení o místo cvičného učitele v Brně.

»Budeš u nás ředitelem,« řekl určitě. »Já tě prosadím v místní školní radě i v obecním zastupitelstvu na prvé místo a okresní školní rada tě jistě jmenuje. Jsem členem okresní školní rady, vím, jak tě inspektor Vorel po každé visitaci chválí i za články pedagogicko-didaktické, které prý rád od tebe čte. Má tě nějak velice rád,« prozrazoval mi náklonnost inspektorovu, kterou jsem dávno cítil.

Vzpomněl jsem si při tom též na slova inspektora Vorla, když jsem si mu stěžoval, že se nemohu dostat na ústav do Brna. Pravil mi tenkrát: »Hlas- te se za odborného učitele. Při vaší pilnosti, svědomitosti a literární práci můžete se brzy státí ředitelem měšťanské školy, třeba i ve zdejší okrese.« Tenkrát jsem považoval slova ta za pouhé konejšení, ale nyní jsem slovům těm dával význam slíbené pomoci. Což divu, že jsem nabyl důvěry, že se stanu ředitelem měšťanské školy v Novém Rousínově.

Když bylo po roce vypsáno místo ředitele při tamější škole, podal jsem žádost a nestaral jsem se, kdo se ještě mimo mne tam hlásí. S chutí jsem učil, posilňován nadějí na šťastný výsledek.

Jednoho dne roku 1907 objevil se ve škole zemský inspektor Krondl. — Zemská inspekce! Té jsem ještě neměl. Těšil jsem se na ni. Pan zemský inspektor byl u mne v zeměpise, v češtině a byl spokojen. I jiní kolegové ze sboru si ho pochvalovali. Byl klidný, do vyučování se nemíchal a jen poslouchal. Před námi, jak jsme se později dozvěděli, byl též na měšťanské škole v nedalekých Ivanovicích.

Po šťastně skončené inspekci jsme se sešli někteří večer v Besedním domě a vykládali spolustolovníkům své dojmy, když se nás tázali na výsledky.

»Nepřišel, pane odborný učiteli, proto na inspekci, že se hlásíte za ředitele do Nového Rousínova?« tázal se poslanec Janda, nájemce knížecího pivovaru, můj krajan a přítel. Byl rodákem z Frenštátu a já ze sousedního Rožnova.

»Co vás napadá, pane poslanče. To by se naježdil, kdyby měl inspicírovat všechny žadatele, kteří se hlásí za ředitele. Zemský školní inspektor každého roku jednou nebo dvakrát si vyjede na inspekci, poněvadž k častějšímu vyjíždění nemá čas,« odpověděl mu za mne ředitel Lulay.

Čas plynul, moje naděje rostla, ač jsem nijak nepátral ani ústně ani písemně, jak se věci vyvíjejí. Ani na hejtmanství jsem se nešel pozeptat, kdo se všechno hlásí a jaká je pro mne v Novém Rousínově nálada. Tak jsem byl jist, že mi místo nikdo nesebere.

Nedlouho po inspekci vyhledal mne poslanec

Janda a pravil mi smutným hlasem: »Milý kraja-ne, musím vás připravit na smutnou zprávu. Jdu od pana okresního hejtmána Nevyjela, který mi to sdělil,« nesmělým úvodem si rovnal cestičku k hrozně pro mne zprávě.

Hleděl jsem na něho v ustrnutí a dech se mi v prsou zarážel.

»Čekáte na místo v Novém Rousinově — a to místo — bohužel nedostanete,« vyrazil s povzdechem poslední slova a chytil mne za ruku, aby mne snad mohl zadržeti, kdybych se zapotácel. Ale stál jsem bledý a nehybný jak Lotova žena, která byla proměněna v solný sloup. Nebyl jsem schopen slova.

»Proč? — Co se stalo?« — vyrazil jsem po chvíli ze sebe.

»Jeho Excellence, pan místodržitel hrabě z Žerotína přeje místo jinému uchazeči.«

»Pak mi není ovšem pomoci. Všichni moji příznivci jsou proti němu slabí,« temným, zlomeným hlasem jsem pronášel zoufalá slova. »Jak to, pane poslane, víte?«

»Pravil jsem vám, že mi to pan hejtman sdělil. Byl povolán do Brna k panu hraběti Coudenhovovi, jenž je šéfem presidia. Když se tam dostavil, pravil mu pan hrabě: »V Novém Rousinově je vy-psáno místo ředitele při tamější měšťanské škole. Jeho Excellence pan místodržitel si přeje, aby to místo dostal odborný učitel Kotrlý z Ivanovic.«

»Ale, pane hrabě, město si přeje pana Kramoliše, kterého okresní školní rada miní pro jeho velmi dobrou způsobilost presentovati,« nejistým hlasem prozrazoval hejtman.

Šéf presidia se zabočil.

»Jste zatím pověřen správou hejtmanství a

čekáme, jak se osvědčíte. Myslete na přání Jeho Excellence a vyhovte mu. Bude to též ve váš prospěch.« Po těch slovech ho propustil.

»Uznáte sám, milý kraja-ne, že pan hejtman se musí přičinit, aby přání pana místodržitele vyhověl, chce-li býti definitivně ustanoven jako hejtman,« vysvětloval mi třesoucím hlasem poslanec, který patrně se mnou cítil, ale třeba byl s hejtmanem velmi dobře znám, pomoci mi nemohl.

»Nevíte, pane poslane, proč se pan místodržitel zajímá o pana kolegu Kotrlého?« otázal jsem se ho ze zvědavosti.

»Těž jsme o tom s panem hejtmanem uvažovali. Pan místodržitel má panství v Bludově. Jeho choť bývá tam v zámku skoro po celé léto. I pan místodržitel tam na několik dní zajíždívá. A pan Kotrlý též jezdívá na prázdniny do Bludova, a že tamější zámecký park je přístupný obecnstvu, chodívá tam často choť pana Kotrlého. Paní hraběnka se s ní tam seznámila a je ráda, že má na venkově společníci, s níž si může pohovořit. Lze se domnívati, že ji paní Kotrlá poprosila, aby se přimluvila u pana místodržitele, aby ředitelské místo v Novém Rousinově dostal její manžel. Nu, a další již se vyvíjelo samo sebou. — Takovou zprávu jsme dostali od poslance Pokorného z Ivanovic, jenž ví, že Kotrlý se svou paní jezdívá na prázdniny do Bludova a hádá, že tak asi k protekci došlo,« prozrazoval pan Janda, co věděl od hejtmána i od poslance Pokorného.

Rozloučil se stisknutím ruky a projevil mi současně soustrast.

A nyní šlo o vyplnění přání Jeho Excellence. Pan hejtman si zavolal starostu z Nového Rousinova a sdělil mu přání pana místodržitele.

»Ale my chceme pana Kramoliše. Místní školní rada dala ho již na prvé místo,« odpověděl mu rozrušeně na jeho zprávu.

»Bez Kramoliše se obejdete, ale mne jako hejtmana budete nejednou potřebovat. Vyhovte přání Jeho Excelence a já vám slibuji, že ve všech potřebách obce, pokud budu moci, budu vás podporovat. Prosadte, pane starosto, aby obecní zastupitelstvo dalo pana Kotrlého na prvé místo,« žádal hejtman určitou odpověď.

»To nemohu slíbit. Sdělím jim to, požádám je, ale jestli mne poslechnou, ručit nemohu,« vytácel se starosta Osolsobě.

»Tak mi telegraficky sdělte, kdy budete mít schůzi; já k ní přijedu. Musím to prosadit. Podáte mi zprávu, na který den a hodinu bude svoláno obecní zastupitelstvo?«

»Když to žádáte úředně, musím,« řekl nesměle starosta a v rozčilení odcházel.

A výsledek? — Obecní zastupitelstvo mne dalo na druhé místo za Kotrlým — —

Když se okresní školní inspektor Vorel od hejtmana dověděl, že si pan místodržitel přeje mít ředitelem v Novém Rousinově Kotrlého, uznal, že přání jeho je rozkazem.

»Jsme slabí proti němu,« zašeptal a pokrčil rameny, čímž dal najevo souhlas se změnou.

Ale jeho povaha, svědomí i slib na polovici daný městu i mně zápasilo v něm s poslušností a oddaností k nejvyššímu a nejmocnějšímu pánu Moravy. Když členové okresní školní rady byli pozváni k sezení, v němž se mělo rozhodovati o ustanovení ředitele v Novém Rousinově, napsal referent okresní inspektor Vorel z Brna, kde sídlil, hejtmanovi do Vyškova, že je nemocen a nemůže ke schůzi

přijít, aby bez něho projednali program až na zprávu o visitaci škol, v měsíci vykonané, kterou podá až v pozdějším sezení.

Hejtman Nevyjel rád přečetl tuto zprávu. Před schůzí sdělil ve své kanceláři jednotlivým členům okresní školní rady přání pana místodržitele, jež musí považovati za rozkaz, a když seznal, že většina s ním souhlasí, odešli do zasedací místnosti k sezení.

Pan Kotrlý byl presentován skoro všemi hlasy. Pro mne hlasoval pouze židovský továrník z Vyškova, s nímž jsem jakživ nemluvil, ani ho osobně neznal. Pamatoval si asi o mně dříve v sezeních pronášenou chválu, snad znal i přání města Nového Rousinova a nedal se ve svém přesvědčení ani hejtmanem, ani přáním Jeho Excelence zvíklati. Podnes mne mrzí, že jsem se mu za jeho hlas nepoděkoval. Zasloužil si to.

ODMĚNA

20. 12. 1907

Na prázdniny toho roku jsem jel smutně s rodinou do Rožnova, do svého rodiště, ale pobytem mezi rodáky jsem se uklidnil a vracel jsem se s chutí do další školní práce. Čekal jsem měsíc, dva, skoro-li mi zemská školní rada vrátí moji žádost se sdělením, že místo ředitele v Novém Rousinově bylo uděleno jinému, ale vrácení nedocházelo. Divil jsem se tomu.

Jednoho dne v listopadu jdu do školy. Na chodbě mne čekal ředitel Lulay. Přecházel v rozčilení po chodbě.

»Pojď ke mně, ty falešníku. Ani ses mně nezmi-
nil, že se hlásíš za okresního školního inspektora.«
Při těch slovech mne chytil za ruku a vedl do ředitelny.

»Co to mluvíš? O něco podobného jsem nežádal.
Však bych musil podat žádost prostřednictvím ředitelství školy a věděl bys o tom,« vyrazel jsem ze sebe překvapeně, nemoha uvěřiti jeho slovům.

»Jsi navržen od zemské školní rady na čtyři okresy: na hranický, přerovský, místecký a moravskoostravský. Na hranický jsi na prvním místě. Tam budeš jistě ustanoven. Hleď, tu je to v novinách.« A přitom mně podával se stolu časopis sociálně demokratický, v němž taková zpráva byla skutečně otištěna.

V roce 1907 byly rozděleny okresní školní rady ve smíšených okresech na české a německé, a že uplynulo šestileté období školních inspektorů, byli za národně méně spolehlivé nebo za vysloužilé dobré české inspektory navrženi noví. Ani velmi svědomitý, pilný, o české školy zasloužilý inspektor Ant. Vorel, že byl starší 60 let, nebyl navržen. Místo něho byl v návrhu nově ustanovený ředitel z Nového Rousínova Kotrlý.

Z toho bylo patrné, že zemský školní inspektor Krondl byl vyslán do Vyškova na inspekci, aby mohl podati zprávu o mně a do Ivanovic, poněvadž již tehdy byl Kotrlý vyhlídnut za inspektora na Vyškovsku místo Vorla.

Návrh zemské školní rady měl býti tajný, aby se o něm v novinách nepsalo, aby se předešlo nátlakům politických stran, ale strana sociálně demokratická byla smělá, nedbala toho a celý návrh na obsazení okresních školních inspektorů na Moravě uveřejnila.

Ke konci prosince jsem obdržel výnos pana c. k. ministra kultu a vyučování ze dne 20. prosince 1907, jímž jsem se stal od 1. ledna 1908 inspektorem pro příští šestileté funkční období pro školy českého školního okresu hranického, s vybídnutím, bych se neprodleně přihlásil u pana předsedy okresní školní rady v Hranicích k nastoupení služby a ke složení přísahy, což mi zemská školní rada v Brně 28. prosince 1907 oznámila. Podepsán byl c. k. dvorní rada Šalomon. A c. k. zemská školní rada výnosem ze dne 27. ledna 1908 na starém blanketu mi oznámila, že »die kk. Finanzlandkassa« poukázala berní úřad, aby mně od 1. ledna 1908 vyplácel cestovného a stravného ročně 800 K, čili měsíčně 66 K 66 h. To ovšem na cesty k inspekci nestačilo a musel jsem dokládati.

Zemská školní rada tedy bez mé žádosti, bez mého vědomí mne navrhla za inspektora, aby mne odměnila, že jsem byl tolikrátě pominut a zklamán, a ministerstvo její návrh potvrdilo. Dostal jsem se tedy do českoněmeckého politického okresu, jenž se skládal ze soudních okresů hranického a lipenského. Českých obcí bylo v něm 67, německých 30. Město Lipník mělo německé zastupitelstvo.

VI. PŘÍCHOD DO HRANIC

1. 1. 1908

Poněvadž jsem ustanovovací dekret obdržel až koncem prosince, neměl jsem času hledati si v Hranicích byt. Nechal jsem rodinu zatím ve Vyškově, odjel jsem na nové působiště a najav si pokojík v privátním domě, šel jsem se druhého dne před-

stavit okresnímu hejtmanu, rytíři Emilu Wycho-
dilovi z Hanaburku, do zámku majitelky panství
kněžny Hatzfeldové, v němž v prvním poschodí bylo
umístěno c. k. okresní hejtmanství.

Pan hejtman mne přijal neobyčejně laskavě, ba
skoro přátelsky se slovy, že je o mně dobře informo-
ván a že se na mne těší. »Svědomitost v práci vám
nebudu doporučovati, tu máte prý vrozenou,« pra-
vil mi s úsměvem. »Ponechám vám ve školské
inspektorské práci úplnou volnost, ale též budete
za vše sám zodpovědný. Budu vás považovati
za milého spolupracovníka, ale kdybyste mne jen
jednou zklamal, bylo by po důvěře. To si pamatuj-
te,« končil svá přátelská slova výstrahou.

»Přičiním se, pane okresní hejtmane, abyste důvě-
ry ke mně neztratil,« sliboval jsem určitě, hledě mu
pevně do očí. Byl jsem si jist toho, co jsem sliboval.

Po složení přísahy představil mne oběma komi-
sařům, kteří úřadovali ve vedlejší světnici. Byli to
Viktor Kulendík, dobrý Čech, a Mayer, Němec, ale
dobře znalý české řeči. Pak mne představil zdra-
votnímu referentu dr. Naxetovi, německému zvě-
rolékaři Brandovi a naposledy ve výpravně tajem-
níkovi a zaměstnancům.

Z hejtmanství jsem spěchal představit se sta-
rostovi města dru Frant. Šromotovi, advokátu a
známému národnímu pracovníku. Těšil jsem se, že
ho osobně poznám.

Přijal mne ve své kanceláři těmito studenými a
zdrucujícími slovy: »Jste zde ustanoven proti vůli
města. My jsme chtěli míti inspektorem zdejšího
ředitele měšťanské školy Lameše, dobrého vlasten-
ce, kterého dobře známe a vás nikoli.«

Ža jeho řeči vlévala se mi krev do tváře. Tako-
vého přivítání jsem nečekal. Ale opanovav se,

pravil jsem zdánlivě klidně. »Vy mne neznáte,
zato já vás, pane starosto, dávno znám z časopisů
jako dobrého národního pracovníka a vím, že máte
hlavní zásluhu, že správa města přešla z němec-
kých rukou do českých. Doufám, co se týká vlas-
tenectví, že budete se mnou spokojen.«

»Dobře. Uvidíme,« pravil již přívětivějším hla-
sem. Patrně mu slova má zalichotila. Teprve po-
zději jsem se dověděl, že příčinou chladného při-
jetí byl neúspěch u pana ministra kultu a vyučo-
vání ve Vídni.

Když se starosta dr. Šromota dozvěděl, z novin,
že inspektorem na hranický okres je navržen Kra-
moliš a ne Lameš, odjel rychle do Vídně k panu
ministrovi. Poněvadž byl zemským poslancem a
předsedou starostenského sboru na Moravě, tedy
starosta všech starostů, doufal pevně, že mu pan
ministr vyhoví. Ale nevyhověl, nemohl.

Vláda vídeňská potřebovala pro schválení roz-
počtu pro rok 1908 moravské říšské poslance, aby
měla většinu. Moravští poslanci slíbili předsedovi
vlády hlasovati pro rozpočet, když ministerstvo
kultu a vyučování schválí všechny zemskou školní
radou navržené okresní školní inspektory. Pohro-
zili, že kdyby jen jeden návrh nebyl přijat, že
hlasovati nebudou.

Ministr kultu a vyučování byl vázán slibem
předsedy vlády, nemohl dru Šromotovi vyhověti,
a pan starosta se vrátil s nepořízenou a všecek
roztrpčen domů. Mrzelo ho velice, že neprosadil
ředitele Lameše, jemuž byl přátelsky nakloněn a
kterého si zase okresní hejtman nepřál, jak mi
později s udáním příčin sdělil. Což tedy divu, že
jsem byl starostou tak studeně přijat.

Od starosty jsem zašel k svému předchůdci, k bý-

valému okresnímu inspektoru Rudolfovi Kadeřávkovi, jenž byl profesorem na německém gymnasiu, a že byl šedesátiletý, nebyl již v úřadě inspektora ponechán. Postěžoval si, že ho vynechali, ale vědomí, že všichni inspektori toho věku byli pominuti, ho uklidňovalo. Nabídl se mi, že mi bude rádcem, ale nepotřeboval jsem nikdy jeho pomoci.

Na druhý den jsem již seděl za svým úředním stolem, který byl přistaven do místnosti obou komisařů. Nebylo pro mne volné světnice. Později jsem úřadoval v místnosti okresního lékaře a zvěrolékaře, kteří bývali málo v kanceláři.

Ale ještě mne čekalo nové představení. Byl jsem pozván učitelskou jednotou v Hranicích na schůzi, aby mne její členové poznali. S radostí jsem slíbil.

Kreslírna měšťanské školy byla nabita návštěvníky, když jsem mezi ně vstoupil. Sešli se kolegové z učitelské jednoty na Hranicku i z jednoty na Lipensku. Když mne předseda schůze Hubert Karlíček, řídící učitel ve Velké, jménem všech přítomných přivítal, promluvil jsem následovně:

»Milí kolegové a bratři učitelé! Nepřicházím mezi vás cizí. Znáte mne z různých článků školských v Komenském a jinde uveřejněných. Nepřicházím mezi vás školsky nezkušený. Působil jsem na jednotřídní škole, na dvojtřídní i na škole měšťanské a poznal jsem těžkou práci učitelovu jak na vesnické škole tak i ve městě; dovedu tedy oceniti vaši práci i obtíže při ní. Budu vás vždy hájiti a vás se zastávati, kdyby se vám děla krivda, ale budu přísně žádati, abyste ve škole svědomitě pracovali a dobře se chovali. Podle práce a chování přizpůsobím zase já své chování. Na důkaz, že vás budu považovati vždy za své kolegy, obejmú vašeho pana předsedu.«

A po těch slovech jsem tak učinil za všeobecného překvapení. Tak demokraticky se jistě žádný nový inspektor učitelstvu nepředstavil. A mělo to dobrý účinek. Všichni se přičiňovali, aby mne překvapili ve škole dobrými výsledky, až k nim přijdu na inspekci.

A nastala změna a pokrok i v národním citění.

Hranický okres byl českoněmecký, bylo v něm před válkou více než 20 procent Němců a rázných. Okres byl na polovic obklopen německým územím a tudíž byl před světovou válkou národně ohrožen.

Okresní školní rada až skoro do roku 1908 byla většinou německá a s úřady se jednalo většinou německy. Národní duch českého školství vypadal podle toho: byl zakřiknutý a bojácný.

Od počátku školního roku 1907/08, kdy byla zřízena vedle německé též česká okresní školní rada, měl nastoupiti utěšený obrat, ale počkal čtyři měsíce až na můj příchod. Po odstranění různých překážek v kanceláři zavedeno úplně české úřadování. Poněvadž jsem shledal na školách místy ještě úřední knihy s českoněmeckými nadpisy, bylo nařídáno správám škol, aby od příštího školního roku všechny zakoupily tiskopisy jen s nadpisy českými, tedy úplně české třídní knihy, katalogy, seznamy knih a jiné.

PRVNÍ A POSLEDNÍ ROZTRŽKA S Drem ŠROMOTOU

V druhém roce mého působení přišel ke mně starosta z Klokočí pan Lesák, jenž byl též předsedou silničního výboru a pravil mi:

»Pane inspektore, my v Klokočí nemáme ani

40 žáků, do Drahotuše, kam jsme přiškoleni, nemáme 4 km, nikdo nás nemůže přinutit, abychom se odškolili a zřídili si svoji vlastní školu. A přece chceme tak učinit, dobrovolně, dáte-li nám za učitele, koho budeme chtít.«

Poslouchal jsem jeho řeč pozorně, konec s potěšením, ale poslední slova mne zarazila. Odvětil jsem mu: »Povinností mou je pečovat o rozmnožení českých škol, a proto mne sem poslali. Ale podmínka vašeho návrhu je choulostivá, pro mne nejasná. Souhlasil bych vzhledem k tomu, že v Drahotuších školní budova nevyhovuje a je žáky přeplněna, kdybyste přijal zase moji podmínku. Učitel, kterého budete chtít za správce školy, musí býti nejméně deset let učitelem a musí míti alespoň dobrý prospěch.«

»Přijímám to,« odpověděl se šťastným úsměvem rychle. »Ale prosím, abyste o našem ujednání nikomu nevypravoval, aby snad někdo z učitelstva nebo z občanstva nečinil u nás na jmenování učitele nátlak.«

»Slibuji. Třeba mám úplnou volnost, pan hejtmán musí s tím souhlasit, jelikož je to neobyčejná a choulostivá věc,« dokládal jsem ke svému slibu.

Šli jsme k němu a on po mém vysvětlení projevil též souhlas.

Když byla po čase pěkná školní budova hned na kraji osady vystavěna, bylo vypsáno místo správce školy. Obec i místní školní rada sestavily stejné terno. Na první místo byl dán Ed. Fusek, učitel v Drahotuších, na druhé Vašíček, správce školy v Uhřínově, a na třetí Kašpar, správce školy v Babicích u Kelče. Všichni skoro stejného věku.

»To jste, pane starosto, nemusil tajit, že chcete za učitele pana Fuska, k němuž vaše děti chodí

do školy a mají ho rády,« pravil jsem mu, když mi přišel připamatovat daný slib. »Pan Fusek je výborným učitelem. Můj předchůdce pan Kadeřávek mu dával každoročně velmi dobrou kvalifikaci a já po dva roky rovněž. Takových učitelů není mnoho. To jste si vyvolili dobrého,« sděloval jsem mu a tím jsem ho posilnil v naději.

Když byla zanedlouho schůze okresní školní rady, vyličil jsem přednosti pana Fuska a navrhl jsem ho za správce školy.

Tu povstal Dr Šromota, jenž byl též členem české zemské školní rady, a navrhoval pana Vašíčka, že je správcem školy v horách, daleko od města, že již zaslouží, aby dostal výhodnější místo blíže města.

Přítomní byli překvapeni stejně se mnou a pohlíželi v rozpacích na mne. Byl to první případ, kdy podal jiný návrh člen okresní školní rady proti mému. Povstal jsem znovu, poukazoval jsem na povinnost okresní školní rady starati se o rozšíření českých škol v našem českoněmeckém okrese a poukázal jsem na slib daný starostovi Lesákovi.

»Než jste slíbili, měli jste si napřed vyžádati souhlas členů okresní školní rady,« vyhrkl prudce Dr Šromota.

»To nešlo, pane poslanče. Kdybychom to byli ve schůzi přednesli, neutajilo by se to a kolegové učitelé by chodili do Klokočí žádat starostu, obecní výbor a místní školní radu o přízeň, o hlas a v obci by povstal rozruch a snad boj. A v každém úřadě jsou věci, s nimiž se nechodí předčasně na veřejnost. Nyní jsem vám to předložil k rozhodnutí. Uznáte-li mou snahu po rozšíření škol a obětavost občanů v Klokočí, kteří dobrovolně se uvolili školu vystavět, odměňte jejich lásku ke škole tím,

že schválíte mnou navrženého učitele,« promluvil jsem delší řeči a okresní hejtman hned vyběhl k hlasování.

Můj návrh prošel, Eduard Fusek byl prezentován. Dr Šromota, jenž doufal, že zvítězí, srahl čelo a ve schůzi již nepromluvil.

Teprve později jsem se dozvěděl, proč se pan starosta tolik zasazoval o Vašíčka. — V zimě zajel si se svou paní na saních do hor, do Hrabůvky, Radíkova a Uhřínova. Že byli trochu promrzlí, zašli v Uhřínově ohřát se do školy. Při té příležitosti požádala je paní učitelová, aby pan starosta jako mocný pán pomohl jejímu muži dostat se za učitele do Klokočí. Pan starosta slíbil a snažil se ho tedy prosadit, aby ukázal svoji moc a splnil daný slib. A zatím byl přehlasován a ustanoven jiný.

Odeslali jsme presentaci zemské školní radě ku potvrzení, ale za měsíc nám byla presentace vrácena k novému jednání. Proč? — Dr Šromota byl členem nejen okresní školní rady, ale pro své zásluhy a vlastenectví byl zvolen též do zemské školní rady, což se zákonu nepřičilo. Dostat se do místní školní rady nebylo mu zákonem dovoleno, do zemské ano. Což divu, že v zemské školní radě vylíčil celou záležitost ve svůj prospěch, a poněvadž předseda, místopředseda rada Navrátil, jenž zastupoval ve schůzi skutečného předsedu pana místopředsedu, byl jeho přítelem a scházivali se spolu v Besedním domě v Brně, vyšlo se jeho přání vstříc a presentace se vrátila k novému uvážení.

Věděl jsem, co to znamená, že je přáním zemské školní rady, aby se vyhovělo panu starostovi. Ale já jsem nebyl třtinou větrem se klátící ani ustrašencem. Zašel jsem k dru Šromotovi.

»Pane starosto, jistě víte, že se zemská školní

rada usnesla vrátit nám presentaci učitele z Klokočí k novému uvážení. Vy se svým návrhem neustoupíte, já též ne. Nač máme spolu zápasit, nač má být jeden z nás vítězem a druhý poraženým. Dohodněme se,« navrhoval jsem.

»Dobře. Jak tu dohodu myslíte?« souhlasil rychle.

»Aby nebylo po mé ani po vaší, navrhneme třetího z terna, pana Kašpara. Pan Lesák, starosta z Klokočí ví, že jsem splnil svůj slib a navrhl jsem pana Fуска. Pan Vašíček se doví, ať jestli to již neví, že jste též slib jemu daný splnil a ho navrhl. Nemohou nám nedodržení slova vytýkati.«

»Tak má pan Vašíček ještě dále zůstat na jednotřídce v horách?« tázal se neusmířen návrhem.

»Slibuji vám, že při nejbližší příležitosti oba odstrčené odměníme,« sděloval jsem mu určitě, poněvadž tehdy nerozhodovala při obsazování míst služební doba, jako nyní, a oba učitelé si již dávno zasloužili lepšího místa a čekali jen na uvolnění nějakého.

Pan starosta s tím souhlasil a tak při novém sezení okresní školní rady byl na školu v Klokočí prezentován učitel Kašpar z Babic, zanedlouho stal se správce školy Vašíček řídícím učitelem na dvojtřídní škole v Hlinsku a učitel Fusek správcem jednotřídní školy v Rousku. Tak byli všichni tři poděleni. Ale následky toho zápasu mezi drem Šromotou a mnou se neočekávaně dostavily. Svůj ústup nemohl mně dr Šromota zapomenout.

Jednoho dne psal mi pan zemský školní inspektor Ouředníček, až budu v Brně, abych ho navštívil. Zajel jsem k němu hned.

»Vy prý jste v Hranicích nemožný. Nemají vás tam rádi,« promluvil ke mně, když jsem k němu vešel.

»Prosím, pane zemský inspektore, to není pravda,« hájil jsem se. »Mají mne tam rádi,« tvrdil jsem určitě.

»Jděte k panu místodržitelskému radovi Navrátilovi. Přeje si s vámi mluvit,« bez dalšího vyptávání mne odesílal k vyšší instanci.

Šel jsem rozrušen.

»Pane místodržitelský rado, jsem Čeněk Kramoliš, okresní školní inspektor z Hranic a přicházím k vám po vašem přání,« představoval jsem se rozehvěným hlasem, ale se staženým obočím. Cítil jsem, že ve mně počíná vřítí krev.

Pan místodržitelský rada povstal od stolu, přeměřil si mne nevrlým pohledem a tázal se: »Která partaj vás za inspektora navrhla a prosadila?«

»Mne navrhla bez žádosti a bez mého vědomí sama zemská školní rada a žádná partaj. Snad se na to ráčíte pamatovat,« odpověděl jsem mu již pevným hlasem.

Pan rada zamžikal očima. Snad si vzpomněl, že mne navrhli hned na čtyři místa.

»Vy prý jste v Hranicích nemožný. Občané vás nemají rádi. Podejte žádost, abyste byl zbaven inspektorského úřadu.«

Slova ta uhodila sice do mne jako hrom, ale nezalekla mne, nýbrž vzkypěla ve mně krev, že jsem se jen stěží ovládl v přítomnosti mocného představeného.

»Pane místodržitelský rado, konám svědomitě inspektorskou práci, starám se o naše české školy, dávám příklad národnímu smýšlení učitelstvu a proto mne mají měšťané velmi rádi. Snad mne nemá rád jen pan starosta Šromota, že jsem se proti jeho vůli dostal do Hranic a nemá mne snad

rád poslanec Bureš, poněvadž podléhá vlivu dra Šromoty. A ti dva, třeba jsou mocní a zasloužili páni, netvoří město.«

A nyní jsem svůj silný hlas ještě více zvýšil proti představenému a pravil jsem: »Pane místodržitelský rado, mám dekret na šest let a dobrovolně se inspektorství nevzdám. Máte-li něco závadného proti mně, zaveďte se mnou disciplinární vyšetřování, abych se mohl veřejně bránit.«

Slova ta jsem zrovna křičel. A to snad imponovalo panu radovi. Byl dobrým a pokrokovým Čechem, byl rázného jednání a nyní viděl před sebou podřízeného úředníka, který se tak směle postavil proti jeho návrhu. Zahleděl se na mne, nevytkl mi, že se chovám netaktně a směle v jeho kanceláři. Pravil: »Jděte. Uvidím, jak se budete chovati.«

Uklonil jsem se a opustil jsem rozrušen jeho kancelář. Doma jsem se o tom panu starostovi ani nezmnínil, však mu to pan rada jistě příležitostně sdělil, a konal jsem dále svědomitě a spravedlivě svoje povinnosti.

JÍZDA NA JIH

1911

Od studentských dob jsem cítil vřelou lásku ke všem bratrům Slovanům. Jaký div, že jsem se se svým bratrem Bohumírem v červenci 1911 přihlásil k pořádanému zájezdu z Prahy do Bosny, Hercegoviny, Dalmacie a Černé Hory. Oba jsme s touhou a nedočkavostí čekali den odjezdu. Konečně se přiblížil. Lituji, že se mohu o zájezdu v této knize zmíniti jen krátce.

Odjeli jsme z Prahy do Vídně, posedali na loď, jeli po Dunaji a po vystoupení na břeh jsme zamířili do Sarajeva, hlavního města Bosny. Tamější český spolek Beseda se nás ujal a dal nám průvodčího.

Poznali jsme tureckou čtvrť, byli jsme v mešitě, v turecké škole a jinde. V továrně na výrobu doutníků jsme poznali tři Turkyně bez závoju na tváři. Nic zvláštního.

Jízdou do Hercegoviny jsme viděli oknem vlaku ubohá, malá políčka, ohraničená kamením, aby déšť tu trochu země nespľachoval. Bída hleděla z nich na nás. A když jsme se octli v Mostaru, tu holé skály nad městem smutný pohled ještě zvyšovaly.

A přece osadníci těchto hor tak milují svou vlast, že o její svobodu po staletí bojovali s Turky a jinými nepřáteli. Poklonili jsme se v duchu jejich předkům, kteří v boji obětovali životy za vlast.

Navštívili jsme Dubrovník, Kotor a vystoupili na Černou Horu. Všude nás přátelsky vítali, že jsme se cítili jako doma mezi bratry. Ani se nám od nich nechtělo odjížděti.

Na zpáteční cestě lodí do Rjecky zažili jsme velikou bouři. Sedě na palubě sevřel jsem pěsti a rozkázal žaludku, aby se skrčil, stáhl. Hleděl jsem před sebe do prázdna a neviděl jsem, jak druzí krmili rybičky vyvrhnutím jídla. Silnou vůlí přemohl jsem běžnou mořskou nemoc, ale když jsem v Rjece vystoupil na břeh, otočil jsem se a plivl jsem do moře — — —

Druzí návštěvníci moře opěvují básněmi, a já jsem do něho plivl. Neměl jsem to dělat. Však mne stihl trest. V protějším hotelu, do něhož jsem se nastěhoval, točila se se mnou celá svět-

nice a druhého dne vykonal jsem to, co společenstující dne předešlého. Moře zvítězilo nad mou umíněností a nepoddajností.

MOJE PRÁCE NA HRANICKU

Můj úkol inspektorský byl těžký v českoněmeckém okrese, který donedávna měl společnou c. k. okresní školní radu s českoněmeckým razítkem. Žádal jsem pana okresního hejtmána, aby dal udělati razítko české, ale řekl mi, že počká, až některá jiná okresní školní rada učiní počátek. A když se první objevilo české razítko z Uherského Hradiště, dalo se hned zhotoviti české pro českou okresní školní radu a německé pro německou.

Dále mne bolela přeplněná česká pětiletá obecná škola v Lipníku s jedinou pobočkou. Třídy byly žactvem přeplněny a ve dvou budovách nevhodně umístěny. České město mělo německé zastupitelstvo, které české škole neprálo.

Hned v prvním roce svého působení podala česká místní školní rada v Lipníku žádost na zřízení pobočky ve třídě, v níž bylo na 90 žáků. Žádost její s doklady předložila okresní školní rada podle zákona obecnímu zastupitelstvu k předepsanému vyjádření.

Uplynul měsíc září i říjen, a odpověď města nedocházela. Bylo posláno upomenutí, a když jsme znovu marně čekali na vyřízení, posláno druhé, rekomandované upomenutí. Ale město si ani upomenutí ani hrozby nevšímalo a starosta města Prokop nechal žádost o českou pobočku klidně ležeti ve stolku. Teprve na přísnější hrozbu ji předložil v březnu městskému zastupitelstvu, které se vyslovalo proti zřízení pobočky.

Okresní školní rada poslala nyní žádost s přílohami a s doporučením zemské školní radě a ta se v dubnovém sezení usnesla pobočku povolit. Pobočka byla tedy povolena proti vůli města, ale neotevřena, když již jen dva měsíce scházely do prázdnin a na tak krátký čas nemohl býti ustanoven nový učitel.

Zajel jsem si do Brna k panu radovi Svitawskému, v jehož češství jsem věřil, třeba je nemohl v té době směle veřejně projevovati. Poradil mi pod slibem mlčenlivosti, jak si mám počínati.

V příštím školním roce podala podle mého návodu česká místní školní rada v Lipníku žádost o pobočku se všemi přílohami dvojmo. Jednu žádost s přílohami jsem poslal na zpáteční potvrzení městskému zastupitelstvu s vybídnutím, aby do 14 dní připojilo své vyjádření o pobočce. — Když město nevyhovělo, dostalo nové vybídnutí na zpáteční potvrzení, aby do dalších 14 dní poslalo vyjádření, čemuž zase nevyhovělo.

Po měsíci okresní školní rada druhou, u sebe uschovanou žádost s přílohami i s podepsanými zpátečními lístky od města a s usnesením okresní školní rady, že zřízení pobočky doporučuje, poslala zemské školní radě k dalšímu jednání, a pobočka byla hned povolena.

Když jsem nastoupil, bylo v Lipníku u české obecné školy šest tříd, když jsem odcházel do výslužby, bylo jich jedenáct.

A takový boj, ba ještě horší, jsem měl, když šlo o rozpočet české školy nebo o účetní závěrku.

Mezitím nabyl ke mně starosta dr Šromota důvěry. V té době zemřel řídící učitel chlapecké obecné školy a starosta Šromota se přičinil u svého švagra dra Šíleného, jenž měl hlavní slovo v zem-

ském výboru, že přišlo povolení, aby chlapecká škola obecná byla připojena k chlapecké škole měšťanské pod jednou správou, pod ředitelem Lamešem, a dívčí škola měšťanská aby dostala vlastní správu.

Místo bylo vypsáno, a já jsem se stal jejím ředitelem. Obec i místní školní rada mne daly na prvé místo, okresní školní rada mne presentovala a zemská výnosem ze dne 6. února 1911 potvrdila. Od 9. března jsem úřad ředitele nastoupil. Pan starosta Šromota svým činem mi nahradil dřívější nepřízeň a měli jsme se pak rádi až do jeho smrti.

Dr Šromota se nyní všemožně staral, aby bylo zřízeno v Hranicích české gymnasium, zatím soukromé nákladem města. A já jsem si vzal za úkol zříditi zase školu pro žákyňe, které opouštěly školu měšťanskou.

V té době, kdy pracovalo město o zřízení gymnasia, byl ve Vídni Dr Žáček, přítel Šromotův, ministrem krajanem, a Dr Bráf ministrem orby. Vhodné té doby jsem použil k plánu na zřízení české obchodní jednotřídní školy. Škola byla ve Vídni deputaci slíbena, ale pak její žádost byla zamítnuta se sdělením, že místní německá obchodní škola stačí.

Jal jsem se tedy pečovati o zřízení průmyslové školy pro šití prádla a oděvnictví. Jiné osnovy, jiné stanovy, nová starost a deputace. Konečně došlo ke konci srpna 1912 povolení k otevření ženské průmyslové školy, která později byla nazvaná »školou rodinnou« a skládala se ze dvou ročníků: šití prádla a oděvnictví a později byla rozšířena o pracovnu pro šití šatů.

Když byla zřízena ženská průmyslová škola, kterou jsem napřed zdarma řídil, staral jsem se o vy-

budování pokračovací školy pro učednice, neboť pro učeně již taková škola v Hranicích byla. Když byla škola povolena, odevzdal jsem další její řízení milému kolegovi Jos. Šindelovi. Tak i v tom směru bylo o další výchovu a vzdělání učednic postaráno.

Roku 1912 založil jsem Kroniku města Hranic a vedl jsem ji zdarma až do svého odchodu r. 1935. Kniha na dva prsty tlustá byla za ten čas různými zprávami úplně popsána.

Koncem roku 1913 končilo se mé šestileté období inspektorské, na něž jsem měl dekret. V září 1913 došlo od zemské školní rady na městské zastupitelstvo vyzvání, aby se vyjádřilo, souhlasí-li, abych jako ředitel měšťanské školy mohl dále zastávat též úřad školního inspektora. Obecní zastupitelstvo na návrh dra Šromoty jednohlasně souhlasilo a tak výnosem pana ministra kultu a vyučování ze dne 24. listopadu 1913 byl jsem jmenován c. k. okresním školním inspektorem pro nové funkční období pro české školy v okrese hranickém.

Byl to druhý a poslední dekret, neboť po válce byli ponecháni okresní školní inspektoři bez nového ustanovení na svých místech až do vysloužení, to jest do jejich 60 let.

VII. VÁLEČNÁ DOBA

I. SVĚTOVÁ VÁLKA

24. 7. 1914—28. 10. 1918

Pěkný rozvoj českého školství na Hranicku byl náhle zastaven světovou válkou. Od 1. ledna 1908, kdy jsem se stal školním inspektorem, tedy za dobu 6 let, zřízeno bylo v okrese 6 nových škol,

přišlo 31 tříd, školních zahrad 18, při 9 školách zavedeny ženské ruční práce a školní plat zrušen v 54 obcích.

Dne 28. června 1914 v odpoledních hodinách došla vzrušující zpráva o zavraždění následníka trůnu Františka Ferdinanda a jeho choti v Sarajevě srbským studentem Gavrilem Principem z Gradowa.

Bylo známo z časopisů, že Srbsko bylo hospodářsky ničeno, že bylo provokováno a tudíž nikdo politiky znalý se nedivil atentátu národně nadšeného studenta. Bylo jasno, že přijde odvěta.

Po vyšetřování atentátu vláda ve čtvrtek dne 23. července 1914 o 6. hodině večer odevzdala srbské vládě notu, aby ji do 48 hodin zodpověděla a přiložila zápisky vyšetřování.

Jelikož podmínky v notě byly pro Srbsko nepřijatelné a to do určené doby neodpovědělo, posláno bylo Srbsku dne 28. července, tedy měsíc po zavraždění arcivévody, prohlášení války, podepsané ministrem zahraničních záležitostí hrabětem Berchtoldem. Současně byl uveřejněn císařský manifest národům, kterým občanům sdělena příčina války a národy vyzvány k jednotě a věrnosti.

Po vyhlášení mobilisace se denně zástupy povolanců dostavovaly do Hranic. Od 2. srpna ve všech školních budovách byli ubytováni rezervisté a domobranci. Po jejich odchodu proměněny byly školy ve vojenskou rezervní nemocnici. Později přibrána též hospodářská škola a z části též lesnická a české gymnasium.

K Rakousku se hned připojilo Německo. Srbům šlo na pomoc Rusko a další státy dle lásky, důvěry a očekávaného prospěchu se přikláněly k bojujícím.

Celý průběh války jsem popsal nestranně v Městské kronice v Hranicích. Vše, co se týkalo škol se všemi nařízeními, popsal jsem v knize »Válečné vzpomínky školního inspektora« a nebudu to opakovati.

Do všech školních budov v Hranicích se nastěhovalo vojsko a školy byly umístěny v Besedě a ve Václavíkově gruntu. Musel jsem se starati o umístění škol nejen v Hranicích, ale též v Drahotuších, v Lipníku a jinde.

Hůře bylo, když byli učitelé bezohledně povoláni k vojsku. Za rok jich byl takový nedostatek, že se muselo i na vesnicích vyučovati polodenně, nebo dvě třídy se sloučily. Předkládali jsme žádosti obcí za vyreklamování učitelů, ale bezvýsledně. Potřebovali je pro vojsko.

Ve válečné době jsem se staral, aby manželky učitelů povolaných na vojnu dostávaly pravidelně civilní plat místo zastaveného služného, pořádal jsem s pomocí učitelstva nařízené sbírky prádla, šatů, jahodového listí a jiných věcí a o každé pořizoval výkazy. Byl jsem členem podpůrného fondu hospodářské pomocné úřadovny pro manželky vojínů, členem Okresního sirotčího spolku, Červeného kříže, Českého srdce a jiných spolků.

A přitom od vypuknutí války jsem byl bez osobního učitele, poněvadž jsem neměl svědomí vzíti si ku pomoci učitele, když jich byl veliký nedostatek pro nutné vyučování.

Sám jsem pracoval denně velmi pilně osm až deset hodin a neměl jsem neděle ani svátků. Každé dopoledne a často i odpoledne v neděli jsem byl v kanceláři. Divím se často, jak jsem vše zmohl.

Vedle starosti o české školy přibral jsem si dobrovolně ještě starost o zřízení polských škol. Když Rusové ku konci léta 1914 dobyli východní Haliče, tu mnoho tisíc Poláků buď dobrovolně, nebo úředníci a učitelé z přinucení, musili opustiti kraj, do něhož se tlačili Rusové, a hledali útočiště nejvíce ve východní Moravě. V Hranicích se usadilo přes tisíc uprchlíků ze Lvova, Stanislavi, Kolomeje, Delatýna a z jiných měst. I ředitelství dráhy ze Stanislavi se všim úřednictvem se muselo nastěhovati do Hranic a zařídilo tam svou kancelář.

Obecenstvo přišlo polským uprchlíkům ochotně vstříc. Vidělo v nich své nešťastné spolubratry. Ale Poláci dali své děti zapsati buď do školy německé, nebo je nechávali doma, na což domácí lidé poukazovali.

Mezi utečenci bylo několik profesorů, učitelů a učitelek. Seznámil jsem se s některými, zvláště s řídícím učitelem Michalem Sobolewským z Delatýna a domlouval jsem mu, proč nedávají Poláci své děti do českých místních škol.

»Pane inspektore, bojíme se, že by vojenští páni hleděli na nás jako na Panslávky a zle s námi roobili,« vysvětloval mi důvěrně starý učitel.

Je pravda, na Poláky hleděly úřady i vojsko shovívavěji než na Čechy a nepovažovaly je za rebelanty jako nás, proto se báli Poláci posílati děti do českých škol. Nebylo by to pro ně zdrávo, byli opatrní, jak činívali vždycky i jejich poslanci na říšské radě ve Vídni.

»Je vás tady několik učitelů a učitelek. Proč si

tedy nezřídíte polskou školu? Či vám nezáleží na polském vyučování?» domlouval jsem Sobolewskému.

Zamyslel se chvíli a pravil: »To bychom mohli, ale nemáme místa ani náradí.«

»Promluvím s panem starostou, aby vám zaopatřil místnost. Lavice, tabule, skříně a některé pomůcky vám půjčíme z našich škol. Domluvte se mezi sebou, utvořte komisi, která by se o školu starala, a přijdete za několik dní ke mně.«

Do týdne byla škola zřízena a otevřena na Staré Střelnici. Učitelé a učitelky, kteří se museli sem z Haliče vystěhovat a brali služné, vyučovali a Michał Sobolewsky školu řídil. Napřed se vyučovalo po půl dnu (dopoledne) literním předmětům, odpoledne měli školní práce. V ní vyučovaly střídavě učitelky a páni: Julia Hoendlowa, Halina Gerstmanowa, Wanda Haluszkiewiczowa, Marya Sobolewska, Augusta Zarebska, Jadwiga Drozdowa.

Škola vědy, snad opakování se studenty, byla v neděli a ve svátek odpoledne.

Později, když dostali od města více místností, učili též ve vedlejší Nové Střelnici a s povolením moravské zemské školní rady byla dvojtřídní škola polská rozšířena na pětitřídní. Městská rada v senzeni dne 13. prosince 1914 se usnesla dáti jim zdarma místnosti, otop, světlo a půjčila jim do tříd potřebné náradí z českých škol, v nichž bylo jen polodenní vyučování nebo vyučování s menším počtem hodin pro nedostatek místa. České školy byly z velké části obsazeny vojskem.

Požíval jsem mezi Poláky veliké důvěry. Nezapírám, hleděl jsem na ně jako na bratry Slovany, kteří museli z domova utéci a proto jsem jim byl radou nápomocen.

Dne 14. června 1915 přišla ke mně do kanceláře deputace se žádostí, abych se přišel podívat do jejich školy. Vymlouval jsem se, že nejsem inspektorem polské školy, ale musel jsem slíbiti, že přijdu.

A přišel jsem hned druhého dne. Uvítali mne radostně. Kolega říd. učitel Sobolewski mne zavedl do IV. třídy, kde měli počty. Počítali rychle a hodně se hlásili. Pak mne vedl do V. třídy, kde byl dějepis. Vypravovali o sv. Cyrilu a Metoději, o české Dubravce, která se provdala za krále polského a jak ji Poláci mají rádi. Ve III. třídě, když děvčátka přednesla dvě básničky, kterými opěvovala lásku k Polsku a v druhé se líčil smutný její osud, zaslzel jsem pohnutím a pohlídl přednášející po vlasech.

Tklivý a dojemný zpěv polských písní, které nacvičila třídní učitelka paní Sobolewska, mne ještě více rozrušil a srdce mé naklonil k Polákům. Myslel jsem si, jak by nám bylo, kdybychom musili utéci z Hranic i s dětmi a usaditi se v cizí zemi. Nepomyslel jsem si, že za 20 let i mnozí naši lidé budou podobně utíkat z českých obcí zabraných Němci. — Jen zběžně jsem se podíval na jejich písanky, které mně ukazovali a utíkal jsem na vzduch, aby se mé stísněné srdce uklidnilo.

I v Lipníku se mně podařilo přesvědčiti Poláky, že po příkladu Hranic též si zřídili polskou školu, ale v ní jsem při učení nebyl; jen příležitostně jsem se podíval na zařízení, ale hranické škole se daleko nevyrovnala. Byla umístěna v průchodním domě vedle Modré Hvězdy a trvala jen krátký čas. Německé obecní představenstvo v Lipníku se o její ubytování a zařízení nestaralo.

Když se Poláci z Hranic vraceli do své otčiny, dal mi učitelský sbor na památku fotografií učitelů

a školního výboru a knížečku se svými jmény. Nápis zní: »W dowód pamieci dla Jaśnie Wielmożnego Pana inspektora Cześnika Kramoliśa«. V zadu knížečky je seznam členů školního výboru.

Ředitelství železnic se bez mého vědomí snažilo vymoci mi pochvalné uznání od ministerstva za přízeň, kterou jsem Polákům dával najevo. Chtělo mne tím překvapiti.

Aby vyhovělo ředitelství železnic ve Stanislavě a samo aby si snad nezašlo, ministerstvo zplnomocnilo ředitelství Severní dráhy ve Vídni, aby mně jeho jménem poděkovalo, což se též stalo dne 6. ledna 1916 pod číslem 156/4.

(Z knihy »Válečné vzpomínky«.)

VYREKLAMOVÁNÍ UČITELŮ

Starostové nebyli na vojnu povoláváni, až na ty, kteří byli snad pro něco udáni. Byl-li starosta povolán, byl ponechán doma jeho náměstek. I některé občany ve městech, jichž přítomnost byla v obci nutná, (účetní, zásobovatel potravinami a jiní) bylo lze na žádost obce a doporučení okresním hejtmánstvím doma ponechat jako nutně potřebné. Ale učitele též nutně pro školu potřebné nebylo lze na Moravě vyreklamovati za nepřízně místodržitele Regnera svobodného pána z Bleilebenů.

Posílali jsme stále žádosti, za některého již po třetí, okresní hejtmán na mé doporučení je podpisoval, ale napřed ani odpovědi nedocházely, pak bylo prostě oznámeno, že není ani jeden doporučen. To mne bolelo, zvláště když jsem dostával od kolegů z vojny tklivé dopisy.

Tak kolega Štěpán Dřímál psal:

»Děkuji Vám za Vaši laskavost mi prokazovanou a prosím, byste se nyní znovu věci ujal, poněvadž jsem klasifikován pro kancelář, to jest trojku. V reklamaci nové je potřeba napsati, že jsem klasifikován trojkou. Snad to nyní půjde...«

Napsal jsem, žádal a nešlo to.

Kolega Ferdinand Geršl mně sdělil:

»Děkuji za laskavé doporučení žádosti. Nevyřizování odůvodněných okresními radami podaných reklamací naplňuje nás resignací. Kolegové slezští jsou propouštěni napořád.«

A takových děkovacích a prosebných dopisů jsem dostal téměř od každého kolegy několik. Těšili se na vysvobození, ale marně.

V té době kolega Josef Harna z Velké by mně byl nevědomky podrazil nohy, ač byl mladým, svobodným učitelem. Dostal se na vojnu, obec podala reklamaci, kterou jsme doporučili co nejlépe jako všechny jiné, a když se účinek reklamace ani za měsíc ani za dva nedostavil, napsal mi:

»Pane inspektore, učitelé ze Slezska i z Čech jsou propouštěni, jen my zde dřepíme. Jste též kůl z plotu učitelského, ujměte se nás a doporučte pro vyreklamování, vždyť přece tolik učitelů v okrese chybí...«

Dech se mi po přečtení zarazil a slzy lítosti vytryskly v očích. Za všechnu lásku k učitelstvu, s nimiž jsem bratrsky cítil, o ně se otcovsky staral — přijde výtká!

Až jsem se vzpamatoval, nezlobil jsem se; vpravil jsem se do jeho poměrů i duševní nálady a uvažoval jsem, co činiti. Rozhodl jsem se nasaditi vše pro milé kolegy.

Neřekl jsem panu okresnímu hejtmánovi, co za-

mýšlím, aby mi plán nerozmluvil, a druhého dne jsem zajel do Brna k panu místodržiteli.

«Po představení se jsem pravil:

»Excelence, podali jsme sem snad 60 žádostí za vyreklamování učitelů, které nutně potřebujeme, a dosud ani jedna nebyla příznivě vyřízena. Učitelé mi ...«

»A vy jste okresní školní inspektor? — Vy jste loyální inspektor, že přicházíte s takovou žádostí?« hněvivě přerušil mou řeč. »My nepotřebujeme nyní učitele, potřebujeme vojáky, a vy je tak povzbuzujete k srdnatosti? — Jděte!«

Zbledl jsem, zatmělo se mi v očích a nevím ani, jak jsem sešel po schodech před budovu. Tam se mi teprve ulehčilo.

Na zpáteční cestě jsem si sedl v železničním voze k oknu a položil hlavu na stěnu.

»Co jste tak bledý a zamyšlený?« ozval se vedle známý hlas.

Zvedl jsem hlavu a uviděl poslance Jandu z Vyškova, dobrého přítele a krajana. Řekl jsem mu, co se mi stalo. »Pro Boha, kam jste dal rozum? Ani žádný poslanec se neodváží k němu o vyreklamování vojáků,« řekl mi přátelským, ale vyčítavým hlasem.

»Už se stalo,« zašeptal jsem odevzdaně. »Čekám, že mi do čtrnácti dní pošle modrý arch, že jsem z inspektorství propuštěn. Nežádal jsem o ten úřad, sami mi jej bez žádosti dali, ať si jej zase vezmou.«

A myslí prolítla mně vzpomínka, že na podzim roku 1907 bez žádosti a bez mého vědomí mne navrhla zemská školní rada za inspektora do čtyř okresů, aby mi zahojila ránu, že slíbené ředitelské místo v Novém Rousínově na přímmluvu paní hra-

běnký ze Žerotína bylo uděleno jinému a mladšímu.

»A kolik je vám let?« zvídal po chvíli pan poslanec.

»Třiapadesát.«

»No, to jste trochu chráněn, že vás nepošlou na frontu,« těšil mne přítel, s nímž jsem se ve Vyškově rozloučil.

A nešel jsem ani na frontu a nepřišel ani modrý arch. Pan místodržitel buď na to při tehdejší horečné práci zapomněl, nebo pánové ze zemské školní rady mně dali dobré vysvědčení. Zůstal jsem inspektorem dále.

Poněvadž jsem se přesvědčil, že všechny žádosti v Brně uvízly a dále nešly, vynechali jsme zemskou školní radu a posílali jsme reklamace jednotlivým vojenským velitelstvím, u nichž reklamování sloužili.

Ale z Brna přišel zanedlouho zákaz, že nesmíme budoucně žádosti předkládati jinak leč úřední cestou, což bylo správám škol oznámeno.

Až nastoupil za rok nový místodržitel baron Heintold, pak nastal obrat a nejnutnější učitelé bývali z vojenské služby propouštěni.

SKONČENÍ VÁLKY A OSLAVA

28. 10. 1918

Konečně se válka po čtyřech letech v říjnu skončila rozpadnutím Rakouska a u nás zřízením Československého státu, zatím pod vedením Národního výboru v Praze.

Ráno 29. října 1918 jsem šel jako obyčejně do

kanceláře. Cestou jsem se dozvěděl, že došel telegram, že v Praze Národní výbor převzal vládu a nařídil, aby se v každém městě utvořil podobný výbor, jenž by též převzal řízení města a okresu.

Krev mi začala v těle vřít; cítil jsem, jak mi stoupá do hlavy, srdce tlouklo, jako by chtělo vyletět ven na svobodu. Běžel jsem na telegrafní úřad a tam mi zprávu potvrdili a podobně hejtman Wychočil, jenž byl před několika dny jmenován místodržitelským radou, a sdělil mi, že nové vládě složí po příkladu úředníků v Praze slib.

S ředitelem gymnasia Cigánkem jsme se sešli u starosty Rozehnal a ujednali, aby byli v 10 hodin na radnici pozváni radní a zástupci živnostníků a dělníků.

V určenou hodinu se nás sešlo asi 20. Zvolen Národní výbor, jehož předsedou se stal starosta města. Ihned nařízeno vyvěsiti české prapory, zavřiti obchody a telefonováno úřadům, aby odstranili císařské orly. Dále ujednáno svolati občany na jednu hodinu k radnici, a dělníci se nabídli, že přijdou průvodem.

Obchody se zavíraly a město se odívalo v roucho červenobílé. Před jednou hodinou bylo tisíce obecnstva u radnice. Když starosta s okrášleného balkonu radnice sdělil radostnou novinu o převratu v Praze, tu zemský poslanec Bureš promluvil krátce a přečetl první zákon vydaný Národním výborem v Praze.

Tisíce hrdel provolalo nadšeně a radostně slávu novému samostatnému státu, zapívána hymna »Kde domov můj« a »Píseň práce«, načež procházel průvod za zvuků hudby a zpěvu ulicemi města. To bylo nadšení, to bylo jásotu. Všichni se radovali ve svornosti jako jedna rodina. A večer měla být oslava dokončena v Besedě.

Než nastal večer, pronesl někdo s německé strany obavu, že zítra může přijíti zase telegram, že nová vláda česká v Praze je zajata a že členové Národních výborů ve městech mají býti pozatýkáni a zavraženi.

Obava, která měla zkaliti naši radost, též se rychle rozšířila mezi měšťany. Večer jsme se sešli v Besedě, ale bylo nás málo na takovou slavnost. Nejenom někteří úředníci, ale i mnozí nezávislí a zámožní měšťané nepřišli. Snad z opatrnosti. Místo ve velikém sále uvelebili jsme se v malém. Všechny stoly byly obsazeny, ale zábava vázla. Minula hodina, docházela druhá a v místnostech se hovořilo tiše u jednotlivých stolů.

Tu povstal fotograf pan Volinský a přednesl nadšeně báseň od Elišky Krásnohorské »Chodská«, která svým vlasteneckým procitěním se výborně hodila k tomuto okamžiku. Básní tou vzpružil mnohé a u mne způsobil rozhodnutí.

Když ani přítomný poslanec, ani jiný nezávislý občan si netroufal promluvit, vyžádal jsem si dovolení od starosty a předsedy Národního výboru a od srdce jsem promluvil na oslavu našeho samostatného státu. Vzpomněl jsem našich prvních buditelů národních Jungmanna, Šafaříka, Palackého, Sušila, jak by se těšili, kdyby nyní mohli býti mezi námi. Upozornil jsem, že naši političtí bojovníci Barák, Šladkovský, Palacký, Havlíček, Rieger a jiní toužili jen po federaci nebo autonomii, a my že máme nyní mnohem více, máme svůj samostatný stát, po čemž tito ani toužiti se neodvážili, a vyzval jsem přítomné, aby ve svornosti a vzájemné lásce přilnuli k našemu státu.

Potlesk a zase ticho. Více nepromluvil nikdo - - -
Byl jsem jistě jediným školním inspektorem na

Moravě, který se odvážil vzdor veliké závislosti veřejně nový stát oslavovati. Kdyby se byla dá-belská našeptávaná obava splnila a maďarské vojsko dlíci v Praze kdyby se bylo nové české vlády zmocnilo, byl bych se octl jistě za mřížemi, byl bych zbaven služného a rodina má by byla ožebračena. Byl jsem si toho vědom. Ale obava, díky Bohu, se nesplnila.

Za týden, když již naše vláda byla upevněna, sešel se bez rozdílu stran celý okres do Hranic v neděli 3. listopadu oslavit zřízení Československého státu. Přijeli poslanci Sonntag a Valoušek a podali obšírnou zprávu o převratu. Tisíce lidí naplnilo náměstí a jen nepatrná část se dostala do Besedy. Tam řečnili poslanci, na náměstí před Besedou promluvil k zajatým vojínům italským, kteří se dostavili s praporem, profesor Růžička, a před radnicí, kde stál veliký zástup lidu bez řečníka, ujal se slova dr Pozdílek. Byl jsem tam vyslán, abych promluvil, ale než jsem došel, hnul se zástup a dal se ulicemi města za zpěvu v pochod. Z řeči mé sice sešlo, ale nadšení obecenstva ukázalo, že i bez řeči pochopili význam oslavy.

TÝDEN V NĚMECKU

Po zřízení naší první republiky jsem četl nářek Lužických Srbů, že zůstali opuštěni, ponechání v Německu, a popisovali v našich časopisech, jak za války posílání do předních řad, aby jich co nejvíce padlo, a jak doma trpěli ústrky a nouzi, a děsili se, co je čeká.

Články ty na mne tak působily, že jsem si umínil navštívit jejich domov Horní a Dolní Lužici,

kteřé od pradávna jako celé pobaltické kraje byly osídleny Slovany. Hned v VI. století se uvádějí, a již za krále Jana Lucemburského ve 14. století náležely ke koruně České.

A co jsem si umínil, vykonal jsem.

Cestou jsem se zastavil v Mnichově, prohlídl jsem velikou obrazárnu a museum a pokračoval v jízdě do Budyšina, hlavního města Horních Lužic.

S rozechvěným pocitem jsem vcházel do města asi s 30.000 obyvateli, z nichž prý je třetina Srbů. Překvapilo mne, že od nádraží až do města jsem neslyšel mluvit srbsky.

Když jsem spatřil na náměstí zedníky opravovatí dům, zašel jsem k nim, a byli to Lužičtí Srbové. Ukázali mi, kde stojí jejich Národní dům. Šel jsem tam. Jednoduché, chudé zařízení a na věšáku visely dvojce noviny německé a jedny srbské. Od sdílné hostinské jsem se dozvěděl, jak je Němci utiskují, nutí ve venkovských školách učit se německy a v úřadech, že se srbsky ničeho nedovolají. Zašel jsem na venkov a potěšil se z jejich řeči i pohledem na kraj.

Odtud jsem jel do Berlína. Ještě v 18. století tam stály české obce Rixdorf, Nová Ves, Kolín a ještě jiné v nedalekém okolí, v nichž se usadily nebo je založily české rodiny po válce třicetileté a v 18. století po válce slezské. Usadilo se tam 400 českých rodin. Měli svůj kostel, kaple a vydávali též české knihy.

Všiml jsem si, že půda kolem města je hodně písčitá, málo úrodná a jen křivými borovicemi zdobená. Při prohlídce města jsem se podívil, že ve stromořadí Pod lipami vždy mezi dvěma stromy stojí socha některého panovníka, od počátku Pruska až po nynější dobu. Alej byla zakončena a pro

tehdejšího císaře Viléma II. nebylo tam již místa. Podobně v mausoleu, v hrobce, nebylo již místa pro novou rakev.

Měl jsem v úmyslu navštívit pobřeží Baltického moře a hlavně ostrov Rujanu, posvátné místo starých Slovanů, ale četné vysoké komíny zbrojovek v okolních městech zkazily mně náladu a chuť k dalšímu cestování. Vracel jsem se domů přes Pruské Slezsko.

A zase jsem se podívoval pěkné úrodě této země. Nedivil jsem se, že ji král pruský odňal po tuhých bojích Marii Terezii. Potřeboval tuto úrodnou zem pro výživu německého obyvatelstva v Prusku. Byla to jejich zásobitelka a živitelka. A za to domácí lidi nutili učit se němčině. Po prohlídce Vratislavi vracel jsem se smutně domů.

ČINNOST PO PŘEVRAŤE

Podle školního nařízení musila být každého roku okresní učitelská konference, které byl povinen účastnit se každý učitel a učitelka, za což dostávali náhradu za cestovné a stravné. Předsedou konference byl vždy okresní školní inspektor, který si volil náměstka.

V čas války byly zakázány volby, schůze občanů a též i okresní učitelské konference. Po převratu roku 1918 v listopadu nařídila zemská školní rada opět konference, netušíc, že se stanou bojem mezi učitelstvem a některými neoblíbenými okresními inspektory. Považovali konferenci za příležitost vyporádati se s inspektorem buď příliš rakouským nebo jinak neoblíbeným. Což divu, že v některých okresích nechtěli připustit, aby inspektor řídil kon-

ferenci a že si proti znění školního nařízení zvolili ze svého středu předsedu, který by v jejich duchu konferenci řídil.

Byly případy, že učitelé házeli inspektorovi na hlavu brožurky nebo básně, které složil na oslavu Zity nebo císaře Karla a že přítomný hejtman musil se vši přísností zakročit, aby nastal klid. Inu, první dny po válce byly dusné i pro hejtmany, z nichž mnozí musili býti přesazeni jinam, že příliš svědomitě konali rozkazy svých představených a nadřízených úřadů.

A v takové rušné době musila okresní školní rada svolat učitelstvo na konferenci.

Dostavil jsem se se zatímním okresním hejtmánem Štávou do místnosti a místo za stůl sedli jsme si na židle do první řady. Jindy přicházel hejtman do schůze až během jednání na půl hodiny, aby svou přítomností poctil učitelský stav, ale tentokrát v obavě, že by mohla vzniknouti rebelie, chtěl jíti zároveň se mnou. Bylo tak asi všem hejtmánům nařízeno. Dřívější dlouholetý okresní hejtman Wychočil byl hned po převratu přeložen do Nového Jičína a správou hejtmanství v Hranicích pověřen byl komisař Štáva.

Když odbila určená hodina, povstal jsem a pravil klidně: »Poněvadž po převratě nastaly pro náš národ nové poměry, tu, třeba že platí dosud staré zákony, vzdávám se, kolegové, dobrovolně předsednictví a vybízím vás, abyste si zvolili předsedu, který by dnešní konferenci řídil.«

Nastalo mezi učitelstvem překvapení, nastalo hrobové ticho. Jeden hleděl na druhého, co činit.

Najednou se ozval zvučný hlas: »Navrhují pana inspektora za předsedu.«

»Výborně!« volali ostatní.

Povstal jsem opět se slovy: »Děkuji za důvěru. Předseda zvolený má větší cenu než zákonitý.« A šel jsem si sednout na předsednické místo za stůl.

»Jmenuji svým náměstkem . . .«

»Prosím, my si chceme náměstka též sami volit,« ozývaly se hlasy.

»Máte pravdu. Když jste si zvolil předsedu, zvolte si též mého náměstka,« souhlasil jsem ihned.

Byl povolán za náměstka řídící učitel Novotník z Lípnicka, sedl si vedle mne a pak jsem v klidu řídil celou konferenci.

Snad jsem byl jediným inspektorem na Moravě, jenž byl zase jednohlasně zvolen předsedou a jenž klidně provedl celou úřední konferenci. Četl jsem později zprávy o konferencích, v nichž byly větší nebo menší bouře a výstupy. Však ta konference byla v naší republice též první a poslední. Buď se školní úřady zalekly četných výtržností při konferencích, buď ze šetrnosti, jelikož konference stály mnoho peněz za cestovné a stravné, nebo uznaly je za zbytečné, méně potřebné, a vícekrát nařizovány nebyly, třeba se jich učitelstvo několikrátě dožadovalo.

A přece jsem měl mezi učitelstvem tajné nepřátele. Snad ani nepřátele, ale dychtivce, kteří toužili po mém úřadě. Znal jsem je.

Těch, kteří toužili po tomto sice čestném, ale neplaceném úřadu okresního školního inspektora, bylo více a objevovali se z různých stran. Někteří mne i žádali, až se úřadu vzdám, když mi docházel 60. rok, abych se za ně přimluvil a je doporučil. Ale byl mezi nimi i nedočkavý, jenž mne chtěl mocí odstraniti, třeba mne kolegové učitelé měli rádi i on sám. Ale jeho touha byla silnější než láska ke mně.

Brzy po převratě se objevil v jednom časopise na prvé straně tučným písmem následující článek: »Panu ministru Habrmanovi,« v němž ho pisatel upozorňoval na mne, že nejsem dosti svobodomyšlný, že jeho výnos vysvětluji méně pokrokově a jiné, na něž se již nepamatuji.

Za války si na mne žalobce stěžoval, že jsem moc pokrokový, vlastenecký a málo loyální, a nyní po válce se zdálo komusi, že jsem zaostalý. Snad proto, že jsem zůstal katolíkem.

Když pan ministr, jemuž časopis byl jistě zaslán, ani nehnul prstem, začali útok z jiné strany.

V Hranicích se stal okresním hejtmanem dr. Janiš, mladý pán, který přišel od zemské politické správy z Brna. Brzy po svém příchodu se mne otázel: »Jak dlouho ještě budete okresním školním inspektorem?«

»Nevím. Jak dlouho mne ministerstvo ponechá,« odpověděl jsem překvapen jeho otázkou.

»A což, kdyby vás učitelé vyzvali, abyste odešel?«

Otázce té jsem se ještě více podívil.

»Předně kolegové učitelé mne mají rádi a neučiní to. Za druhé, kdyby se tak stalo, řekl bych jim: »Od vás jsem úřad inspektorský nepřijal a budu inspektorem tak dlouho, pokud budu požívat důvěry nadřízených úřadů, které mne navrhly a ustanovily. Řekněte jim to . . .« Ale netázel jsem se ho, kteří jsou ti nedočkavci, ale tušil jsem je.

Poněvadž jsem měl u zemské školní rady i u zemského politického úřadu přátele, o nichž jsem se příležitostně mladému hejtmanu, jenž s mladými sympatisoval, zmínil, uznal asi, že by byl marný boj proti mně a zanedlouho jsme se měli rádi a pomáhal mi horlivě při zřizování českých menšinových škol.

Napřed padl můj zrak na Heřmanice, které bývaly před sto lety české, ale nyní byla v obecním zastupitelstvu většina Němců. Podali jsme řádně odůvodněnou žádost za zřízení české menšinové školy, a když povolení dlouho nedocházelo, tu jsem s továrníkem Dadákem z Milotic uspořádal v Heřmanicích tábor lidu. Vedle nás obou promluvil ještě kolega Petřek z Olomouce a poslali jsme ministerstvu telegram, žádající za brzké vyřízení žádosti.

A když povolení přišlo, nastala mi starost, jak opatřit pro školu potřebnou místnost. Najali jsme ji u kupce a škola byla otevřena.

Potom jsem obrátil zrak na Bělotín. Když jsem si opatřil seznam českých dětí, které by mohly školu navštěvovat, šel jsem s okresním hejtmanem drem Janišem hledat pro školu místo. Po velkém namáhání jsme najali půl domku na kraji osady, který patřil železničnímu zřízení, a škola byla otevřena.

Později opět s hejtmanem jsme hledali místo pro českou školu v Polomi. Tam se umístila v budově německé školy. Převzali jsme pro ni veliký kabinet. Později po mém odchodu do výslužby byla v Heřmanicích zřízena škola měšťanská s krásnou školní budovou, v Bělotíně postavena vlastní jednotřídní budova a v městě Potštátě napřed česká škola jednotřídní a nedávno před převratem obvodová škola měšťanská. To bylo radosti a nadšení v celém okrese.

Poněvadž po válce trvala dále drahost a hodnota koruny velmi poklesla, dovolávalo se úřednictvo a učitelstvo houževnatě zvýšení platů. Za tím účelem byla vydána roku 1922 Ústředním vedením učitelstva výzva, aby učitelstvo v den naro-

zenin Komenského 28. března uspořádalo v každém okrese manifestační schůzi všech pokrokových politických stran za účelem zlepšení hmotných poměrů. Ale vyšší úřady školní pořádání manifestace zakázaly z důvodu, že toho dne je vyučování.

Mnohé jednoty přeložily manifestaci na jiný volný den, ale okresní školní rada v Hranicích na žádost učitelské jednoty, že pozvánky na den 28. března jsou již rozeslány a že nemohou již pozvání odvolati, povolila přeložiti vyučování na příští volný den v týdnu.

V sokolském kině, kam byla manifestace svolána, sešlo se plno učitelstva a členové různých pokrokových spolků, které učitelstvu rály.

Mezi vedoucími učiteli nastala rada, koho zvolit za předsedu, jenž by byl odpověden za klidný průběh očekávané bouřlivé schůze. Nechtělo se nikomu tuto hodnost nepovolené schůze přijmout. Odborný učitel Brdečka a tuším, odborný učitel Čejka se podívali na mne a přišli se mne otázat, jestli bych předsednictví přijal.

»Já mám za vás snímat hříchy nebo trpět?« pravil jsem s úsměvem, dobře věda, proč si na mne vzpomněli.

»Máme ve vás důvěru,« řekl jeden z nich.

»Je-li to opravdu jen důvěra, pak vás nezklamu,« odvětil jsem.

Byl jsem navržen a přítomnými s potleskem zvolen. Šel jsem na předsednické místo, rozhlédl jsem se po přítomných a promluvil vážně a hlasitě: »Jsem si vědom těžkého úkolu v dnešní manifestační schůzi. Každému, kdo se přihlásí, udělím slovo, ale žádám, aby řečníci mluvili věcně, bez útoků, jinak byl bych nucen odňati slovo, a kdyby nastala bouře, rozpustit schůzi, která se

beztak koná proti zákazu. Po tomto upozornění zahajují schůzi.»

Ostrá a upřímná slova ta měla účinek. Jednotliví řečníci z učitelstva i z politických stran mluvili sice temperamentně, ostře, ale nevybočili z mezí slušnosti, i když byli odměňováni potleskem. Manifestační schůze skončila klidně.

Zanedlouho jsem byl předvolán do Brna, proč jsem byl přítomen schůzi a proč jsem přijal předsednictví.

Má odpověď zněla: »Měl jsem starost o kolegy učitele, aby ve své řeči nezabíhali daleko a právem jsem se domníval, že moje přítomnost je bude mírnit. A předsednictví jsem přijal proto, abych měl opratě v ruce, abych každého řečníka, jenž by snad urážel úřady nebo vlivné politické činitele, mohl zakřiknout a odňati mu podle potřeby slovo. Krátce, aby schůze vyzněla byť trpce, ale přece důstojně a toho jsem dosáhl.«

Toto vysvětlení bylo přijato s napomenutím, ale bez nemilých následků.

V tom roce jsem se dožil 60 let. Obdržel jsem 140 blahopřání od spolků, spisovatelů i vynikajících osobností. Moji přátelé v Rožnově uspořádali v den mých narozenin 7. prosince 1922 malý večírek, při němž promluvil spisovatel M. Jahn, za město náměstek starosty Osvald Kotouček, kolega Kučera, nyní ředitel gobelinové školy ve Val. Meziříčí, odevzdal mi jménem učitelstva svou vlastní práci, obraz osmdesátiletého stařečka Valacha, a pak koncertoval místní kroužek učitelů hudebníků.

Pro úřední a mimoškolní práci jsem neměl času věnovati se spisovatelství, k němuž mne srdce táhlo. Neměl jsem volných dnů, i v neděli odpoledne jsem býval na hejtmanství a neměl jsem ani

prázdnin. V té době jsem napsal jen několik krátkých povídek a 40 článků ze školství, národopisu a dvě větší práce, jež vyšly samostatně: »Příručka pro učitele« a historické obrázky »Ze zaslých dob na Valašsku«. Rukopisy románů »Ve stínu bitvy u Slavkova« a »Z kroniky města Rožnova« jsem měl již dříve přichystány.

Napřed byly úřední povinnosti a spisovatelství musilo ustoupiti stranou. Však později jsem si to vynahradil.

Zvláště mne těší, že za svého sedmnáctiletého úřadování jsem nemusil zemské školní radě předkládati ani jednu žalobu na učitele. Všechny stížnosti a žaloby na jednotlivé učitele jsem vyrovnal smírně, že nebylo ani třeba v okresní školní radě se o nich zmiňovati. I žaloby vážné jsem dovedl zadržet. Chybujícím jsem domluvil, pohrozil a tím byla žaloba vyřízena.

A co bylo za války choulostivých udání.

Zkusil jsem to sám na sobě, neboť jsem byl jako školní inspektor třikráte udán.

Ponejprve, že jsem v kroužku místních akademiků v přednášce pravil, že žádný Němec by neměl býti v našich zemích ustanoven úředníkem ani státním ani zemským.

»Ano, pravil jsem to, když jsem citoval zákon z roku 1615, když jsem líčil vývoj řeči české ve školách a v úřadech. Ale zákon ten platil jen 3 léta do války třicetileté.«

Druhá žaloba mne obviňovala, že jsem jako Sokol veřejně cvičil na župním sletu v Hranicích, což prý se nesrovnávalo s mým úřadem.

»Necvičil jsem. Jenom jsem seděl za stolem se Sokoly a hleděl jsem na Sokola z Přerova, jenž mi byl velmi podoben.« A to žalobce zmátl.

Okresní hejtman se usmál a více o žalobě nehovořil.

Ale nejhorší byla žaloba třetí.

Mluvil jsem v hostinci v kroužku místní Mafie neopatrně a hlasitě. Někdo mne otevřeným oknem slyšel a hned mne udal.

Hejtman to též po mém příkladu udusil, ale po 14 dní se mnou jen studeně mluvil; žalobce však neprozradil. Byla to asi vážená osoba. A já jsem byl později opatrnější.

Za mého úřadování bylo vystavěno nových školních budov 7, rozšířeno přístavbami 8, nové měšťanské školy přibýly 4, tříd měšťanských 18, obecných škol přibýlo 8, tříd 29, učitelských knihoven 32, žákovských 11, školních zahrad 18, pokusných polí a hřišť 11, ženské ruční práce zavedeny na 12 školách, školních fondů povstalo 25, poštovních spořitelů zřízeno 14, veřejných knihoven při školách 16, školních výstav bylo 196, veřejných zkoušek 39, poučných výletů 408, školních divadel a koncertů 245, besídek s rodiči 250, ovocných stromů se žáky vysázeno 6.533. Školní návštěva se zlepšila z 19.6 na 6.5 procent.

O tom všem podle výkazů škol každoročně v sezení okresní školní rady jsem podával zprávu, která pak byla předkládána zemské školní radě v Brně. To se snad dělo pouze v našem okrese, neboť to nebylo nařízeno vyššími úřady, a práci tu vykonávali kolegové pouze na mé vybídnutí. A též jsem nikomu nevytýkal, kdo se podobné práce nechopil. Však každý činil, co podle místních poměrů uznal za dobré a k provedení možné. Rád si na jejich činnost dosud vzpomínám.

Další moji veřejnou činnost lze poznati ze »Sborníku Čenka Kramoliše«, který bez mého vědomí

sestavil přítel Petr Hykel, ředitel odborné školy pro ženská povolání v Hranicích. Ani má dcera, která o tom věděla, neprozradila, co přítel o mně chystá.

VIII. VE VÝSLUŽBĚ

Od 1. 2. 1926

Rok 1924 byl pro mne rokem nešťastným.

Dne 25. února 1924 při inspekční cestě do Špiček jsem upadl kousek před osadou na náledí a zůstal jsem ležet v bezvědomí. Pak jsem procitl, zvracel, v očích se mi zatmělo, dostával jsem závrať, bolest v noze a kýlu. Došel jsem do školy a požádal, aby mne doprovodili na vlak.

Druhého dne dal jsem se prohlédnout úředním lékařem. Na základě jeho vysvědčení jsem podal současně žádost za zdravotní dovolenou jako ředitel zemské školní radě a jako inspektor ministerstvu. Poněvadž se nemoc nelepšila a cítil jsem, že nebudu moci chodit na inspekci, požádal jsem ministerstvo, aby mne vyvázalo z úřadu inspektorského a zemskou školní radu za prodloužení dovolené.

Ministerstvo mne koncem září 1924 propustilo s pochvalným uznáním a zemská školní rada mi prodloužila dovolenou, ale koncem září 1925 na moji žádost mne dala s výjádřením díky na trvalý odpočinek.

Dne 17. prosince 1925 při chůzi na náměstí mne chytila závrať, spadl jsem a nemohl povstat. Odvezli mne do bytu. Ležel jsem pět týdnů v lékařském ošetřování. A výsledek: zhoršení nemoci. Mu-

sil jsem se při chůzi podpírat o hůl. Nyní chodím s bolestí a opírám se o dvě berly. Zdejší brněnský odborník poznal, že mám stehenní kost vykloubenu a špatně srostlou, což by se při mém tehdejší věku 75 let nesnadně operovalo.

Jsem těžkým invalidou. To je tělesná odměna za úřední práci a po ní následovala špatná odměna hmotná.

Za půl roku, co jsem byl dán na trvalý odpočinek, upravilo se naše služné a já jsem měl vyměřenu pensí podle starého platu, to jest o 8.016 K méně. Měl jsem nižší pensí než učitel obecné školy a menší než industriální učitelka. — To byla druhá odměna za vzornou práci a za úraz.

Teprve po velkém úsilí, vzhledem na invaliditu přivoděnou na služební cestě, zemská školní rada s přivolením ministerstva zrušila moji dřívější pensí, dala mne do výslužby až do 31. ledna 1926, čímž jsem se stal účastným příjmů dle nového zákona. Vděčně jí za to vzpomínám. Zvláštní zásluhu o to má pan vládní rada Vikt. Kulendík, bývalý školský referent u zemské školní rady v Brně, s nímž jsem před lety na okres. hejtmanství v Hranicích úřadoval ve společné místnosti a měli jsme se rádi.

Brzy po prvním upadnutí, když jsem dostal od ministerstva půlroční dovolenou a cítil, že pro časté závratě a tmění v očích nebudu moci konat inspekční cesty, rozloučil jsem se s učitelstvem dopisem, který jsem školám zaslal ještě dříve, než jsem podal žádost za vyvázání.

Když můj úmysl někteří přátelé nemohli změniti a byl jsem úřadu inspektorského zproštěn, jmenovala mne Učitelská jednota v Hranicích čestným svým členem a věnovala mi pěkně provede-

ný diplom. Kolegové měšťanských škol mně poslali na rozloučenou dojemný dopis a podobně Učitelská jednota v Lipníku. Česká Obec učitelská v Praze již dříve dvěma dopisy mně děkovala za dobře volenou cestu mezi učitelstvem, jak jeden z nich je uveřejněn v knize dra B. Slavíka »Čeněk Kramoliš«.

V době dovolené a když jsem byl dán na trvalý odpočinek, vrátil jsem se ke spisovatelství.

Poněvadž od doby, kdy jsem počal ponejprve psáti, uplynulo 45 a více let, a za tu dobu i slabší čtenáři se již vychovali, změnil jsem též způsob svého psaní. V posledních pracích se již vyskytuje více líčení přírody a zjevů přírodních a hodně národopisu, jen filosofování je řídké, jelikož v dějinách válečných se mnoho nefilosofuje. Zato jsem psal své historické romány na základě dějepisných pramenů, které u každé knihy jsou poznamenány. Většinu historických románů a povídek napsal jsem ve výslužbě v Hranicích. Jsou to:

Čtyři páni, Moravská babička, Valašská vojna, Za bouře a blesků, Vězením a vyhnanstvím, Soumrak, Rychtář Šoman, Za cizí hříchy, Oživení mrtvých; i Hranicářští hrdinové, třeba obě poslední knihy vyšly až za mého pobytu v Brně.

Malinko jsem se pokusil též v dramatické práci. Na žádost slavnostního výboru »Valašského roku 1925 v Rožnově« zdramatisoval jsem pověru Luca (Přástky), dále Sezení městské rady v Rožnově v 18. století a hru Portáši. Tyto krátké jednoaktovky byly sehrány několikrát v Rožnově, Portáši na výstavě v Kroměříži, v Místku, při sokolském sletu na veletrhu v Praze. Hru Portáši jsem rozšířil ve čtyři jednání a tak byli sehráni při výstavě na Vsetíně, v Rožnově, čtyřikrát po sobě v Hranicích a jinde na jevišti i v přírodě.

Na žádost Selské jednoty v Rožnově jsem pro ni zdramatisoval Kácení máje.

Seznam knih, rozbor a ocenění mé literární práce napsal prof. dr. Bedřich Slavík, literární historik v knize »Čeněk Kramoliš«, kterou vydal R. Promberger v Olomouci.

Za svého pobytu v Hranicích jsem měl příležitost osobně poznati chloubu města Hranic, pana dra Bohuše Vybírala, ředitele Studijní knihovny v Olomouci, jenž je dokonalým znalcem literatury slovinské a srbské. Na svátky jezdívá do Hranic navštívit své rodiče, jež má velmi rád. Ctil jsem jeho synovskou lásku a byl jsem rád, že jsme se spolu spřátelili. On upozornil pana Prombergera, aby vydával mé historické romány.

SEZNÁMENÍ S AMERIKOU

1926

»Ameriko, Ameriko, země svobody, ale též země shonu po práci a po zbohatnutí. Co našich lidí z Rožnova a z okolí tam jelo za štěstím! I můj spolužák Bohumír Kramoliš se svými rodiči a přátelé ze studijních dob bratři Halamíčkové a Denev ze Zubří. Co děláte, jak se máte?« myslíval jsem na ně.

Tak jsem si vzpomínal, když mně redaktor amerického »Hospodáře«, Jos. Březáček, rodák z Brumova na Moravě psal, abych pro jeho časopis poslal nějakou povídku, a v druhém dopise mne žádal, abych pro jeho časopis poslal též svoji podoběnku. Učinil jsem tak 2. dubna s myšlenkou na rodáky rožnovské.

Teprve v březnu příštího roku jsem obdržel vý-

roční číslo »Hospodáře« s mým článkem a podobenkou a pět dolarů honoráře. Poslal jsem mu za odměnu tři mé knihy, ale že jsem do nich připsal věnování, nedošly. Pan Březáček mi více na dopisy neodpovídal. Zemřel-li či se přestěhoval jinam, nevím.

Znovu vzpomínám svých přátel. Bohumír Kramoliš se stal knězem a byl farářem při českém chrámu v St. Louis, učitel Halamíček byl varhaníkem a Denev učitelem hudby.

ŽÁDOST O PŮJČKU

1929

Počátkem ledna roku 1929, když jsem seděl doma jako pensista a díval se v zamyšlení na zamrzlá okna, na nichž mráz vykouzlil nádherné květy a listy cizozemských stromů a rostlin, obdržel jsem dopis s krasopisně napsanou adresou. To mne zarazilo.

»Jistě prosba,« pomyslíl jsem si. A nemýlíl jsem se.

Otevřel jsem obálku a objevil se pěkným písmem na celém archu napsaný dopis, v němž jednotlivá důležitá slova a věty byly vyznačeny červeným inkoustem. Podíval jsem se na podpis, ale pisatel Jan Kamenec byl mi úplně neznám.

Napřed se mi představil jako krajan, pak mne jako spisovatele do nebes vychvaloval se sdělením, jak rád čte mé knihy.

To byl dlouhý, lichotivý úvod a nyní následoval hlavní obsah. Psal mi, že četl v novinách, že jsem obdržel v soutěži vypsané nakladatelstvím Přítel knihy v Praze 3.000 Kč za rukopis knihy poslané

k soutěži. Přiznával se dále, že chce koupit v Karlovicích usedlost a žádal mne, dovoláváje se mé krajanské lásky, abych mu půjčil 8.000 Kč a žádal mne, abych mu tento dopis vrátil. Patrně měl v úmyslu ještě jiného spisovatele jím obšťastnit a šetřil časem i papírem. Praktický člověk!

Napsal jsem mu asi toto: »Milý krajane, ještě jsem v soutěži přiřknutou cenu neobdržel, vím o ní jen z novin jako Vy a čekám na ni pro své potřeby s dychtivostí jako pensista. Odpustte, že Vám nemohu půjčiti 8.000 Kč, o něž žádáte, ba ani ony 3.000, až je dostanu. Obráťte se na peněžní ústav, na zámožnější lidi, než jsem já. Viděti z Vašeho dopisu snahu po zlepšení živobytí, ale též nepraktičnost, když ke koupi usedlosti nemáte ani polovici peněz, jak píšete. Kupte si raději něco menšího. Žádaný Váš dopis vracím.«

Koncem ledna 1928 psal mi zase, že si chce v Poličné u Val. Meziříčí koupit jenom chalupu a žádal mne znovu o půjčku. Část na zakoupení že mu chce půjčit spořitelna, spisovatel Kálal že mu slíbil zaručit se za jistý obnos a mne žádal tentokrát o zapůjčení jen 200 Kč, že mi je bude měsíčně splácet.

Na tuto žádost jsem mu odpověděl následovně:

»Na Váš dopis ze dne 22. ledna t. r. Vám posílám žádaných 200 Kč jako půjčku. Čekal jsem, až po prvním dostanu peníze. Přeji snaze Vaší zdar. Čeněk Kramoliš. V Hranicích 2. února 1929.«

Uplynul měsíc, uplynulo čtvrt roku a nehlásil se. A zase čtvrt roku jsem marně čekal, na dopisy neodpovídal. Na učiněný dotaz mi bylo z Poličné sděleno, že v obci není člověka, jenž by se jmenoval Jan Kamenec. Patrně žádosti psal a posílal pod vypůjčeným jménem někdo jiný a pro dopisy na

toto jméno znějící chodíval si na poštovní úřad do Val. Meziříčí.

Více jsem po něm nepátral a dluh u něho jsem vypustil z mysli. Daroval jsem jej chytrému a mazanému krajanovi. Napálil mne, ale moji lásku ke krajanům tím nezmenšil. Kdo ví, byl-li rozeným Valachem.

ŽIVOT MŮJ VISEL NA NITCE

5. 12. 1930

Zima byla toho dne dosti tuhá. Ráno jinovatka obalovala stromy, keře a střechy domů a sníh ležel na zemi. Místy z něho vyčuhovaly vysoké suché traviny. Celá příroda se leskla stříbrnými krystalky a hvězdičkami. Zdálo se, jako bychom žili v pohádkovém stříbrném zámku a v jeho velikém parku. Při své ranní procházce jsem se nemohl přírodní krásy dosti nasytit. Umínil jsem si odpoledne jíti zase na procházku.

Před polednem mírné paprsky sluneční rozpustily domnělé stříbro a pohádková krása zmizela. Ale sníh ležící na zemi dodával svým bělostným leskem ještě půvabu. Třeba byla zima již mírnější, vzal jsem si kožich a šel jsem se projít k Olšovci, kde jsou zemské kamenolomy a od nichž vedou železniční koleje podél cesty na nádraží do Hranic.

Když jsem se k večeru o půl čtvrté vracel, musil jsem často vyhýbat autům. Abych měl klid, šel jsem po chodníku mezi příkopem a kolejnicemi, po němž lidé obyčejně za blátivé cesty chodívali a vyhýbali se autům šplíchajícím blátem v době deště nebo po něm.

Blízko Hranic jsem ucítil do záda silný náraz. Odlítl jsem do příkopu a zůstal ležeti v bezvědomí...

Okresní tajemník pan Špotz, jenž šel proti mně a viděl, jak mne první vůz příjíždějícího nákladního vláčku odhodil, zdvihl mne a požádal příjíždějící auto pana Skřidly, aby mne dovezl do Hranic. S čela mi silně tekla krev a zlaté brejle ležely rozlámány kdesi v příkopě. Nákladní vlak, jenž byl ze zadu tlačен parním strojem, vrazil do mne hranou prvního vozíku. Strojník, jediná osoba při vlaku, se dopředu nedíval, nepískal, a poněvadž právě příjíždělo auto pana Skřidly, neslyšel jsem zase já hrčení vozů.

Zavezli mne do nemocnice. Měl jsem na čele dvě velké rány, které mi sešili, rozbitý nos, silné odřeniny na hlavě a lících. Hlava mne pálila, brněla, v boku mne bolelo a dech jsem měl krátký a těžký. Kromě toho jsem zničil pěkný límec u kožichu a zbarvil krví kalhoty a jelení rukavice. Vyvázl jsem životem, ale mohl jsem býti zabit, kdybych byl dopadl na kámen.

Dne 8. toho měsíce jsem vylíčil svůj úraz správě kamenolomů a žádal, aby byl někdo vyslán ke mně k dohodě, abych nebyl nucen hlásit tuto nemilou věc četnictvu a soudu.

Správa kamenolomů mi odpověděla, že dopis můj odeslala pojišťovně X do Brna, u níž je pojištěna proti úrazům. Vylíčil jsem pojišťovně celý případ spravedlivě a žádal náhradu. Zaplatila mi hotové výlohy 140 Kčs za brejle se zlatou obrubou, 55 Kč za výlohy v nemocnici, 5 Kč co jsem dal šoferovi a mně za bolest přidali 500 Kč.

A já nepraktický člověk jsem to přijal a byl jsem rád, že jsem šťastně vyvázl životem.

1932

V zimě roku 1932 přišla ke mně s nářkem vdova Wolfová, která kupovala staré šaty a prodávala je chudobnějším, a prosila pro Boha, bych jí rychle půjčil 30 Kč, že jí chtějí soudně zabavit náradí a prodat, že nemůže zaplatit dluh.

»Milá brachu, za dva dny je prvního, mám jen 50 korun a potřebuji je pro sebe, než dostanu pensí,« odbýval jsem její prosbu hlavně z té příčiny, že jsem věděl, že mi peníze nevrátí. Byla ve městě známá jako nepořádná dlužnice.

Když úpěnlivě prosila a ruce spínala, půjčil jsem jí na měsíc 30 Kč. Vzala je a od té doby se mi vyhýbala, když mne měla potkat. Neupomínal jsem ji, bylo by to marné, ale byl jsem pojištěn, že více ke mně s prosbou nepřijde.

Ale za tři měsíce přišel jiný prosebník. Dělník X z naší ulice.

»Pane inspektore, jste mužský, budete mítí porozumění pro slabosti nešťastného muže jako jsem já. Vyslechněte mne a pomozte mi,« zaprosil tklivým a dojemným hlasem.

»Prosím, mluvte. Co mohu, učiním,« povoloval jsem.

Příchozí mou řečí nabyt větší jistoty.

»Mám s jednou svobodnou dítě a žena o tom neví. Každý měsíc jí platím 50 korun. Pracuji dva měsíce při odvodňování polí, ale tento měsíc často přšelo, vydělal jsem málo. Nemohu z toho mála dáti na dítě 50 Kč. Půjčte mi je a já vám je na druhý měsíc vrátím,« sliboval určitě pevným hlasem a div se při tom nezadušil.

»A co vám napadlo obrátit se na mne o půjčku? Mám jen služné a v naší ulici je několik zámožných lidí, majitelů domů, a já jsem jen nájemníkem,« podívoval jsem se jeho návštěvě.

»Stará Wolková mi poradila vás, že máte dobré srdce a cítíte s nešťastnými a proto přicházím k vám s prosbou.«

To mne zarazilo.

»Bába má pravdu,« pomyslnil jsem si. »V boji o české školy jsem byl pevný, se svými představenými jsem jednal otevřeně a vážně, v národních věcech jsem byl celý muž, ale s chudobnými a nešťastnými jsem vždy cítil, třeba jsem nejednou byl zklaman.

Zahnal jsem toto rozjímání a po malé pomlčce jsem pravil: »Tak, Wolková mi sama dluh neplatí a ještě mi posílá druhé,« podívoval jsem se jejím doporučení.

»Je vám dlužna? To já ji za vás upomenu,« nabízel se rychle příchozí.

»Netřeba. Již jsem nad jejím dluhem udělal kříž,« řekl jsem neprozřetelně.

»Prosím vás, pane inspektore, zachraňte mne před hněvem mé ženy. Bylo by u nás boží dopuštění, kdybych se jí musil přiznati, za co jsem vydal 50 korun. A dítě nemohu nechat hladné. Musím jeho matce dátí ujednanou sumu,« prosil dále naléhavě, div že mu slzy do očí nevstoupily.

Uznal jsem jeho těžké postavení a půjčil jsem mu na výživu nemanželského dítěte 50 Kč, když slíbil, že mi je příští měsíc vrátí.

Uplynul měsíc, uplynul druhý a dělníka jsem nespatriil. Tázel jsem se na něho a bylo mi sděleno, že se před dvěma měsíci odstěhoval do Přerova. — Už jsem po něm nepátral. Potřeboval-li

peníze na alimenty nebo na stěhování, nevím, ale mám vědomí, že jsem za něho měsíc nevinně zaplatil alimenty.

IX. ČINNOST VE VÝSLUŽBĚ V HRANICÍCH

Valašský rodák František Táborský, ředitel a spisovatel, zamýšlel vydati nákladem Národopisné společnosti v Praze knihu »Moravské Valašsko«. Svolal několik valašských pracovníků do Valašského Meziříčí a rozdělili jsme se o práci. Mně byl přidělen úkol popsati polohu osad, zařízení budov a dvorů.

Po dva roky 1925 a 1926 jsem v létě cestoval Valašskem a poznal jsem je celé dokonale. Na 82 půlárších jsem podal r. 1926 o tom panu Táborskému zprávu a poslal jsem mu práci s 31 fotografiemi a náčrtky. Ale kniha vydána nebyla; nešlo se dosti prací a nebylo též peněz.

V září 1928 byl jsem pozván do Rožnova na manifestáční tábor o lesní reformě, kde jsem vylíčil, jak původně byly hory a lesy volné. Každý, kdo se v nich chtěl usaditi, mohl si vzíti dříví, stromů, kolik potreboval, půdy, kolik mohl obdělati, mohl svobodně nositi zbraň a pásti ovce, kde našel vhodné pastviny. Za to neplatil nic, hory a lesy byly po rozpadnutí říše Velkomoravské svobodné. Teprve knížetem Břetislavem bylo osadníkům uloženo chrániti zemské hranice před nepřátelskými vpády z Uher. Předtím osadníci chránili průsmyky zemské dobrovolně.

V říjnu 1928 na žádost jednatele republikánské

strany v Hranicích jsem složil Pamětní list pro mohyly Svobody na Černé zemi u Frýdku na památku navrácení panské půdy do rukou lidu. Pamětní list uložili do mohyly dva deputanti.

Pro Národopisnou slavnost a výstavu na Vsetíně ve dnech 5. a 6. července 1930 jsem rozšířil svoji jednoaktovku »Portáši« na čtyřaktovku, jež byla s dobrým výsledkem sehrána ochotníky z Valašské Bystřice, ze sídla děje, v panské zahradě (parku) u přítomnosti několika set lidí.

Dne 16. května 1932 jsem řečnil při slavnosti musea ve Valašském Meziříčí, jehož jsem byl od let dopisujícím členem a později jsem byl jmenován jeho čestným členem.

Na návrh Kuratoria dívčí rodinné školy v Hranicích, bez mého vědomí, pojmenovalo město 12. dubna 1933 ulici, v níž škola bokem stojí, ulicí Čeňka Kramoliše.

Dne 14. května 1933 při otevření nové budovy dívčí rodinné školy, jež nyní je nazvána Odbornou školou pro ženská povolání Charloty Masarykové po slavnostní řeči ministra dra Ivana Dérera jsem byl dalším řečníkem jako zakladatel této školy.

Téhož roku jsem byl jmenován čestným členem Národní demokracie v Hranicích.

Po upadnutí na náledí při inspekční cestě roku 1924 do Špiček, po druhém upadnutí ve městě a po delším ležení jsem léčil bolest v noze. Lékaři i já jsme mysleli, že mám v noze reuma. Abych je vyhnal, jezdil jsem po tři roky 1926—1929 do Trenčanských Teplic a vyháněl jsem je horkými koupelemi.

Když mne voda nevyлéčila, jezdíval jsem po dalších šest let do Luhačovic, snažil jsem se reuma vyhnat horkou parou, ale též jsem se ho nezbavil.

Drželo se mne jako věřitel dlužníka. Lékaři v Trenčanských Teplicích i v Luhačovicích mně nohu nepohlíželi, ale věřili, že mám reuma a snažili se je vyhnat.

Teprve roku 1935 v Brně po roentgenování seznal lékař odborník, že nemám reuma, ale nohu vykloubenou z kloubu kyčelního.

Rád si na obě lázeňská místa vzpomínám, třeba jsem se v nich nemohl vyléčit.

ZÁJEZD Z LUHAČOVIC DO POVÁŽÍ

1933

Když jsem jezdíval do Luhačovic, po kolik roků jsem toužebně pohlížel k nedalekému Slovensku. Znal jsem hodně severní, východní, jižní Slovensko a jeho hlavní město, i za Dunajem přidělenou malou část patřící k Slovensku, ale v ostatní části Slovenska jsem dosud nebyl a toužil jsem ji poznati. Táhl mne tam mohyla Štefánikova, dobrého Čechoslováka. Viděl jsem v něm pevný most, jenž spojoval Čechy se Slováky, k nimž jsem jako soused z Valašska odedávna cítil lásku bratrskou.

V červenci 1933 jsem se v Luhačovicích domluvil s několika přáteli, že zajedeme na Bradlo na Slovensko k Štefánikově mohyle, abychom se poklonili spolubudovateli naší prvé republiky, který nešťastně zahynul při pádu hořícího letadla nedaleko svého rodiště, které chtěl navštívit.

Projeli jsme několika moravskými osadami, octli jsme se na Slovensku a nedaleko Březové jsme na návrší spatřili Štefáníkův monumentální náhrobek, v němž 10 metrů hluboko je pohřben.

Obrovská kamenná mohyla se čtyřmetrovými obelisky je 93 metrů dlouhá, 68 m široká. K vystavění bylo potřeba 240 vagonů kamene a pracovalo se na ní 280 dní.

S němou bolestí jsme vystupovali po širokých stupních na vrchol mohyly a litovali mladého generála, učence a nadějného sjednotitele Čechů a Slováků, želeli jsme, že tak záhy nám byl odňat.

Při odjezdu jsme projížděli chudičkou vesničkou Košiarky zvanou a viděli jsme malou a chudobnou farku, v níž se Štefánik narodil. Znovu jsme se mu v duchu poklonili a já láskou jsem objal jeho krajany.

ROZVINUTÍ SOKOLSKÉHO PRAPORU

1934

Sokol v Luhačovicích slavil roku 1934 pětadvacetileté trvání spolku a k oslavě si pořídil nový prapor, jenž byl 15. července slavnostně rozvinut u přítomnosti místního obecnstva, lázeňských hostů, deputací i zástupců vojenských velitelství z nedalekých míst na Slovensku.

Po přání místních hostů zastupoval jsem je na slavnosti.

Byl jsem již po šesté v Luhačovicích a mnozí hosté, kteří sem každého roku jezdívali, mne dobře znali. Viděli mne prvého roku, že jsem trochu kulhal, ale přitom se čile zúčastňoval »vzduchoplavby« i vycházek. Pak jsem chodil, podpíraje se stydlivě o hůl, mezi ně do restaurací, kaváren a zúčastňoval jsem se spolkového života. Že z ho-

voru se mnou poznali, že jsem členem hranického Sokola, což divu, že mne čeští přátelé hosté pověřili tímto úkolem.

Při zatloukání hřebů do žerdi nového praporu jsem krátce promluvil o československé vzájemnosti a svornosti a pod heslem: »Co věrná láska spojí, ani bajonet nerozdvojí,« zaklepal jsem hřebík do žerdi praporu.

Moje heslo vzbudilo zájem, že si je jeden důstojník, jenž mne požádal, abych mu heslo opakoval, poznamenal do notesu.

Ale vzájemná láska musela být málo věrná, že jsme se se Slovenskem za pět let rozešli, že se Slovensko 14. března 1939 od naší republiky odtrhlo a přidružilo se ku pomoci k našim nepřátelům Němcům.

»To by se snad nebylo stalo, kdyby Štefánik žil,« pomyslel jsem si. Takovou měl jsem důvěru v jeho oblibu a moc u slovenského lidu.

DALŠÍ ČINNOST A UZNÁNÍ

Jak jsem se stal učitelem, každoročně jsem přednášoval ve spolcích a při různých slavnostech. Měl jsem více jak 100 přednášek pedagogicko-didaktických, národopisných, vlasteneckých, literárních, o lidumilnosti a oslavách. Přednášel jsem v Bučovicích, ve Slavkově, ve Vyškově, v Brně, v Hranicích, v Novém Jičíně, v Mor. Ostravě, v Rožnově, ve Frenštátě, Val. Meziříčí, Val. Kloboukách v Brně ve Vesně a jinde.

Z důležitějších uvádím tyto:

R. 1922 dne 2. července při Národní slavnosti na Radhošti, u přítomnosti 12 tisíc lidí, o probu-

zení našeho národa a o Národní slavnosti na Radhošti před 60 lety.

R. 1929 dne 13. června na sjezdu literátů, umělců a kulturních pracovníků valašských ve Val. Meziříčí, o bájesloví a filosofii našeho lidu.

R. 1931 na Radhošti při odevzdávání sousoší sv. Cyrila a Metoděje a sochy Radegasta promluvil jsem o lásce k rodnému kraji a k vlasti, za účasti 15 tisíc obecenstva.

R. 1933 dne 14. května při slavnosti odevzdávání školní budovy pro ženská povolání v Hranicích, u přítomnosti ministra školství a národní osvěty dr. Ivana Dérera, o praktickém ženském vzdělání.

R. 1936 24. května v Rožnově při nově opraveném pomníku Fr. Palackého, u přítomnosti tří tisíc posluchačů, o Palackém.

R. 1938 při kursu záložních důstojníků v Rožnově o památkostech města Rožnova, o čemž je dále větší zmínka.

Pracoval jsem rád podle svých sil a práce má byla též uznávána. O uznání a odměně za práci školní jsem se již zmínil. Za činnost literární, mimoškolní a místní nazvána v mém rodišti v Rožnově čtvrť Drahy, v níž jsem se narodil, »Kramolišovem«.

Ve Valašských Kloboukách jedna ulice nazvána ulicí Čerňka Kramoliše.

Čestným občanem byl jsem jmenován v Kloboučkách, v Hranicích a v Rožnově.

Čestným členem mne jmenoval Národohospodářský sbor pro Valašsko a Pobezkydí ve Valašském Meziříčí, Občanská beseda Jurik v Hranicích, Okresní péče o mládež v Hranicích, Moravské kolo spisovatelů v Brně, Musejní spolek ve Val. Kloboukách, Odbor Národní jednoty pro severovýchodní

Moravu v Rožnově, a Matice Svatoklimentská v Praze, Okresní Osvětový sbor v Rožnově, Učitelská jednota v Hranicích, Zpěvácký spolek v Rožnově. Musejní spolek ve Val. Meziříčí, Pohorská jednota Radhošť, odbor v Brně, a Valašský kroužek v Brně.

Ze 20 historických povídek a románů jsem obdržel 10 cen. Za největší své dílo »Vězením a vyhnáním« i cenu České akademie v Praze a uznání od Slovenské akademie v Bratislavě za pěstování vzájemnosti ve svých pracích mezi Čechy a Slováky.

Tyto řádky se budou zdáti nemístným chlubením, ale patří též do vzpomínek, jež byly původně psány pro mou rodinu, ale jsou též pochvalou obcí a spolků, že si všímají prací národních pracovníků a oceňují je.

MĚ SEDMDESÁTINY

1932

V roce 1932 jsem se dožil 70 let. Spolek spisovatelů »Máj« mne pozval na večírek do Prahy uspořádaný 18. listopadu na oslavu jubilantů toho roku, mezi nimiž jsem byl i já. Pro nemoc jsem se nemohl zúčastnit.

Dne 7. prosince, v den mých narozenin, uspořádal Okresní osvětový sbor v Hranicích s četnými spolky a zástupci vojska můj oslavný večírek pod protektorátem městské rady, s výstavou mých knih. Slavnostní řeč měl profesor a spisovatel Dr. Vojtěch Martínek z Mor. Ostravy. Následovala hudba, zpěvy, deklamace a 17 proslovů; za něž jsem každému zvlášť přiměřeně jeho řeči poděkoval. — Z Rožnova kromě mých bratrů se dostavil za město

starosta Doležel se třemi členy. Hranice mně darovaly album města.

Dne 10. prosince byl oslavný večer v Rožnově, kde slavnostní projev měl můj přítel spisovatel Metoděj Jahn. Učinkoval zpěvácký spolek a místní hudba. Po blahopřání odevzdal mi starosta města pěkný dřevoryt místního malíře B. Jaroňka.

Dne 16. prosince byl konán oslavný večírek ve Val. Meziříčí, kde měl slavnostní řeč Dr. Boh. Vybíral z Olomouce a účinkovali studující z učitelského ústavu. — Zdálo se mi oslav již mnoho. Nedostavil jsem se, omluviv se napřed, ale tím jsem si pořadatele pohněval. Chybil jsem. — Před tím, dne 13. prosince, Vlastenecký spolek musejní v Olomouci vzpomněl mého jubilea přednáškou dra Vybírala za hojně účasti obecnstva, a později též ve spolku učitelů pensistů v Olomouci.

Blahopřejných dopisů došlo 318, mezi nimi též od ministra školství a národní osvěty dra Dérera, bývalých ministrů dra Engliše, a Jos. Schieszla, od primátora Prahy dra Baxy, od světícího biskupa Msgr. Jana Stavěla, od starosty dra Fišera z Olomouce, od místních generálů a od jiných. Kromě blahopřejných dopisů jsem obdržel 9 žádostí od cizích spolků, korporací a jednotlivců za peněžitou podporu, od dvou privátních nakladatelů knížky se žádostí o zakoupení, pět žádostí o mé knihy, jednu žádost o rukopis a jednu hudební skladbu »Pochod«, složený k mým sedmdesátým narozeninám, rovněž se žádostí za podporu. Skoro všem jsem vyhověl, aby měli na mne památku.

Některé blahopřejné dopisy a telegramy jsem si uschoval a pak uložil do archivu Přírodního musea v Rožnově pod Radhoštěm. Byly srdečné a přátelské.

Z blahopřejných dopisů zaznamenávám jeden od chudého pasekáře s Holého vrchu nad Brumovem, kde se odehrával hlavní děj mého románu »Strážcové hor«. List ten od neznámého chudého horala mne zvláště dojal.

Psal mi:

Pan Čeněk Kramoliš, spisovatel.

Začátkem prosince minulého roku jsem četl v novinách zprávu, že se dožívá 70 let spisovatel Čeněk Kramoliš.

Nemohl jsem tehdy zároveň blahopřáti s jinými prostě proto, že jsem neměl ani na známku. Ale zaradoval jsem se, že ještě žije stařícký tvůrce knihy »Strážcové hor«.

Co jsem neučinil tehdy, činím tak dnešního dne, jakožto prvního dne v roce, s přáním všeho dobra do další desítky, předně zdraví nejen v roce tomtó, ale po celý zbytek života.

Jsem jist, že se budete diviti, kdo Vám to píše. Okamžik.

Svátky vánoční roku 1919 jsem slavil v domě otcovském uprostřed svých drahých ve svém rodišti na Valašsku u Brumova, když jsem se vrátil jako legionář z Itálie a pak ze Slovenska.

Jelikož mne náramně zajímají knihy, objednal jsem si, dnes již ani nevím u kterého knihkupce, knihu »Strážcové hor«. Když jsem ji četl hlasitě večer, tu celá rodina poslouchala a na spánek nebylo ani pomyslení. Jak tato kniha zajímala celou rodinu poznáte z toho, že můj otec, nyní již 72letý, pojednou řekl: »Sakra, Vašku, dočkaj chvilku. Už sa ně dvě hodiny chce močit a nechcu ani slovo zmeškať a rači držím.«

Knihu tu na přání svého otce jsem musel od té doby v příští zimě a též v pozdějších opakovati. Pak putovala po sousedech, až konečně šla do Čech za Něm. Brod a již jsem ji více nedostal. Ptal jsem se v knihkupectví ve Val. Kloboukách, ale není ji snad více na skladě, a otec by si ji přál znovu slyšeti.

Ke všemu musím podotknouti, že bydlím v místech, kde podle Vašeho vypravování žil vojvoda Jura, strážce hor, jenže já se sem nastěhoval až roku 1923, postaviv si zde domek. Hodlal jsem zde žítí v klidu úplně osaměle po všech strastech i starostech a utrpeních, jež mi bylo jako mladíku (jsem narozený 28. 9. 1898) prožítí. Ale zmýlil jsem se jako mnoho jiných. Teď teprve poznávám, že místo toužebného klidu je boj o život a dnes boj těžký, když bída, psota a exekuce si podávají zároveň ruce.

Jak rád bych byl, kdybych si mohl knihy Vaše opatřiti. Alespoň při čtení jich bych na chvíli zapomněl na tíhy a starosti života. Ale jak, když ještě ani korunu nedržím a již 20 lidí po ní sahá a volá: »Moje je!«

Z důvodů těch prosím Vás snažně, máte-li snad doma třeba i staré knihy, Vámi sepsané, darujte mi je a odešlete mi je třeba nevyplaceně, snad na ně poštovné nějak seženu. Pak bude moje přání splněno. Vám bude odměnou myšlenka, že jste učinil dobro vojvodovi, ne z 13. století, ale ze století 20., jenž žije a vlastně živoří a touží po krásné domácí knize jako jelen po prameni vody, ale prostředků nemá.

Myslete si o mne, pane spisovateli, co chcete, třeba že jsem sprosták, mně to bude jedno, jen prosbě mojím vyhovte. Bude-li se mi dařiti někdy

lépe, snad se Vám budu moci odměniti, a ne-li, děkuji předem tisíckrát.

Očekávaje Vaši ctěnou zprávu, znamenám se
Psáno u Holého vrchu Jelínek Václav,
1. ledna 1933. pasekář na Holém vrchu
p. Brumov n. Vláře.

Poslal jsem mu 4 knihy: Bratři Doliňáci, Život na horách, Gardisté a Šli bez župice. Více jsem již neměl. Byl jsem vyrabován, jelikož občas knihovnu čistím a přebytečné knihy posílám darem chudým knihovnám. Později, až Strážcové hor vyšli v druhém vydání, poslal jsem mu knihu tu i s ještě jinými.

Z dopisu žadatele patrno, že dobře vládne perem i slohem a má pěkný rukopis. Živořil na pasece, co druzí smělejší a dotěrnější měli dobrá místa. Ale i jemu bylo pomoheno. Upozornil jsem na něho Legionářský spolek a ten pomohl. Není již na Holém vrchu, ale žije v Čechách jako podúředník u berního úřadu. Přeji mu tohoto zaopatření ze srdce.

Po své sedmdesátce jsem pracoval dále pilně ve spolcích i v literatuře, ač bolest v noze se počínala hlasitěji ozývat a k chůzi jsem musel na pomoc přibratí hůl. Snad větší bolest zavinila novostavba, do níž jsem byl okolnostmi přinucen po pětadvacetiletém pobytu v Jurikově ulici v čísle 12. se přestěhovat. Byl to krajní nový dům v ulici Boženy Němcové. Měl jsem v něm psací stůl u samé zdi a dlouho jsem za ním sedával. Byl jsem nerozumným a nyní kromě vykloubení stehenní kosti trpím občas bolestnými křečemi.

Musejní spolek ve Valaš. Kloboukách mne požádal, bych přijel k nim přednášet něco o Valašsku a že by mne rádi též osobně poznali, jelikož se zajímají o moje historické romány, které jednájí o tomto kraji.

Když jsem přislíbil promluvit na téma: »Osazení Valašska a vpády nepřátelské z Uher na Valašsko«, určili přednášku pro město na sobotu 21. dubna 1934 a na neděli 22. dubna pro venkov a žáky měšťanských škol.

Tři deputanti: předseda, jednatel a kustos musea přijeli pro mne autem na nádraží a odvezli mne do města. Poklonil jsem se napřed na náměstí před pomníkem postaveným ku počtě místních padlých vojáků za války světové, jenž znázorňuje též sbratření Čechů se Slováky, a pak mne zavedli k paní továrníkové M. Šeré, vdově po poslanci, s jejímž nebožtíkem manželem jsem byl za jeho života znám. V její rodině jsem byl hostem i nocležníkem a se mnou byli pozváni k veliké večeři i moji průvodčí. Mile jsme se pobavili v přítomnosti jejího syna, jenž nyní řídí rozsáhlou továrnu na houně, papuče, záclony a jiné zboží, a její dcery, profesorky na škole pro umělecká řemesla v Brně.

Večer jsem přednášel v Besedě, v domě Občanské záložny, přítomným měšťanům a druhého dne v téže místnosti občanům z okolí a žákům. Po nedělní přednášce mne zavedli do budovy měšťanské školy, kde je umístěno nedávno zřízené museum. Byl jsem překvapen, co zajímavých věcí tam bylo za krátkou dobu umístěno a pěkně seřaděno. Mne zajímala zvláště sbírka starých listin.

Při té příležitosti mne požádali členové Musejní společnosti, kteří mne provázeli, abych napsal nějaký román též z dějin Valaš. Klobouk, že mi k tomu zapůjčí staré listiny v museu uložené.

Slíbil jsem a zanedlouho jsem napsal historický román »Rychtář Šoman«, kteroužto knihu jsem na památku připsal městu. I poslední můj román »Hraničářští hrdinové« jedná nejvíce o dějinách tohoto města a sousedního Brumova. Z vděčnosti Musejní společnost ve Valaš. Kloboukách mne jmenovala v březnu roku 1936 svým čestným členem.

Na žádost majitelky knihkupectví paní Beránkové jsem šel k ní podpisovat knihy, které objednala pro přihlášené odběratele z celého okolí. Bylo jich taková hromada, že jsem je rychle podpisoval celé dvě hodiny. Po obědě u ní jsem se rozloučil s rodinou paní Šeré. Odvezli mne v autu na nádraží a všecek uspokojen jsem odjížděl do Hranic. Rád si na zájezd do Valaš. Klobouk vzpomínám.

Vladimír Drobný v časopise »Moravskoslovenské pohraničí« ze dne 14. dubna 1934 píše o mé přednášce: »Val. Klobouky získaly vzácného hosta, spisovatele Čeňka Kramoliše na dvě přednášky. Celý kraj se připravuje uvítati a vyslechnouti staré historie a moudré zkušenosti věků z úst muže, který je dnes nejlepším znalcem historie valašských hor a tvůrcem typických postav jejich zapomenutých hrdin. Vzácné jeho knihy se staly oblíbeným majetkem valašského lidu, který z nich dýchá ovzduší své hrdinné minulosti, v níž z prostých chat vyrůstaly postavy plné národního vědomí, smyslu pro právo a spravedlnost i statečného hájení svobody.«

A výsledek přednášky byl otištěn v časopise »Lubina« dne 27. dubna 1934:

Z Valaš. Klobouk. — Na žádost Musejního spolku přednášel dne 21. dubna večer spisovatel Čeněk Kramoliš ve velkém sále Občanské záložny o osazení Valašska a vpádech nepřátelských na Valašsko. Sál byl úplně naplněn. Po představení řečníka místopředsedou Fojtíkem byl uvítán ogárkem ve valašském kroji Ladislavem Horalíkem následující básní, kterou složil domácí samouk Ant. Mnáčko:

Buď, Mistře, zdráv! Nám štěstím vlhne zor.
Tys jediný, jenž našich předků znal jsi děje
a opěvoval radost jich i beznaděje,
buď vítán k nám do kraje Strážců hor.

Buď vítán, kdy kvete keř, voní bor.
Tys jediný, jenž světu hlásáš knihou, řečí
tu slávu našich chat a krásu našich sečí.
Buď, Mistře, zdráv zde v kraji Strážců hor!

Po přednesení básničky podalo mu děvčátko ve valašském kroji kytici. Přednáška, déle jak hodinu trvající, vyslechnuta byla s pozorností a odměněna potleskem. V neděli ráno, druhého dne, navštívil host nově založené museum v nádherné budově měšťanské školy, velmi vkusně vymalované obrazy z českých dějin a ze života valašského lidu samoukem Tomášíkem a obdivoval se, jak mnoho předmětů podařilo se horlivým členům Musejního spolku za rok sebratí a účelně uspořádati. Po prohlídce o 10. hodině opakoval svou přednášku pro venkovské obecnstvo a žáky měšťanské školy.

Přednáška má dala též popud k uvažování, jsou-li Chodové v Čechách potomci Strážců hor, jak dokazuje následující výňatek z delšího článku:

Vladimír Drobný, redaktor časopisu »Moravsko-slovenské pohraničí« dne 21. května 1937 v delším článku pod nápisem »Pocházejí Chodové ze Slovenska?« pojednává o spisech Jana Vrby, spisovatele a Jindřicha Vančury, rovněž spisovatele dějin tohoto kraje, kteří vyvracejí domněnku Pavla Stránského, že Břetislav I. přivedl Chody z Velkopolska, a domnívají se, že hranice českokobavorské osadil Přemysl Otakar II. Slováky, které za války s králem uherským poznal jako strážce zemských hranic. Rozebírá dále jejich myšlenky a úsudky a mezi jiným píše:

»Pohraniční stráž moravskoslovenské byly zřízeny Břetislavem I. po vítězné bitvě r. 1025 nad Maďary. Pohraniční hvozdy, jež byly majetkem korunním, byly pak osazeny lidem vojensky zřízeným, který pásł svoje stáda na kopcích a stavěl stále stráž na přechodních místech a na vysokých kopcích, s nichž bylo možno pozorovati blížení nepřátelských houfů z doliny Váhu.

Tento pastýřský lid, který objevil literárně v nedávné době Čeněk Kramoliš a nazval je Strážci hor, byl soustředěn kolem pevného hradu Brumova a chránil průsmyky starohrozenkovský, vlárský, střelenský a karlovický. Objevení nepřítele oznamoval zapálením ohňů na strážních kopcích, které jednak okamžitě alarmovaly všecko obyvatelstvo pohraniční do zbraně a k dělání zásek na cestách průsmykových, jednak byly přejímány dále dovnitř země posunutými strážemi, kde mohl býti sbírán lid do zbraně.«

Článek redaktora Drobného končí slovy:

»Chody objevil před 40 lety Jirásek, Strážce hor teprve před 10 lety Kramoliš. — A bylo by třeba, aby historii lidu na pomezí moravsko-slovenském

byla věnována větší pozornost a tak se objevily historické důkazy pro daleko užší spojení a splynutí mezi Čechy a Slováky, nežli se dosud ví a tuší.«

K tomu dokládám, že o Strážcích hor jsem psal ne před 10 lety, ale před 40 lety, kdy r. 1905 byl ponejprv vydán můj román »Strážcové hor«, a že hranice moravsko-uherské chránili nejen oni Slováci z jižní Moravy, ale i Valaši, kteří byli usazeni podél hranic od průsmyku vláského na severovýchod.

X. ODOCHOD Z HRANIC A DALŠÍ MÁ ČINNOST

28. 4. 1935

Poněvadž mi dva synci zemřeli, mám jen jedinou dceru Miladu, která je provdána za Frant. Süsra, profesora a akademického malíře na škole uměleckých řemesel v Brně, a ta mne již delší dobu prosila, abychom se k nim přestěhovali

Dlouho jsem vzdoroval, nechtělo se mi ani mé ženě opustit Hranice, kde jsme 27 let žili v dobré shodě se všemi. Dcera s mužem a se synkem jezdila k nám na prázdniny a my v roce častěji k nim do Brna a tak jsme se občas viděli.

A zase mne táhla touha do Rožnova, do mého rodiště. Již jsem měl zamluveno stavební místo, na němž jsem si chtěl postavit přízemní domek. Ale můj plán změnila dcera, když mi napsala, abychom se přestěhovali k nim do Brna, kde mají rodinný dům v tiché Úřednické čtvrti a les nedaleko. Prosila dojemně, že by ráda se synkem

i manželem, abychom poslední léta našeho života prožili u nich, abychom se ještě užili a synek, jenž po prázdninách půjde na studie, že bude třeba potřebovati mé pomoci nebo dozoru.

Její tklivý a srdečný dopis rozhodl, poněvadž jsem znal její velikou lásku k nám. A cítil jsem též, že má nemoc se stále horší, že jen s největším sebezapřením jsem dosud spolkově a veřejně činný. Těšil jsem se, že si v Brně v klidu odpočinu.

Když se společnost o mém úmyslu dověděla, napřed nás přemlouvali, ale když náš úmysl byl pevný, rozloučili se veřejně s námi.

Dne 26. dubna 1935 uspořádal v sokolovně Okresní osvětový sbor s místními spolky večírek na rozloučenou s tímto pořadem: Akrobatická cvičení skautů. Rodinná škola zpěv. Studentky básně a kytice. Paní lékárníková Nevěřilová zpěv. Chovanky rodinné školy zpěv a kytice. Vojenská akademie zpěv. Beseda Jurik zpěv.

Proslovy: Vládní komisař řed. Pozdíšek za město, divisní generál Klecanda za vojenskou akademii, kam jsem býval často na slavnosti zváván. Dr. Al. Němec za Okresní péči o mládež, ředitel gymnasia Cigánek, za Besedu Jurik, plukovník Mrákota za důstojníky, jimž jsem v jejich kroužku přednášel o vpádech Kumánů, Maďarů a Turků na Moravu. Dr. Sajdák za Sokol, ředitel Petr Hykel za rodinnou školu. A ještě následovala celá řada dalších zástupců místních spolků i z venkova. Každému jsem příhodně odpověděl a poděkoval.

Stěhovali jsme se odtud smutně. Ještě v poslední chvíli, když jsme se vypravovali na nádraží, přišli dámy z Národní jednoty s kyticí pro ženu. Ta plakala a mně bylo též úzko.

Jsme v Brně. Jsme spokojeni pod perutěmi lásky

a starostlivosti své dcery. Při tom vzpomínáme na Rožnov, Valašsko a na Hranice.

Nevím, nevím, budu-li moci svůj rodný kraj, po němž je mi smutno, každoročně navštěvovat. Ale i když je mi snad souzeno, že Brno bude za mého života mým posledním sídlem, rád bych velice, abych alespoň po smrti byl převezzen do Rožnova, kde bych ležel mezi svými spolurodáky. Tam by se mi nejlépe odpočívalo. To je mé poslední přání. Kéž se splní!

ŽIVOT V BRNĚ

Od 1. 5. 1935

Těšil jsem se, že budu v Brně žít klidně, že se tam ztratím jako kámen hozený do moře, ale nestalo se tak. Brzy po nastěhování do Brna jsem se přihlásil za člena do Čtenářského spolku v Besedním domě. Vystoupil jsem sice z hranických spolků — byl jsem tam ve 13 a žena ve 3 — ale zase jsem přistoupil do některých zdejších učitelských a lidumilných a zůstal jsem v literárních spolcích pražských.

Málo jsem se však ve spolcích uplatňoval. Má nemoc tak se zhoršila, že jsem se musel podpírat o dvě berly. Přece však 28. února 1936 jsem předčítal část rukopisu románu »Za cizí hříchy« v Komenského vyšší lidové škole a 3. března téhož roku na večírku »Napoleonské společnosti« jsem četl kapitolu z románu »Ve stínu bitvy u Slavkova«, která se vztahovala k tomuto ději.

Dne 24. května 1936 jsem měl slavnostní řeč při obnově pomníku Fr. Palackého v Rožnově a dne 5. července téhož roku, na požádání místního slav-

nostního výboru jsem měl jménem Valachů konečný proslov při odhalení pomníku presidenta Masaryka v Rožnově. Nemohl jsem odmítnouti, třeba jsem bolestně stál na nohou, nevzpomněl jsem však presidenta, jenž byl již řečníky dosti vychválen, ale promluvil jsem o udatnosti Valachů za dob dřívějších a o jejich lásce ke kraji a k vlasti.

K bolesti v noze se přidružila nemoc druhá: lithiasis a cystitis. Dne 7. září 1936 jsem byl přijat do nemocnice u sv. Anny, kde jsem po dvojím bolestném odstraňování kamínků ležel 8 dní a pak jsem tam dojížděl každý týden ku výplachu měchýře.

V roce 1937 jsem přednášel o dějinách české řeči až do války třicetileté v dámském spolku Národního sjednocení a ve spolku učitelů pensistů.

Myslel jsem, že je to má poslední přednáška, neboť bolest v noze mi zaháněla náladu nejenom ku psaní románů, ale nedopřávala mi klidu ani ku přednášení. Ale když jsem byl o prázdninách roku 1937 v Rožnově, podlehl jsem prosbě.

V rodišti mém byl zřízen tábor záložních důstojníků za účelem výcviku v civilní obraně. Bylo svoláno do Rožnova asi 460 záložních důstojníků (učitelů a profesorů) ke čtrnáctidennímu kursu. Stany své měli za nádražím. Jejich velitel podplukovník Jiříček prostřednictvím deputace mne požádal, abych jim před ukončením kursu pověděl něco o Valašsku a o Rožnově. Učinil jsem tak 19. srpna 1937. Přijeli pro mne belhavého autem. Mluvil jsem venku pod strání, na níž posluchači seděli.

Za nepřítomnosti velitele představil mne delší řeči nadporučík a spisovatel Fr. Horečka z Frenštátu. Zájem byl veliký. Za odměnu mně zazpívali

jakýsi sbor a všichni se snažili stisknout mně ruku.

To byla má poslední přednáška. Však byl již čas, abych žil v klidu jako opravdový pensista, třeba jsem byl v 76 letech ještě duševně čilý.

Ale neodpočíval jsem. Touha po psaní mne nutila k literární práci. Umínil jsem si napsat román, jehož děj by se vyvíjel alespoň z části v Brně, které se stalo mým snad posledním sídlem. Studoval jsem dějiny města a české dějiny, podle nichž jsem napsal historický román »Dvě královny vdovy« a »Za přelomu« a odevzdal je svému nakladateli panu Prombergovi.

M Ě P Ě T A S E D M D E S Á T I N Y

1937

Smutná doba nemoci byla prozářena mými pětasedmdesátinami, jež jsem proti své vůli nemohl prožít v klidu.

Dne 7. prosince 1937 dožil jsem se 75 let. Brněnský odbor Nezávislé jednoty československých legionářů s Kruhem jejich přátel a Odbor mládeže uspořádali mi 6. prosince v novém sále sokolského stadia oslavný večírek.

Několik dní před tím přišel ke mně důstojník pozvat mne na chystaný pro mne oslavný večírek. Žádal jsem ho, aby od večírku upustili, jelikož nemám o spolek zásluhy. Řekl mi: »Byl jsi, bratře, členem Kruhu přátel Nezávislé jednoty v Hranicích, přednášel jsi tam a účastnil se rozhovorů a rádi na tebe v Hranicích vzpomínají. Takové máme zprávy o tobě. Večírek odložit již nelze. Místnost je již zamluvena a pozvánky rozeslány. Učinili

jsme tak bez tvého vědomí, aby ses nemohl bránit.«

»Dobře tedy,« usmál jsem se. »Nebudu vám bránit uspořádati večírek, ale nepřijdu na něj.«

»Prosím, neberu to na vědomí a budeme tě jistě čekat,« pravil mi při odchodu.

V ustanovený večer, když jsem se v 8 hodin nedostavil, přijel pro mne s autem týž důstojník se sdělením, že má nařízeno nevrátit se beze mne. Nezbylo než podříditi se i se ženou. Vypravili jsme se a jeli. S napětím nás všichni čekali. Po uvítání bratrem předsedou plukovníkem Vašíčkem podaly nám sestry z Odboru mládeže kytice a po chvíli, když hudební kroužek přehrál kus na přivítanou, předseda kruhu přátel bratr Metoděj Zahradník promluvil o mém životě a literární tvorbě. Pak následovaly proslovy. Předseda odboru mládeže předčítal můj obrázek »Slyšel zase ptáčky zpívat«, a hudebními čísly a tancem ukončila se slavnost.

Město Rožnov poslalo mi vzácné album Rožnova a okolí, Val. Meziříčí bibliofilský výtisk nejstaršího privilegia města z roku 1377 s pěkně provedeným věnováním k mým 75 narozeninám, město Vsetín knihu velkého formátu »Krajem portášů« s popisem, a odborná škola pro ženská povolání v Hranicích pěkně provedený Památník s přáním a s podpisem učitelského sboru i s podpisem všech chovanek dle tříd a velkou fotografií pěkné moderní budovy školní.

Blahopřání došlo 312, z nich 32 telegramů. Práli mi pan Dr. Emil Franke, ministr školství a národní osvěty, rodina em. ministra Schieszla, generáli Hněvkovský, Schneider, Stehlík, světící biskup Msgr. Jan Stavěl, obce, v nichž jsem působil, obce z Rožnovska, spolky a mnoho významných osob.

Nejvíce mne překvapil můj nástupce Petr Hy-

kel, ředitel odborné školy pro ženská povolání v Hranicích, který tajně uspořádal Sborník úvah a vzpomínek na můj život za účasti 40 přispívatelů. Došel mne právě v den mých narozenin a radostně mne rozrušil nezaslouženou láskou a chválou. Knížka ta je mi ze všech nejmilejší. Vidím v ní jako v zrcadle svůj život v Hranicích, třeba lichotivě kreslený.

A dne 8. dubna 1938 uspořádal Okresní osvětový sbor na Vsetíně pod protektorátem městské rady slavnostní večer ku mé počtě po dovršení mých 75 let. Slavnostní řeč měl Dr. Bohuš Vybíral, ředitel studijní knihovny v Olomouci. Ukázky tvorby přednesl kolega Zajíc, příhodné básně recitovali gymnasisté, a studentský orchestr zahrál tři skladby. Nebyl jsem přítomen. Poslal jsem děkování s omluvou. Styděl jsem se poslouchati řeč o sobě. Nejel jsem též na podobnou oslavu do Val. Meziříčí, před tím konanou.

Dopisem ze dne 9. dubna 1938 sdělil mi odbor Národní jednoty v Rožnově p. Rad., že mne při valné hromadě 22. března zvolil jednohlasně čestným členem.

Po obdržení dopisu, že bylo teplé počasí, zašel jsem na procházku do sousedního Wilsonova lesa upraveného v park. Sedl jsem si na lavici a přemýšlel jsem o sobě. Pracoval jsem sice ve spolcích a v literatuře, ale práce má byla chválou a oslavami přeceňována. Byl jsem si vědom nedostatků své tvorby a litoval jsem, že ji nemohu místy opravit a svátečnějším rouchem přiodít. Je tak prostinká! Obávám se, že snad chvála mých přátel a neznámých kritiků vzbudí u někoho rozhořčení a že třeba po smrti mne srazí do hlubiny.

»Práce moje mohou snížit, ale lásku moji k rod-

nému městu a k celému Valašsku upřít mi nemohou,« zašeptal jsem v zamyšlení.

Berle jsem držel v ruce a klobouk jsem měl položený vedle na lavici, abych hlavu trochu provětral. Ani jsem nepozoroval, že přichází po pěšině paní s pětiletým hochem. Zadíval se na mne a povídal soucitně: »Maminka již nemá peněz, dala je druhému žebrákovi hned na kraji lesa.«

»Co to říkáš?« okřikla ho paní a chopila ho za ruku, když viděla, že mám na nose brejle se zlatou obrubou a na vestě že mi visí zlatý řetízek.

»Prosím, odpusťte mu to. Je ještě hloupý,« zaprosila paní.

Podal jsem jí ruku a hocha pohladil, ale slza mně vstoupila v oči.

»Ano, jsem žebrák. To je má inspektorská pense, že jsem při úřední cestě přišel k úrazu a stal se invalidou. Byl jsem zdrav — a jsem invalidou, byl jsem chválen a oslavován — mohu býti haněn. Inu, kolo života se točí,« zašeptal jsem, když se paní vzdálila.

Povstal jsem s lavice, abych procházkou zahnal tíseň, která po oslavách na mne sedla. Zahleděl jsem se na stromy, které se obalovaly novým rouchem a těšil jsem se z probouzející se přírody, která spala po několik měsíců a nyní se hlásí k novému životu.

XI. VÁLEČNÁ DOBA

1938 — 9. 5. 1945

Posledním článkem z roku 1937 jsem chtěl ukončit své vzpomínky, ale jasné dny po šťastném skončení války mne přiměly, abych je rozšířil o dobu

do konečného vítězství nad nenasytným, tvrdým nepřítelem, který chtěl vládnout nad všemi národy.

Abych knihu nad potřebu nerozšiřoval, sdělím krátce jen nejdůležitější věci a události. Obširnější a důkladné vylíčení našich hrozných útrap i následujících vítězných dnů ponechávám mladším, kteří budou moci použítí pramenů dnes ještě neznámých nebo nepřístupných. Mně ve věku skoro 84 let slábne paměť a vzpomínky na prožitou bolestnou dobu působí tísnivě.

V posledních dnech září 1938 jsem byl v Rožnově a toho smutného dne jsem po rozhlasové výzvě vlády o páté hodině čekal na oznámenou důležitou zprávu z Prahy.

V pět hodin se ozval truchlivý, skoro plačtivý hlas: »Jsme zrazeni, opuštěni. Francie není na válku připravena, Anglie nám bez Francie nechce pomáhati. Zástupci obou velmocí nařídili, abychom v pěti etapách v pěti dnech Říši německé postoupili určená pásma našeho pohraničí. Musíme poslechnout.«

Po té zprávě mně zahučelo v uších, zatmělo se v očích a hlava klesla na stůl. Chvilí jsem tak seděl jako raněný mrtvicí. A když jsem se vzpamatoval, hučelo mně v uších stále.

V Mnichově bylo ujednáno, že české vojsko musí postupně vyklidit tři pásma, v nichž většina Němců, kdežto poslední dvě pásma s většinou českého obyvatelstva že rozhodnou hlasováním, přejí-li si připojit se k Německu nebo ne. Ale Hitler nedbal na ujednání a bez plebiscitu obsadil vojskem i tato pásma, v nichž převládali Čechové.

K válce nedošlo a zmobilisované vojsko se smutně vracelo domů. Mnozí z nich i s puškami, které si doma schovali a zakopali.

Třetího dne jsem cítil, že mne právě oko svědíl. Přivřel jsem je, abych si je přetřel.

»Pro Boha,« zvolal jsem zděšením, »já jsem slepý!«

Všichni domácí utichli, slyšíce můj bolestný výkřik. Skutečně jsem na levé oko nic neviděl, když právě bylo zavřeno.

Tak jsem na levé oko slepý a na pravé ucho hluchý. Usoudil jsem, že je to následkem rozrušení. Již jsem neměl v Rožnově stání. Hned druhého dne jsem se vrátil do Brna a příští den jsem jel na oční kliniku, kde jsem si vyžádal prohlídku primárem. Prohlédl mně důkladně obě oči a prohlásil: »Nerv zrakový je v levém oku zničený, jak když se v žárovce tyčinka přepálí. Marné léčení.«

Zachvěl jsem se.

»Druhé oko je zesláblé. Nesmíte delší dobu číst ani psát, až si pravé oko odpočine,« pravil dále a předepsal mně do brejlí nové sklo.

Smutně jsem odešel na oddělení ušní, kde mně po prohlídce potěšili nálezem, že ušní nerv není úplně zničen a žertem řekli, že se při radostné zprávě může vzpružit. V roce 1944 a 1945 přišlo několik radostných zpráv z bojišť, ale sluch se mně nevrátil, dosud slyším jen málo. Mám smutnou památku na válku.

Roku 1939 mne stihlo veliké neštěstí. Má žena 13. srpna byla zachvácená mrtvicí. Odvezli jsme ji do brněnské nemocnice pro duševně a nervově choré. Po dvou měsících mohla býti dopravena zase domů do našeho bytu. Najal jsem pro ni ošetřovatelku. Ležela tři leta a zemřela měsíc po našem padesátiletém manželství 24. srpna 1942. Byla převezena do Rožnova pod Radhoštěm, kam ráda jezdila, a tam jsme ji uložili do rodinné hrobky. Chápala moji práci a měla z ní radost.

Dne 24. srpna 1942 byl položen základní kámen ke kostelíku na návsí Přírodního musea v Rožnově. Svěcení vykonal místní děkan P. Seget, rodák z Valašského Meziříčí. Byl jsem pozván k poklepu. Učinil jsem tak s heslem: »Buď též pomníkem našeho národního sjednocení a české svornosti.«

SMUTNĚ DNY

Dne 15. března 1939 Němci hlučně oslavovali zřízení protektorátu nad českými zeměmi. Žáci z okolních škol přijeli s učiteli brzy ráno do Brna, spojili se s místními německými žáky a v průvodu s praporky v rukou obcházeli za stálého volání Sieg Heil kolem náměstí a pak táhli do ulic. Byla to pro nás Čechy bolestná podívaná. Za odměnu dostali žáci snídaní, venkovští též oběd, a k večeru se zpěvem a jásotem odjížděli domů.

Radost u Němců — smutek a obavy před vládou Němců u nás Čechů. A skutečnost, kterou jsme potom prožívali, byla horší a horší, než jsme si kdy mohli představit. Trochu naděje vysvitlo, když Hitler napadl Polsko, které mělo za spojence Francii a Anglii. Ale Hitler z počátku vítězil, bez vypovězení války obsadil Dánsko, Norsko, napadl Belgii, Holandsko, Francii, Rumunsko, Jugoslaviu a v červnu 1941 Rusko. Zklamání jsme pozorovali postup praporků na mapách, vyvěšených ve výkladních skříních německých obchodů. S povzdechem jsme na ty mapy pohlíželi, nebo se u nich raději nezastavovali, když jsme šli kolem. Však po útoku na Stalingrad, kdy se válečné štěstí obrátilo, mapky zmizely.

Dne 27. listopadu 1941 přišel do Prahy místo protektora Neuratha generál policie Heydrich, který

s K. H. Frankem, jenž byl jeho rádcem, byli největšími nepřáteli a vrahy Čechů.

Na den 2. června 1942 nařídil Heydrich ve všech městech v Čechách a na Moravě velké manifestace na oslavu Německa. Nátlak byl veliký. V Praze se podle usměrněných novin manifestace zúčastnilo na 200.000 lidí. Musilo jich býti na Heydrichův rozkaz co nejvíce. Také Brno mělo takovou manifestaci.

Co jsme měli my Čechové oslavovati, co ukazovati? Lásku, věrnost? Komu a za co?

University a jiné vysoké školy byly zavřeny a pak přišel útok na školy střední a obecné. Množství středních škol bylo zavřeno. Nařízeno vyučovati němčině ve všech třídách na úkor jiných předmětů a němčině vyměřen nejvyšší počet hodin.

Některé předměty musily býti přednášeny jen německy. Učitelé i profesori musili skládati před německou komisí novou zkoušku z němčiny. Kdo při zkoušce nevyhověl, byl po půl roce znovu předvoláván nebo byl zkracován v postupu a zatímni nebyli definitivně ustanovováni, dokud zkoušky nesložili. Staří učitelé, profesori a ředitelé se musili pilně učit němčině.

Na mnoha středních školách byly zrušeny pobočky a budovy zabrány a obsazeny vojskem. Dosaďadní školní knihy byly zakázány a že nových nebylo, musilo se vyučovati bez knih. V některé školní budově byly umístěny i tři školy s menším počtem hodin.

Spolky vzdělávací, tělovýchovné a jiné byly zrušeny a jmění jejich zabaveno. Ale to byla jen tryzeň duševní, tělesná byla současná a rostla čím dále tím více, zvláště za nového protektora Heydricha.

Pod záminkou, aby byl ve městech udržen klid, byly z každého města odváděny význačné osobnosti jako rukojmí a posílány do Německa. Mladí a zdraví lidé byli v zástupech odvázeni do práce do Říše. Inteligence byla zavírána do koncentráků a tam k smrti trápena i usmrcována zastřelením, oběšením, sekerou, otravnými plyny a jiným způsobem. Nikdo nebyl jist, že pro něho gestapo nepřijede. Nejistota a strach byl veliký.

Byla to hrůzovláda. Což divu, že byl na Heydricha za jízdy autem podniknut atentát, jemuž podlehl. Rozhlas, plakáty a noviny přinášely den co den zprávy o popravách mnohých českých vlastenců i celých rodin, pak o vyvraždění obyvatelstva Lidic a Ležáků a srovnání těchto vesnic se zemí. Hromadnými vraždami chtěli Němci pomstít smrt Heydrichovu, chtěli umlčet, pokořit a zotročit český národ, aby nemohl proti nim povstat.

Nebudu o tom více psát. Je mi úzko. Však všechny zločiny Němci spáchané na národech evropských budou s doklady o německém barbarství posbírány, zapsány a na věčnou pamět zachovány.

NOČNÍ NAVŠTĚVA

1939

Někdo po půlnoci u nás silně zabušil na venkovní dveře. Zeť šel otevřít. Před domem stálo pět vojáků.

»Prohlídka bytu,« sděloval vedoucí.

Jeden voják zůstal stát před domem, druhý na schodišti a tři vešli do domu. Prohlédli v přízemí halu, kuchyni, záchod, špižku, světnici, skříně, po-

dívali se pod postel a šli do prvního poschodí, kde jsem ležel. Zase prohlíželi skříně, podívali se pod postel a vedoucí se tázal: »Kde máte knihovnu?«

»Ve druhém poschodí,« odpověděl jsem mu a chtěl jsem vstát.

»Dejte sem klíčky a zůstaňte ležet,« řekl.

Podal jsem mu je a vojín s mým zetěm šli do druhé světnice v II. poschodí, kde jsem měl knihovnu. Po delší době se vrátili. Marně hledali cizího člověka. Nenašli ho, nebyl v domě. Z knihovny nic nezkonfiskovali. Dvě závadnější knihy jsem měl zabaleny v papíře, motouzem převázány a uloženy vzadu za jinými knihami. Nenašli je, hledali něco jiného.

Prohlídka trvala dvě a půl hodiny, ale já jsem při ní vytrpěl mnoho strachu.

Doktora Josefa Kudelu, ředitele gymnasia a redaktora knihovny Družstva Moravských legionářů v Brně, měly hned v létě 1939 německé úřady na mušce. Byly u něho vykonány prohlídky knih a dopisů a konečně byl spolek rozpuštěn, jeho předseda Kudela odveden do Německa, z něhož se již nevrátil.

Poslední knihou, kterou Družstvo před rozpuštěním vydalo, byl Sborník k mým 75. narozeninám, který sestavil ředitel Petr Hykel v Hranicích.

Po rozpuštění spolku přišla komise, zabavila všechny knihy vydané Družstvem, jež byly na skladě.

Paní Kudelová 26. září 1939 poslala ke mně 265 Sborníků, abych je uschoval u sebe, než pro knihy přijede povoz, aby je zavezl do papírny. Chtěla za ně utržit několik korun, neboť mužovi byl plat zastaven. Učinil jsem tak; knihy jsem přijal a několik jsem jich za poloviční cenu s jejím svolením prodal mezi učiteli pensisty.

Když jsem zbytek nabízel jednomu zdejšímu knihkupci za poloviční cenu, pravil mi: »Ani zadarmo je nechci. Všechny knihy Družstvem legionářů vydané jsou zakázány. Ztratil bych koncesi, kdybych je prodával. Ale i vy jste v nebezpečí. Kdyby se prozradilo, že máte zásobu těchto knih, které měly být odevzdány, byl byste s paní Kudelovou gestapem odveden a čekalo by vás hodně dlouhé vězení nebo smrt. Spalte je,« radil mi přátelsky.

Postrašil mne náležitě. Nespálil jsem je. Kde? V kamnech tolik knih? Schoval jsem je do pokoje služčína a dal pod postel. Tam ležely, když přišla noční prohlídka. Což divu, že jsem strachem trnul. Nevšiml si jich.

Po převratě, že se zachránily a my s nimi, koupil jsem od paní Kudelové tolik knih, kolik je v rožnovském okrese škol a každé jsem poslal po výtisku pro učitelskou knihovnu na památku. Nyní se někteří dočtou, v jakém nebezpečí jsem se pro ně nalézal i s paní Kudelovou.

M Ě 30. NAROZENINY

1942

Nevěděl jsem, že redakce zdejších časopisů mají v záznamu den mých narozenin a proto mne 20. listopadu 1942 překvapila návštěva redaktora Moravanky a redaktorky Moravského Slova, kteří přišli k rozhovoru o mé literární činnosti. Příští den mne za týmž účelem navštívil redaktor ČTK i s fotografickým aparátem. A 27. toho měsíce se dostavil redaktor Národní politiky s redaktorem rozhlasu a též mne fotografovali. — A ještě 1. pro-

since došel redaktor Moravských novin a též mne vyslýchal jako obžalovaného. Byl jsem hodný a přiznal jsem se ke všemu, nač se mne tázali.

První návštěva vzbudila ve mně obavu, že mé rodiště Rožnov se snad bude chystat k oslavám mých 80. narozenin. Psal jsem ihned městské radě, mají-li takový úmysl, že je prosím, a snažně prosím, aby upustili od toho, poněvadž mi zemřela má milovaná žena před necelými třemi měsíci. Mám hluboký smutek a nechci jej nějakým »večírkem« rušit. Podobně jsem žádal rožnovský Osvětový spolek a Zpěvácký spolek. Vyhověli mi, ač prý měli již k mým osmdesátinám práce připraveny.

Místo oslavy mi posílali dary: Obraz rožnovské ulice v rámci, tablo městské rady v pěkném zarámování, Pamětní list městské rady a Léčebného odboru, Pamětní list s věnováním mi poslal Zpěvácký spolek i Okresní osvětový sbor.

Z bývalého mého působiště Hranic jsem obdržel 3 Pamětní listy, dva z dívčí rodinné školy a jeden od Zpěváckého spolku s podpisy.

Deputace Moravského kola spisovatelů v Brně mi odevzdala dřevoryt Švabinského, 16 knih mladých spisovatelů s podpisy a kytici karafiátů. - Nakladatel mých knih pan Promberger mi dovezl z Olomouce ve skřínce 15 mých knih u něho vydaných v pěkné vazbě a kolega Vodnařík z Brna výtisk titulních listů knih J. A. Komenského.

Chválím se tím, ale zároveň uctívám jejich lásku ke mně a to rozhoduje. Při každém dárku jsem si vzpomněl na svoji ženu, jak by se radovala, kdyby byla živa, z každého daru, neboť se těšivala z každé přízně mi věnované.

A nyní při vzpomínce na ženu mé myšlenky záletly na můj rodinný život, jenž se podobal obloze

většinou jasné: »Obloha nebeská nebývá stále čistá. Připluje mráček, objeví se větší, přizene se veliký a zastíní slunce. A tak se děje s oblohou našeho života. Jas její zatemní občas nehoda, nemoc i neštěstí,« uvažoval jsem.

Klidem a spokojeností zářící moje obloha byla též zatemňována, někdy i hodně, ale slunce práce zahnal mraky a přivodilo do duše zase klid a mír.

První naše dítě, chlapeček, zemřel při narození, druhé dítě, dcera Milada, žije, díky Bohu, dosud v Brně, třetí dítě, osmiletý Staněček nám zemřel v Rožnově na otravu nezralým ovocem. Bolestná doba, a po ní zase jas na několik let.

Pak přišla dvojí operace močových kamínek, nebezpečná operace prostaty, při níž visel můj život na nitce, operace nádoru, dvoje léčení růže na tváři, léčení ischiasu v křížích, tříletá nezhojitelná nemoc mé ženy a konečně její smrt. Měl jsem šťastné manželství a na památku na ně hodnou dceru.

Třeba málo vidím, málo slyším, ztrácím paměť, chodím obtížně o dvou berlich a mám 85 let, přece hledím s potěšením na svět a doufám pevně v dobrou budoucnost milého národa.

BRNO ZA VÁLKY

O tom, jak žili za německého protektorátu a za války brněnští Češi a jak se chovali Němci v Brně, napsali již jiní spisovatelé, kteří více viděli a prožili v té době. Já, pětadesátiletý, jsem válku a celý ten pro český národ bolestný čas prožíval cizím a v srdci jsem se radoval, když jsem podle ústupu německých armád na všech frontách poznával, že se blíží osvobození.

Jak se k nám přibližovala fronta, přiletovala i anglická a americká letadla nad naše země a svrhovala pumy na železniční uzly, na mosty, na města a přitom jiná fotografovala s výše jednotlivé vojensky důležité objekty.

Hned v srpnu 1944 přiletělo nad Brno prvé letadlo a další následovala později v neurčitých dobách. Tisíce lidí bylo povoláno dělat na různých místech zákopy a mnozí lidé si dělali pro sebe kryty v zahradách, nebo si je upravovali ve sklepě.

Špilberk byl opevňován, zásoben zbraněmi a potraviny a na Kraví hoře dokončeny veliké kasárny.

Dne 17. dubna 1945 v noci byl čtvrtý nálet. Puma padla hned za naším plotem do sousedovy zahrady. Ve všech okolních domech byla okna rozbita a jeden soused, jenž stál ve světnici proti oknu, byl střepinou usmrcen. Střepiny pum poznávaly na zdi okolních domů svoji návštěvu malými vývrty, ale nechaly budovy celé. V naší zahradě provrtaly lavice a kus plotu a ve světnicích zanechaly kusy střepin dopadlých rozbitými okny.

Další nálety zničily ve městě elektrárnu, plynárnu, přerušily vodovod a byli jsme na čas bez světla, bez plynu a bez vody. Světlo jsme dostali nejdříve, pro vodu jsme museli chodit daleko a plyn přišel naposledy. Sta domů bylo zničeno.

Když se po osvobození Slovenska armáda maršála Malinovského přiblížila k Brnu, byly obchody, úřady a školy zavřeny. Němci se bránili a ruské dělostřelectvo město ostřelovalo. Vnitřní město trpělo nejvíce. My v Masarykově čtvrti jsme byli trochu jako za větrem a jen občas jsme se schovali do prádelny.

Po devítidenním bombardování bylo Brno osvo-

bozeno a Němci ustupovali do Čech. Dne 26. dubna 1945 brzy ráno se objevil první ruský voják. Přišel na výzvědy, je-li cesta volná. Byla a zásobovací oddíl s vozy přitáhl. V noci se rozešlo ruské vojsko do bytů. My jsme dostali příští den na byt dva důstojníky a přidělence. Chovali se přátelsky po celý týden, než odjeli směrem k Bitýšce a do Králova Pole.

XII. KAPITULACE NĚMECKA

9. 5. 1945

Šel jsem dne 9. května 1945 brzy ráno na procházku k Vyhlídce u lesa, když vyšla z vedlejšího obchodu paní lékárníková, dáma asi 60letá a vesele na mne volala: »Radujte se! — Obchodník právě poslouchal radio, které hlásilo, že dnes ve středu, o jedné minutě po půlnoci byla v Berlíně podepsána úplná kapitulace Německa.«

»Opravdu?« vykřikl jsem radostně.

»Ano, jdu od něho, a vy jste první, kterému to sděluji,«

Než to dopověděla, objal jsem ji srdečně za tuto tak radostnou zprávu a hned jsem se vrátil domů sdělit, co jsem slyšel.

Radost veliká v celé rodině, v celém městě, v celém národě a v celé Evropě následovala po tomto rozhlasovém sdělení. Přátelé se na setkání objímali, známí si tiskli radostně ruce se šťastnými, zářícíma očima, a ve městech se seřaďovaly průvody s hudbou, aby oslavovaly tuto radostnou zprávu, která se rychle rozhlasem šířila i do vesnic a všude budila jásot.

»Bože milý, děkuji Ti, že jsem se toho ve svém

vysokém věku dožil!« zašeptal jsem s radostnou slzou v očích a šel jsem na svou vyhlídku na kraji Wilsonova lesa, abych se o samotě poddal veselým myšlenkám. Byl jsem šťasten.

I smutná vzpomínka na synovce Vladimíra Drápalu, řídícího učitele na Vsetíně, umučeného v Německu, jenž tam byl stát, a na dva příbuzné, starostu města Rožnova Miloše Tkadlece a obchodníka Bartoně, kteří tam umřeli mučednickou smrtí se vyjasňovala myšlenkou, že svou smrtí se též zasloužili o náš národ a vlast.

MOJE LITERÁRNÍ PRÁCE ZA VÁLKY

Ani za války jsem nechtěl odložit své pero a změnit způsob a ducha svého psaní. Ale přísná censura krotila moji snahu.

Za války bylo vytisknuto v časopisech jen 37 mých článků, národopisných a zábavných obrázků, ale z knih pouze jediná ve 2. vydání, »Život na horách«, v níž nebylo nic dějepisného.

Historické mé rukopisy i knihy nebylo od roku 1941 povoleno vydávat, když byly cenzuře v Praze ke schválení předkládány. Román »Za přelomu« se stal na čas mezníkem mé literární veřejné činnosti.

Vybral jsem k němu látku z dějin města Brna, kdy byla mezi konšely většina německých členů, oddaných německému markraběti Albrechtovi, a psal jsem jej opatrně, ale pravdivě.

Román, jenž po dlouhou dobu ležel u cenzury bez vyřízení, po vyškrtnutí cenzurou uznaných závadných slov, vět a odstavců, byl povolen a nařízeno první otisk předložiti znovu k prohlídce, jsou-li poznačená místa vynechána.

Narizení vykonáno svědomitě a otisk do Prahy zaslán.

Za 14 dní bylo nakladateli panu Prombergrovi sděleno, že dané povolení se odvolává bez udání důvodů. Pan nakladatel odjel hned do Prahy, ale censura nepovolila, trvala na odvolání a oznámila mu, aby ode mne historické povídky a romány ke schválení nepředkládal, že nebudou povolovány, a mně aby řekl, abych se nevydával v nebezpečí zasíláním takovým duchem psaných historických prací.

Na tom nebylo dosti. Později bylo zakázáno vydávati mé historické knihy a je prodávat. Byly dány na index a vyloučeny z veřejných knihoven.

Rukopis »Za přelomu« ležel 2 roky, ale po převratu hned v létě 1945 byl vydán a je již rozebrán.

ROZJÍMÁNÍ

Když bylo po válce, říkali mi moji přátelé, že se obávají, že přijede pro mne gestapo a odveze do koncentráku, z něhož se již nevrátím, budou-li čísti mé historické romány před válkou vydané. Zastával jsem se v nich chudých a utlačovaných.

Uznával jsem jejich obavu. Líčil jsem vzpoury Valachů proti tyranským vrchnostem v románu »Oživení mrtvých« a nelásku k německé vídeňské vládě, a můj román »Hraničářští hrdinové« končil tímto vyzváním:

»Po osm set let Avaři, Hunové, Kumáni, Tataři Turci a povstalci Kuruci přepadávali Slovensko a Valašsko. Ale nezničili krajů těch a nevyhubili obyvatelstva. Žijí Valaši a Slováci, tito Černohorci moravští, a budou se svými vzpomínkami na chrab-

ré své předky žítí dále, dokud kraj a řeč svou budou milovati.

A kdyby snad, což, Bože, nedej, naše drahá republika byla v nebezpečí, jsem jist, že se zpění ve Valaších a Slovácích krev a že s ostatními věrnými občany potáhnou s nadšením chrániti milovanou republiku.«

A jeden vlivný a mocný pán mi po válce psal:

»Drahý mistře! Se zájmem jsem četl Vaše romány ryzím vlastenectvím procítěné a jistě hovořím za všechny čtenáře Vašich spisů, jestliže tvrdím, že svými vlasteneckými romány jste přispěl nemalou měrou, zejména ve Vašem rodném Valašsku, k odbojnému hnutí v době největší poroby a ponížení našeho národa za poslední světové války.

S přáním nejlepšího zdraví a všeho dobra ode mne a mé choti zůstávám Váš oddaný . . .«

Pochopil též účel a účinek mého vybidnutí ve jmenované knize a s ním mnozí čtenáři mých románů.

Slovenská akadémia vied a umení v Bratislave 12. júna 1947 mi píše:

Velavážený pán Čeněk Kramoliš, spisovatel v Brně. — Slovenská akadémia vied a umení v Bratislave, Štúrova 7, dovoluje si Vám vysloviť hlboké uznanie za Vašu celoživotnú prácu, najmä však za diela, ktoré majú bezprostredný vzťah k Slovensku. Ony majú veľký význam na poli vzájomného poznávania a utuženia bratrských citov. (Další obsah týká se knih), s projevom hlboké úcty Dr. M. Bokes, generálny tajomník. Razítko.

V roce 1947 jmenoval mne svým čestným členem Spolek českých spisovatelů »Máj« v Praze a dne 7. ledna 1948 byl jsem jmenován čestným občanem Valašských Klobouk.

Sedě na lavici na Vyhlídce, uvědomoval jsem si, že jsem měl štěstí, že jsem zůstal na svobodě.

— — —

VÁLKA SKONČILA A MY JSME SVOBODNI

Všechny válčící státy jsou vyčerpány hmotně i duševně unaveny a obyvatelé si přejí trvalý mír. My Čechové si to zvláště musíme přát, neboť při třetí válce by velké vzkríšené Německo se svými spojenci vyhubilo jistě náš národ, aby jim v touze po nadvládě nepřekážel. Mám pevnou důvěru v mír a žiji klidně.

My Čechové a Slováci máme zase svoji společnou republiku Československou. Máme svoji vlastní zahrádku. Až z ní vytrháme zhoubný plevel, který domácí rostliny dusí, a hodíme jej přes plot, až budeme sami pány v naší milé republice, kterou si podle potřeby upravíme, pak národ náš svou vzdělaností, bude-li svorný, pilný a šetrný, ponese pochodeň osvěty mezi slovan-skými národy.

SEZNAM MÝCH KNIH

Až na 4 poslední a knihu Za bouře a blesků jsou všechny rozebrány. Souborné vydání historických prací se připravuje.

1. Bratři Doliňáci. Historická povídka, 1894. V sou-těži poctěna cenou R. Prombergera 5 dukáty. III. vy-dání, R. Promberger v Olomouci, 1934.
2. Sbírka předpisů, rad a poučení. Knihovna v Ivančicích 1895.
3. Tři valašské povídky. Slezská kronika 1897.
4. Obrázky z Valašska. Šašek a Frgal ve Vel. Me-ziříčí 1898.
5. Bučovský okres. Vlastivěda moravská v Brně 1900.
6. Sbírka přísloví a pořekadel. Jan Hon ve Vyš-kově 1900.
7. Povídka o hoře Svatoklimentské. 1900. Druhé vydání »Na Klimentku«, Občanská tiskárna v Brně 1935.
8. Z potulného života. Knihotiskárna benediktinů v Brně 1900.
9. Z manželského ráje. Národopisný obraz. V. Ko-trba v Praze 1903. Druhé vydání R. Promberger 1935
10. Z našeho venkova. Povídky. Jan Hon, Vyškov 1903.
11. Vyzráli na pána a jiné. Alois Šašek Vel. Meziříčí 1904.

12. Strážcové hor. Dvojdílný historický román ze 13. století. Poctěn cenou mor. zem. výborem 1905. Druhé vydání R. Promberger v Olomouci 1933.
13. Rožnovský okres. Vlastivěda morav. v Brně 1907.
14. Drobty z Valašska. Morav. slezská revue 1908. Druhé vydání Spojené časopisy ve Vizovicích 1930.
15. Příručka pro učitele. A. Piša v Brně 1911.
16. Ve stínu bitvy u Slavkova. Histor. román 1913. II. vydání R. Promberger v Olomouci 1933. Poctěn cenou Svatoboru v Praze.
17. Z kroniky města Rožnova p. Rad. Město Rožnov 1920.
18. Ze zašlých dob na Valašsku. Povídky na základě starých listin. R. Promberger v Olomouci 1921.
19. Almanach Valašského roku v Rožnově. Vydalo Pořadatelstvo 1925.
20. Moravská babička. R. Promberger 1926. Poctěna cenou zemského výboru v Brně.
21. Čtyři páni. Histor. povídky. E. Dobrovolný, Přerov 1926. Knihy zničeny povodní ve sklepě 1927.
22. Válečné vzpomínky školního inspektora. Společenstvo knihtiskárny v Zábřeze 1927.
23. Almanach Krajské výstavy v Hranicích. Slavnostní výbor 1927.
24. Židovka Hilda. Obrázky z Gräfenberku. E. Dobrovolný, Přerov 1927. Kniha zničena povodní ve sklepě.
25. Gardisté. Dějepisný obrázek z roku 1844. K. Vačlena, Ml. Boleslav 1927.
26. Písníkář Jurka. Venkovský román. Fr. Pokorný v Brně 1929. Druhé vydání Veleslavín v Praze 1945.
27. Zábabonky. Obrázky z pověr. Přítel knihy v Praze 1929. Poctěna cenou v soutěži.
28. Šli bez župice. Bibliofilské vydání, Družstvo knihtiskárny v Hranicích 1928.
29. Valašská vojna. Dvojdílný věrný histor. román z let 1741—1746. Poctěn v soutěži cenou vypsanou Přitelem knihy v Praze 1729. Druhé vydání R. Promberger v Olomouci 1935.
30. Na tvrdé roli. Román z učitelského života. B. Kočí v Praze 1930.
31. Ročenka města Rožnova p. Rad. Městská spořitelna v Rožnově 1931.
32. Za bouře a blesků. Dvojdílný hist. román z počátku 30leté války. R. Promberger v Olomouci 3. vyd. 1948.
33. Život na horách. Národopisný obraz z Valašska. Družstvo Moravského kola spisovatelů v Brně 1932. Druhé vydání Vyšehrad v Praze roku 1943.
34. Vězením a vyhnanstvím. Pravdivý historický román z let 1749—1756. Valašská epopeje ve třech dílech. Poctěn cenou České akademie v Praze. Vydal R. Promberger v Olomouci 1932.
35. Soumrak. Histor. román z počátku 17. stol. R. Promberger v Olomouci 1934. Druhé vydání 1941.
36. Mládí v horách a lesích. Pro děti. Ú. S. J. učitelských v Brně 1934.
37. Rychtář Šoman. Válečný obraz z dolního Valašska. R. Promberger 1935. Druhé vydání 1941. Poctěn cenou V. B. Třebízského.
38. Za cizí hřichy. Histor. obraz z Valašska. R. Promberger 1936.
39. Oživení mrtvých. Dějepis. povídky vlasteneckého rázu. R. Promberger 1936. Cenou neznámé dámy ze Svatoboru 1943.
40. Hraníčářští hrdinové. Válečný obraz i kulturní z počátku 18. století. R. Promberger v Olomouci 1937.
41. Javornické hody. Ilustrovaný obraz z Valašska. Výňatek z knihy Písníkář Jurka. Družstvo Morav. kola spisovatelů v Brně 1944.

42. Za přelomu. Román z brněnských dějin z let 1428 až 1448. R. Promberger v Olomouci 1945.
43. Dvě královny vdovy. Dvojdílný román z let 1305 až 1335. R. Promberger v Olomouci 1946.
44. Z pěti století. Histor. povídky. R. Promberger v Olomouci 1947.
45. Dva dějepisné čtyrlístky. Historické povídky. (Čtyři páni). R. Promberger v Olomouci 1947.
46. Vzpomínky z učitelského a spisovatelského života R. Promberger v Olomouci 1948.

O B S A H

Úvod	7
I. MATURITA	9
Vzpomínky na dobu studijní	13
Po maturě	20
Cesta na prvé působiště	25
Příjezd do Krásenska	30
Představování	35
Můj příznivec c. k. okresní hejtman Krammer	40
Noví okresní školní inspektoři	45
II. ŽIVOT NA HORÁCH V KRÁSENSKU	49
Počátek literární tvorby	53
Zkouška způsobilosti	54
První valčík	57
Slavná inspekce a můj odchod z Krásenska	59
III. POBYT V MAREFÍCH	63
Zájezd do Brna do divadla	66
IV. ČINNOST V KLOBOUČKÁCH	69
Neočekávaný dar	77
Zloděj ve škole	78

První literární cena	79
Je to vaše práce?	81
Odchod z Klobouček	82
V. POBYT VE VYŠKOVĚ	
Zemská inspekce a její účel	91
Odměna	95
VI. PŘÍCHOD DO HRANIC	
První a poslední roztržka s Drem Šromotou	101
Jízda na jih	107
Moje práce na Hranicku	109
VII. VÁLEČNÁ DOBA. I. světová válka	
Zřízení polských škol	115
Vyreklování učitelů	118
Skončení války a oslava	121
Týden v Německu	124
Činnost po převratě	126
VIII. VE VÝSLUŽBĚ	
Seznámení s Amerikou	138
Žádost o půjčku	139
Život můj visel na nitce	141
Platil jsem nevinně alimony	143
IX. ČINNOST VE VÝSLUŽBĚ V HRANICÍCH	
Zájezd z Luhačovic do Pováží	147
Rozvinutí sokolského praporu	148
Další činnost a uznání	149
Mé sedmdesátiny	151
Přednáška ve Val. Kloboukách	156

X. ODCHOD Z HRANIC A DALŠÍ MÁ ČINNOST	
Život v Brně	162
Mé pětasedmdesátiny	164
XI. VÁLEČNÁ DOBA	
Smutné dny	170
Noční návštěva	172
Mé 80. narozeniny	174
Brno za války	176
XII. KAPITULACE NĚMECKA	
Moje literární práce za války	179
Rozjímání	180
Seznam mých knih	183

Čeněk Kramolík

V z p o m í n k y

z učitelského a spisovatelského
života

Obálka Fr. Vrobla

Vydal

R. Promberger v Olomouci

1948

Vytiskl Edmund Kramář

v Olomouci

Vydání první

v nákladu 2.000 výtisků

Cena Kčs 50.— brož.